

МІНІСТЕРСТВО ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ

ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ
СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ

**ВІЙСЬКОВА ЕКСПЕРТИЗА В УМОВАХ
СЬОГОДЕННЯ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ТА
ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ**

ЗБІРНИК МАТЕРІАЛІВ

Всеукраїнської науково-практичної конференції

25 квітня 2025 року

Дніпро

Видавець Біла К. О.

2025

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Дніпропетровського науково-дослідного інституту судових експертиз
(протокол № 4 від 8 квітня 2025 р.)*

*Конференція зареєстрована
в Українському інституті науково-технічної експертизи та інформації
(посвідчення № 336 від 21 березня 2025 р.)*

Редакційна колегія:

Голова

Анастасія Купріянова, директор Дніпропетровського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України, кандидат юридичних наук;

члени редколегії:

Ніка Ількова, заступник директора з експертної роботи Дніпропетровського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України, доктор філософії з економіки;

Сергій Шереметов, судовий експерт лабораторії військових досліджень Дніпропетровського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України;

Максим Ільєнко, в.о. завідувача лабораторії військових досліджень Дніпропетровського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України;

Ганна Разумова, старший науковий співробітник лабораторії економічних досліджень Дніпропетровського науково-дослідного інституту судових експертиз Міністерства юстиції України, доктор економічних наук, професор.

***Матеріали друкуються в авторській редакції.
Відповідальність за зміст представлених тез несуть автори.***

Військова експертиза в умовах сьогодення: проблемні питання та шляхи їх вирішення: збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Дніпро, 25 квітня 2025 року). Дніпро: Видавець Біла К. О., 2025. 197 с.

До збірника ввійшли матеріали учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції «Військова експертиза в умовах сьогодення: проблемні питання та шляхи їх вирішення». Збірник матеріалів конференції присвячений обговоренню теоретичних і прикладних аспектів військової експертизи в умовах сучасних викликів, пов'язаних із безпековою ситуацією, технічним розвитком та нормативно-правовими змінами.

Матеріали збірника містять аналітичні напрацювання, практичні рекомендації для експертів, представників силових структур, юристів та інших фахівців, які залучаються до процесів військової експертизи, з метою підвищення її ефективності, об'єктивності та достовірності.

ЗМІСТ

Бабенко Володимир. Проблемні питання військової експертизи та шляхи їх вирішення в умовах сьогодення.....	7
Бабченко Анна, Милостива Дар'я. Генотипування волосся людини як криміналістичний метод.....	10
Балтакса Ірина. Роль військової експертизи у забезпеченні принципу верховенства права в умовах воєнного стану.....	13
Башкиров Олександр, Григоренко Володимир. Способи ідентифікації спеціальної техніки окупаційних військ в україно-російській війні.....	18
Бернадська Оксана, Шереметов Сергій. Сучасний розвиток судової експертизи за напрямками спеціальностей 16.1 «Військові дослідження» та 9.5 «Молекулярні генетичні дослідження» під час розслідування збройної агресії (збройного конфлікту) в умовах воєнного стану.....	21
Бідняк Ганна, Бідняк Валентин. До питання використання спеціальних знань під час дослідження ракетної та реактивної зброї російської федерації.....	27
Біла Альона, Герасюта Віра. Використання криміналістичних ДНК-баз даних у військовій експертизі: правові аспекти, судова практика та практичні можливості.....	30
Білецька Альона, Налапко Ірина. Підвищення ефективності роботи експертів при проєктуванні складних засобів авіаційно-космічної техніки..	35
Бородін Олександр. Окремі аспекти призначення експертиз під час розслідування торгівлі людьми, яка вчиняється в умовах збройних конфліктів.....	38
Бут Катерина. Конституційні принципи діяльності інституту військової експертизи: теоретичне обґрунтування.....	42
Васнятіна Ірина. Військова експертиза: значення та завдання.....	45
Гарбуз Микола. Режимно-секретне забезпечення діяльності лабораторії військових досліджень, проблемні питання та шляхи вирішення.....	48
Головач Ростислав, Боброва Олена. Пропозиції щодо вирішення проблемних аспектів судової військової експертизи.....	52

Гриб Ілля. Сучасні методи виділення ДНК із кісткових решток військовослужбовців: проблематика та перспективи військової експертизи в Україні.....	59
Гусаковський Іван, Андрійчук Зоя. Проведення експертизи техніки агресії під час україно-російської війни.....	63
Дишльова Аліна. Можливості використання спеціальних знань за фактами незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності.....	66
Євсюков Олександр. Можливості дослідження пропаганди в межах комплексної військово-психологічної експертизи.....	69
Євтушенко Антон. Впровадження уніфікованих стандартів та принципів призначення та проведення військових експертиз в умовах сьогодення.....	73
Заковирко Оксана, Воронов Євген. Молекулярно-генетична експертиза в умовах сьогодення.....	75
Ільєнко Максим. Проблемні питання в ході проведення військових експертиз. Шляхи їх вирішення.....	79
Ільєнко Максим. Судова військова експертиза в умовах збройного конфлікту.....	83
Ковбасюк Олександр, Костина Олег, Ковалько Олександр. Аналіз особливостей застосування засобів радіоелектронної боротьби країни-агресора.....	89
Козлов Олександр, Момот Роман, Полуянов Сергій. Актуалізація судової військової експертизи в умовах сьогодення.....	93
Коновалов Юрій. Проблемні питання проведення судових економічних експертиз інвентаризації військового майна.....	97
Кузьменко Михайло. Межі компетенції судового експерта при дослідженні саморобної запальної зброї при проведенні військової та пожежно-технічної експертиз.....	102
Купріянова Анастасія, Ількова Ніка. Сучасні можливості комплексних судових військових та економічних експертиз.....	106
Мадалиць Вікторія. Інститут військової експертизи як елемент механізму держави: теоретико-правовий аналіз.....	109

Марченко Віталій. Оцінка військового майна в умовах сьогодення.....	112
Могілевський Леонід. Можливості військової експертизи під час розслідування злочинів, пов'язаних зі збройною агресією проти України...	115
Овчаров Олександр. Практичні аспекти ідентифікації БпЛА Орлан-10 та БпЛА Фенікс.....	119
Острочерх Тетяна. Військова експертиза в умовах сьогодення: проблемні питання та шляхи їх вирішення.....	124
Пиріг Ігор. Сучасний стан та перспективи розвитку військової експертизи.....	128
Покраса Катерина. Особливості розслідування умисного підпалу автотранспорту військовослужбовця.....	132
Полякова Світлана, Бринзело Дмитро. Інтелектуальний потенціал як стратегічний ресурс у системі військової експертизи.....	137
Пчеліна Оксана. Методологічні аспекти військової експертизи.....	141
Разумова Ганна. Застосування цифрових технологій у судово-економічних експертизах щодо військового грошового забезпечення.....	146
Ряполов Антон. Теоретико-правові засади взаємодії інституту військової експертизи з органами державної влади.....	151
Сич Ігор, Бернадська Оксана. Сучасні методи криміналістичного дослідження псилоцінових та псилоцибінових грибів.....	155
Сокол Поліна, Яшин Денис. Конвергенція маркетингу та військової експертизи: міждисциплінарний підхід.....	159
Стахура Андрій. До проблеми уточнення завдань військової експертизи...	163
Терещенко Олександр. Виявлення знищених маркувальних позначень на вогнепальній зброї методом електрохімічного травлення із застосуванням приладу «набір для перевірки автентичності номерів на металевих поверхнях «номер-детект».....	167
Філянніна Людмила. Особливості фіксації показань потерпілої особи від воєнних злочинів: міжнародний та національний досвід.....	172
Харченко Анна. Війна як чинник виникнення проявів домашнього насильства.....	175

Чорний Сергій, Чупрун Володимир. Розроблення спеціалізованої геоінформаційної системи для підтримки військового експертного дослідження уражених об'єктів.....	179
Шикоряк Ольга. Військова експертиза як інструмент доведення воєнних злочинів у міжнародному кримінальному суді.....	184
Щербак Катерина. Нові синтетичні наркотичні речовини на чорному ринку: дослідження тенденцій та методів виявлення в умовах війни.....	189

Володимир БАБЕНКО

завідувач відділу досліджень діяльності органів військового управління,
лабораторії військових досліджень,

Київський науково-дослідний інститут судових експертиз

Міністерства юстиції України

**ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВІЙСЬКОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ТА ШЛЯХИ
ЇХ ВИРІШЕННЯ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ**

Постановка проблеми. У зв'язку із воєнним станом в Україні та бойовими діями Збройних Сил України по відстоюванню територіальної цілісності та незалежності України, з метою відбиття агресії російської федерації, значно збільшилась кількість кримінальних проваджень, пов'язаних з надзвичайними подіями у Секторі безпеки та оборони України, і, як наслідок, збільшення досліджень за матеріалами кримінальних проваджень високого ступеня складності, що є проблемним питанням та причинно-наслідковим зв'язком між теоретичними спеціальними знаннями судового експерта військових досліджень в області воєнної науки та її складової воєнного мистецтва, практичним досвідом служби у Збройних Силах України і участі у бойових діях та досвідом експертної діяльності щодо безпосереднього проведення експертних досліджень і складання висновків, особливо з питань прийнятих рішень командувачами (командирами) об'єднань (з'єднань, частин), реальними результатами виконаних оперативних (бойових завдань) та їх наслідками.

Виклад основного матеріалу. Поява нових форм і способів застосування військ (сил) під час ведення операцій (бойових дій), змін у системі забезпечення матеріально-технічними засобами та фінансування військ (сил), неоправдана втрата територій держави, особового складу і техніки під час виконання оперативних (бойових завдань), призвело до значного збільшення завдань, які вирішуються військовою експертизою та розробки нових способів, методів та окремих методик дослідження, які застосовуються для їх вирішення.

Актуальною проблемою є те, що судова експертиза у військовій сфері потребує трансформації та удосконалення методологічних підходів щодо адаптації їх до вирішення великого спектра нових експертних завдань сучасної системи судочинства України під час досудового розслідування військових злочинів, підвищення компетенції та рівня спеціальних знань судових військових експертів в області пізнання нормативних, керівних документів різних сфер діяльності суспільства, які інтегровані в систему підготовки і застосування Збройних Сил під час ведення війни з відсічі збройної агресії.

Слід також зазначити, що військова експертиза є основним видом експертизи [1] та під час проведення експертиз (експертних досліджень) з метою виконання певного експертного завдання експертами застосовуються відповідні методи дослідження, методики проведення судових експертиз, а також нормативно-правові акти та нормативні документи (міжнародні, національні та галузеві стандарти, технічні умови, правила, норми, положення, інструкції, рекомендації, переліки, настановчі документи Держспоживстандарту України), а також чинні республіканські стандарти колишньої УРСР та державні класифікатори, галузеві стандарти та технічні умови колишнього СРСР, науково-технічна, довідкова література, програмні продукти тощо.

Визначення же способу проведення експертизи (вибір певних методик, (методів дослідження)) належить до компетенції експерта [1].

Будь-яке експертне дослідження передбачає використання відомостей та методів різних наук, техніки, мистецтва. Зміст спеціальних знань експерта включає у себе знання основ різних галузей науки), які являються джерелом формування теорії та методик судової експертизи [2].

Аналіз вищезазначеного дозволяє зробити певний висновок, що без наявності комплексних та синтезованих спеціальних знань судового експерта військових досліджень не можливо отримати об'єктивних висновків при використанні існуючих методик дослідження.

Також існує певний зв'язок судової військової експертизи із загальною теорією складових воєнного мистецтва (стратегії, оперативного мистецтва і

тактики), стандартів, які регламентують діяльність командувачів (командирів) під час планування та безпосереднього застосування військ (сил) [3], які також чинять вплив на формування окремих методик даного експертного дослідження, так як положення теорії про методи та задачі дослідження, концепцій про зв'язки взаємодії та пізнавальної структури тощо є базою для розробки нових окремих експертних методик [2].

Висновок. Таким чином, для вирішення проблемних питань, військова експертиза потребує удосконалення стандартної структури загальної методики, та формування методології окремих методик досліджень діяльності військ та органів військового управління, які можуть створюватися на основі загальної методики даного експертного дослідження.

Перелік використаних джерел:

1. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затверджена наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5 (із змінами).
2. Методичні рекомендації «Розробка експертних методик: зміст, структура, оформлення (з урахуванням міжнародних стандартів систем управління якістю, адаптованих в Україні)» [уклад.: Рувін О. Г., Полтавський А. О., та ін. за загальною редакцією Головченко Л. М., Красюка Т. П., Євдоченко Л. О.]. Київ: КНДІСЕ, 2014. 76 с.
3. Методика проведення судових військових експертиз щодо оцінки дій посадових осіб (керівників, командирів, начальників) – суб'єктів боротьби з тероризмом, в ході антитерористичної операції, КНДІСЕ, 2018 (реєстраційний код 16.1.02).

Анна БАБЧЕНКО

кандидат біологічних наук, старший науковий співробітник, завідувач сектору
біологічних досліджень лабораторії матеріалів, речовин, виробів
та біологічних досліджень,

Дніпропетровський науково-дослідний інститут судових експертиз

Міністерства юстиції України

Дар'я МИЛОСТИВА

кандидат сільськогосподарських наук, судовий експерт,

Дніпропетровський науково-дослідний інститут судових експертиз

Міністерства юстиції України

ГЕНОТИПУВАННЯ ВОЛОССЯ ЛЮДИНИ ЯК КРИМІНАЛІСТИЧНИЙ МЕТОД

Молекулярно-генетичне дослідження волосся людини широко застосовується в експертній практиці та дає змогу вирішувати актуальні ідентифікаційні завдання. Процеси кератинізації та деградації, що відбуваються у волосяному фолікулі впродовж життєвого циклу, позначаються на стані кореневих кінців волосся і відповідно на можливості виділення ядерної ДНК (яДНК) та проведенні молекулярно-генетичного аналізу.

За деякими оцінками, волосся, що випало, становить до 90% зразків волосся, зібраних на місцях злочинів [1]. На жаль, ядерна ДНК (nuDNA) зазвичай занадто низька за кількістю і якістю, щоб забезпечити успішне типування коротких tandemних повторів (STR).

Волосся, що надходить на експертизу, може перебувати в різних фазах росту. Переважна більшість волосся людини, що вилучається на місці події, – це волосся, що випало. Такий волос характеризується корневим кінцем, що зазнав деградації різного ступеня. Найчастіше це робить їх непридатними або обмежено придатними для аналізу яДНК. У результаті профілювання коротких tandemних повторів ядерної ДНК (STR) волосся, що випало, зазвичай не дає результатів, і

натомість ДНК-тестування волосся, що випало, виконується шляхом націлювання на контрольну ділянку мітохондріальної ДНК. Хоча велика кількість копій мітохондріальної ДНК відносно ядерної ДНК зазвичай дає змогу відновити дані мітохондріальної ДНК (мтДНК) у цих випадках, профілі мтДНК не мають дискримінаційної сили профілів ядерної ДНК.

Труднощі успішного STR-типування волосся, що випало, насамперед пояснюються процесом кератинізації, який руйнує клітинні органели та нуклеїнові кислоти. Не лише загальна ферментативна активність, пов'язана з кератинізацією, призводить до деградації ДНК, а й ядерна ДНК, зокрема, спеціально призначена для руйнування. Деяка частина ядерної ДНК зберігається в телогеновому волоссі, хоча й у невеликих кількостях і дуже мінливої якості [2]. Хоча низка досліджень описують наявність та успішну ПЛР-ампліфікацію аутосомних STR-маркерів із телогенового волосся, STR-типування зазвичай не проводять у судово-біологічних лабораторіях через низку причин [3].

По-перше, для досягнення успішної ампліфікації зазвичай потрібні амплікони STR зменшеного розміру, в діапазоні від ~60 до 150 п.н. Проте, оскільки лише відносно невелику кількість ампліконів зменшеного розміру можна мультиплексувати за допомогою використовуваних на цей час технологій капілярного електрофорезу, відновлення даних є дещо обмеженим. По-друге, для ампліфікації малих кількостей ядерної ДНК до виявлених рівнів зазвичай потрібні підвищені числа циклів, часто від 30 до 40. Однак навіть при використанні знижених ампліконів і підвищених чисел циклів успіх ампліфікації все ще непостійний, і отримані профілі STR часто неповні. Крім того, зазвичай використовувані кількісні аналізи ПЛР (кПЛР) рідко дають достатньо інформації для адекватного інформування про подальший аналіз. Аналізи кПЛР, що застосовуються у звичайній практиці, просто недостатньо чутливі для низьких рівнів ядерної ДНК, присутніх у волоссі телогена [4]. Однак заздалегідь важко або неможливо передбачити, чи дасть волосся доказові дані ДНК.

З огляду на те, що успіх ампліфікації неможливо передбачити заздалегідь, і що показники успішності ампліфікації, як правило, низькі, просто не має сенсу з

практичної точки зору вичерпувати обмежений матеріал зразка на методі тестування, який навряд чи дасть доказові результати. Натомість у цих випадках зазвичай шукають мітохондріальну ДНК (мтДНК) через її велику кількість порівняно з ядерною ДНК. Хоча профілі мтДНК не володіють такою ж дискримінаційною силою, як профілі ядерної ДНК, мтДНК відновлюється в 92,5% випадків телогенового волосся [5].

Генотипування волосся є одним із найбільш ефективних методів ідентифікації особи у криміналістиці. Цей метод дозволяє отримати точні результати навіть у випадках, коли інші біологічні зразки недоступні. Використання сучасних технологій аналізу ДНК дає змогу отримувати високоточні генетичні профілі, що сприяє розкриттю злочинів, встановленню особи жертв і підтвердженню або спростуванню причетності підозрюваних.

Попри значні переваги, метод має певні обмеження. Зокрема, аналіз ДНК волосся потребує наявності кореневої частини, що містить ядерну ДНК. У випадку відсутності кореня можна досліджувати лише мітохондріальну ДНК, яка має нижчу ідентифікаційну здатність. Крім того, зовнішні фактори, такі як температура, вологість та хімічні речовини, можуть впливати на стан зразків і ускладнювати аналіз.

Перспективи розвитку генотипування волосся включають вдосконалення методів екстракції та аналізу ДНК, що дозволить отримувати результати навіть із сильно деградованих зразків. Також важливим напрямком є розширення баз даних ДНК, що сприятиме ефективнішому співставленню генетичних профілів. Подальші дослідження та технологічний прогрес у цій сфері можуть значно підвищити ефективність криміналістичних розслідувань та сприяти зміцненню правосуддя.

Перелік використаний джерел:

1. Brandhagen M. D, Loreille O., Irwin J. A. Fragmented Nuclear DNA is the Predominant Genetic Material in Human Hair Shafts. *Genes (Basel)*. 2018. № 9 (12). P. 640. <https://doi.org/10.3390/genes9120640>.

2. Blackie R., Taylor D., Linacre A. DNA profiles from clothing fibers using direct PCR. *Forensic Science, Medicine, and Pathology*. 2016. Vol. 12 (3). P. 331-335. <https://doi.org/10.1007/s12024-016-9784-y>.
3. Opel K. L., Fleishaker E. L., Nicklas J. A., Buel E., McCord B. R. Evaluation and quantification of nuclear DNA from human telogen hairs. *Journal of Forensic Sciences*. 2008. № 53 (6). <https://doi.org/10.1111/j.1556-4029.2008.00777.x>.
4. Haines A.M., Linacre A. A rapid screening method using DNA binding dyes to determine whether hair follicles have sufficient DNA for successful profiling. *Forensic Science International*. 2016. Vol. 262. P. 190–195. <https://doi.org/10.1016/j.forsciint.2016.03.026>.
5. Kim H., Erlich H.A., Calloway C.D. Analysis of mixtures using next generation sequencing of mitochondrial DNA hypervariable regions. *Croat Med J*. 2015. № 56 (3). P. 208–217. <https://doi.org/10.3325/cmj.2015.56.208>.

Ірина БАЛТАКСА

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
кафедри теорії держави та права,
Дніпровський державний університет внутрішніх справ

РОЛЬ ВІЙСЬКОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Принцип верховенства права є основоположним елементом конституційного ладу України та визначальним критерієм функціонування всієї системи державної влади, включно з інститутами правосуддя та правозастосування. У статті 8 Конституції України закріплено, що «в Україні визнається і діє принцип верховенства права», а сама Конституція має найвищу юридичну силу [1]. Цей принцип є особливо значущим в умовах воєнного стану,

коли певні права і свободи можуть бути обмежені, а державні органи отримують додаткові повноваження.

Конституційний Суд України у своїй правовій позиції підкреслює, що верховенство права охоплює низку ключових елементів, серед яких: юридична визначеність, заборона свавілля, доступ до правосуддя, рівність усіх перед законом, дотримання прав і свобод людини, а також пропорційність обмежень, які можуть накладатися навіть в умовах надзвичайного або воєнного стану [2]. Отже, дотримання принципу верховенства права передбачає не лише формальне виконання законів, а й забезпечення справедливості, недопущення дискримінації та гарантію того, що держава не буде зловживати владними повноваженнями.

У цьому контексті інститут військової експертизи постає як важливий інструмент забезпечення верховенства права. Як вид спеціалізованої судової експертизи, військова експертиза спрямована на дослідження обставин, пов'язаних із функціонуванням військових формувань, діями або бездіяльністю військовослужбовців, застосуванням зброї, дотриманням вимог нормативно-правових актів у сфері оборони тощо. Об'єктивність висновків військової експертизи безпосередньо впливає на справедливість рішень у кримінальних провадженнях, особливо тих, які пов'язані з військовими злочинами, злочинами проти основ національної безпеки, а також перевищенням повноважень у зоні бойових дій.

Особливої ваги військова експертиза набуває в умовах воєнного стану, коли функціонування правоохоронної та судової системи відбувається у надзвичайному режимі [3, с. 58]. Враховуючи зростання кількості злочинів, пов'язаних із військовою службою, складність кваліфікації правопорушень та необхідність оперативного реагування, військова експертиза дозволяє встановлювати істину на основі спеціальних знань. Вона забезпечує підтвердження або спростування фактів, що мають юридичне значення, і тим самим виконує функцію доказового забезпечення у судовому процесі, що відповідає ідеї правової визначеності як складової верховенства права. Військова експертиза є не лише технічним або процедурним елементом судочинства, а й складовою правової системи, яка забезпечує реалізацію конституційного

принципу верховенства права. Її незалежність, професійність та підпорядкування закону слугують запорукою законності дій державних органів і захисту прав особи навіть у надзвичайних умовах. Відсутність належного експертного супроводу або спотворення результатів експертизи може призвести до судових помилок, порушення прав людини та дискредитації правової системи. Тому теоретичне обґрунтування та розвиток інституту військової експертизи є актуальним завданням не лише для наукової спільноти, а й для держави загалом.

Практична реалізація принципу верховенства права в умовах воєнного стану значною мірою залежить від ефективності та достовірності правозастосовних процедур, серед яких важливе місце посідає військова експертиза. Вона відіграє роль не лише технічного засобу встановлення фактів, а й правового інструменту, що сприяє забезпеченню справедливості, неупередженості та обґрунтованості рішень у справах, пов'язаних із діяльністю військових структур, бойових підрозділів, військовослужбовців тощо. Її результати набувають особливої ваги у справах, де необхідно дати оцінку діям суб'єктів владних повноважень, визначити обставини застосування військової сили або наявність причинно-наслідкового зв'язку між певними подіями.

Нормативним підґрунтям для функціонування військової експертизи в Україні є Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затверджена наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5, яка встановлює процедури призначення, проведення та оформлення результатів експертних досліджень [4]. Дотримання вимог цієї Інструкції є гарантією процесуальної законності та відповідності експертиз правовим стандартам.

У період воєнного стану застосування військової експертизи розширюється і охоплює, зокрема, аналіз відповідності дій посадових осіб військових формувань вимогам статутів, настанов, бойових наказів; оцінку технічного стану озброєння та військової техніки; встановлення причин вибухів, пожеж, обвалів, що мали місце у зоні бойових дій. Це підвищує відповідальність експертів та одночасно вимагає впровадження додаткових гарантій їх незалежності та

професійної доброчесності [5, с. 68]. У зв'язку з цим актуалізується питання формування ефективних механізмів внутрішнього контролю та професійного моніторингу якості експертних висновків, що прямо пов'язано з принципом правової визначеності як складової верховенства права.

Окремої уваги заслуговує питання гармонізації національних стандартів у сфері військової експертизи з міжнародними зразками, зокрема зі стандартами НАТО. У 2023 році в межах євроатлантичної інтеграції Україна оновила механізм прийняття та адаптації стандартів Альянсу, що передбачає імплементацію сучасних підходів до організації, проведення та оцінювання результатів експертних процедур, у тому числі військових [6]. Впровадження таких стандартів сприятиме підвищенню прозорості, незалежності та об'єктивності експертної діяльності, що є невід'ємною умовою для реалізації принципу верховенства права в національному контексті.

Підсумовуючи, військова експертиза в умовах воєнного стану виконує не лише функцію джерела спеціальних знань, а й правову місію – вона сприяє легітимності державних рішень, захищає права осіб, щодо яких ведеться розслідування чи розгляд справ, і забезпечує баланс між інтересами держави та людини. Її ефективне функціонування є запорукою того, що правосуддя в умовах війни залишається підконтрольним праву, а не підмінюється політичними чи силовими міркуваннями. Це робить інститут військової експертизи критично важливим для реалізації концепції правової держави в умовах надзвичайної ситуації.

Перелік використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>.
2. Верховенство права: позиція Конституційного Суду України. Офіційний сайт Конституційного Суду України. URL: <https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/34-verhovenstvo-prava>.

3. Nalyvaiko L. R. Transparency as a democratic standard of the government functioning. *Evropský politický a právní diskurz*. 2014. № 4. P. 51-61. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/evrpol_2014_1_4_5.pdf.

4. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень: наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5. Офіційний вісник України. 1998. № 46. Ст. 1715. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98>.

5. Наливайко О. І. Порівняльно-правовий аналіз реалізації процедури імпідменту. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2011. № 3. С. 61-70.

6. Стандарти НАТО: механізми прийняття та запровадження. Україна – НАТО. URL: <https://ukrainetonato.com.ua/standarty-nato/standarty-nato-mekhanizmy-priyniattia-ta-zaprovadzhennia>.

Олександр БАШКИРОВ

кандидат технічних наук, доцент,

провідний науковий співробітник науково-дослідного відділу,

Центральний науково-дослідний інститут озброєння та військової техніки

Збройних Сил України

Володимир ГРИГОРЕНКО

провідний науковий співробітник відділу,

Український науково-дослідний інститут спеціальної техніки та судових

експертиз Служби безпеки України

СПОСОБИ ІДЕНТИФІКАЦІЇ СПЕЦІАЛЬНОЇ ТЕХНІКИ ОКУПАЦІЙНИХ ВІЙСЬК В УКРАЇНО-РОСІЙСЬКІЙ ВІЙНІ

Проведення досліджень складових компонентів озброєння та військової техніки (ОВТ) збройних сил російської федерації викликане необхідністю наведення доказів застосування саме російської зброї в збройному конфлікті проти України, а також надання фактів застосування іноземних комплектуючих в начебто «російських» виробках військової техніки.

Ідентифікація зразка техніки окупантів може здійснюватися:

за зовнішнім виглядом – у випадку, коли спеціалісту (експерту) відомий зовнішній вигляд зразків ОВТ, що досліджуються, чи їх аналогів, або коли за допомогою пошукових web-сервісів чи спеціальних програмних продуктів можна розпізнати та образи зразків ОВТ;

за маркуванням зразка (складових частин) – у випадку наявності на корпусі зразка або на його складових частинах маркувань;

за документацією на виріб, якщо її вдалося отримати разом із зразком.

З метою покращення та пришвидшення ідентифікації зразка за зовнішнім виглядом його фото порівнюється з аналогами. Зокрема, прикладом ідентифікації за зовнішнім виглядом – результати аналізу захопленої російської радіостанції, яка показана на рис. 1,2.

Рис 1. Загальний вигляд захопленої російської радіостанції

На сайті російського журналу «Бастион. Военно-политические и военнотехнические новости» можна побачити ідентичний зразок радіостанції Р-187П1 «Азарт», продемонстрованої на Міжнародному військово-технічному форумі «Армия-2019» у російській Кубинці, як видно на рис. 2.

а) загальний вигляд у розібраному стані б) вигляд у зібраному стані

Рис. 2. Виставковий зразок радіостанції Р-187П1 «Азарт»

Портативна радіостанція «Азарт» – розробка російського НВО «Ангстрем», що розташоване у м. Зеленоград. Незважаючи на те, що за повідомленнями російських ЗМІ радіостанція «Азарт» зібрана з комплектуючих вітчизняного виробництва, насправді після пошуку в Інтернеті порівняння складових елементів радіостанції з аналогами доводить, що більша частка мікросхем вироблялася компаніями США, Великої Британії, Китаю (рис. 3).

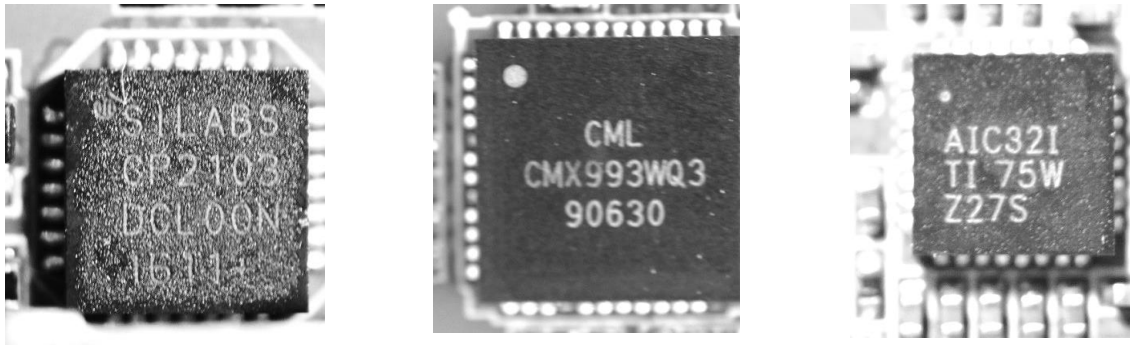

Рис. 3. Складові мікросхеми радіостанції «Азарт»

Дослідження зразка ОВТ продовжується його розбиранням на окремі блоки, субблоки, плати або радіoeлектронні елементи та ідентифікацією цих складових. Отже, вивчення зразка продовжується дослідженням елементної бази, що відкриває можливості більш глибокого дослідження усієї топології зразка ОВТ (засобу ураження) та визначення місця елемента за структурною ієрархією. При цьому виявляється децимальний або заводський номер, за яким за допомогою пошуку інформації на сайтах Інтернету в подальшому встановлюється тип, призначення, характеристики плати, електронного елемента, мікросхеми.

Крім цього, встановлюється виробник (виробники) та кооперація підприємств з розробки та виготовлення елементів у разі наявності такої. Дослідження друкованих плат здійснюється завдяки визначенню їх децимального номера, що дозволяє встановити організацію-розробника, виробника, кваліфікаційну характеристику та порядковий реєстраційний номер плати. Дослідницькі дії щодо ідентифікації електронних компонентів трофейних зразків ОВТ російської федерації, їх елементів та складових частин допомагають контролю за виконанням санкційних заходів проти російської федерації та виявлення фактів порушень санкцій з метою встановлення відповідних обмежень з постачання таких комплектуючих до країни-агресора.

Оксана БЕРНАДСЬКА

науковий співробітник відділу криміналістичних досліджень,

Київське відділення Національного наукового центру

«Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса»

Сергій ШЕРЕМЕТОВ

судовий експерт лабораторії військових досліджень,

Дніпропетровський науково-дослідний інститут судових експертиз

Міністерства юстиції України

**СУЧАСНИЙ РОЗВИТОК СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ЗА НАПРЯМАМИ
СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ 16.1 «ВІЙСЬКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ» ТА
9.5 «МОЛЕКУЛЯРНІ ГЕНЕТИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ» ПІД ЧАС
РОЗСЛІДУВАННЯ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ (ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ) В
УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ**

Сьогодні Україна переживає складний період. Соціально-економічні та політичні зміни в країні, військові дії й суттєве переорієнтування завдань органів правопорядку супроводжується зростанням злочинності нових видів та якісними змінами її проявів. Наразі одним із пріоритетних завдань держави є зміцнення законності та правопорядку. Вирішення цього завдання потребує постійної відданої праці із запобігання, виявлення й розслідування правопорушень у тісній взаємодії з підрозділами державних експертних служб України, адже практично будь-який процес доказування ґрунтується на результатах судових експертиз [1, с.16].

Беззаперечним є факт великого значення судової експертизи у розслідуванні злочинів, особливо в умовах сучасних викликів та загроз. Судова експертиза покликана не лише своєчасно реагувати на сучасні виклики і загрози, але й іти попереду, бути в авангарді криміналістики.

Ці виклики і загрози, які в новітній історії України прийняли вкрай загрозливий характер, можна поділити на 2 складові: внутрішні і зовнішні.

До внутрішніх проблем відносяться:

- гостра міжпартійна конфронтація, неспроможність поступитися політичними амбіціями, політична боротьба «на знищення» з використанням спекуляцій на питаннях безпеки, надмірного популізму, поступове зростання розриву між так званою політичною елітою та суспільством;
- критичне розшарування суспільства за регіональними, політичними, майновими, релігійними, мовними ознаками;
- плинність кадрів державного апарату, брак стратегічного державного підходу до планування стратегічного розвитку країни і суспільства, організації взаємодії залучених галузей і органів виконавчої влади, посадових осіб, мотивації та контролю організації з метою досягнення координації людських, фінансових, природних і технологічних ресурсів, необхідних для ефективного виконання завдань (менеджменту);
- не завжди зрілість демократичних інститутів, недостатня укомплектованість судової системи і як наслідок – перепони до забезпечення належного рівня дотримання прав і свобод громадян;
- розбалансованість системи національної безпеки через неузгодженість реформ у різних структурах сектору безпеки, послаблення можливостей реагування на кризові явища, зростання протиріч між змістом і темпами реформування Збройних Сил, інших структур сектору безпеки, з одного боку, і процесом наближення України до членства в НАТО – з іншого;
- критичний стан озброєння та військової техніки, складнощі у забезпеченні матеріально-технічної та бойової підготовки Збройних Сил [2].

Особливо необхідно відмітити наявність випадків викривлених морально-етичних норм життя суспільства, яке надає поштовх скоєнню кримінальних правопорушень. З цього приводу можна навести приклади, коли посадові особи вчиняють правопорушення у «гуманітарному» напрямку (зловживаючи у процесах «розподілу бюджетних коштів», «постачання продукції», «надання послуг» тощо), ставлячи за мету особисте збагачення. Така діяльність інколи набуває ланцюгового характеру і ставить під загрозу існування самої держави,

органів влади. Враховуючи скоєння таких тяжких злочинів як розкрадання бюджетних коштів, постачання неякісної продукції (амуніції, засобів індивідуального захисту, продуктів харчування для Збройних Сил України), привласнення гуманітарної допомоги, незаконна виплата винагороди за фіктивну участь у бойових діях тощо, можна говорити про нову епоху злочинності, до якої мають причетність представники так званої «еліти» суспільства.

До головних зовнішніх загроз для національної безпеки України відноситься:

- послаблення дієвості міжнародного права, побудованого на застарілих принципах міжнародних інститутів, та відповідно – зменшення зовнішніх гарантій безпеки України;
- загострення ситуації в зонах «заморожених» конфліктів;
- посилення розбіжностей на євроатлантичному просторі на тлі зростання конфронтації Росії, Китаю, інших країн і країн Заходу, які насаджують не завжди прийнятні цінності;
- наявність глобальних ризиків і загроз, таких, як тероризм, розповсюдження ЗМУ, нелегальна міграція тощо [2].

У зв'язку з існуванням чисельних небезпечних явищ в Україні суттєво посилюється значущість й збереження людського потенціалу держави: наукового, виробничого, демографічного. Здатного протистояти загрозам і забезпечувати розвиток держави. Важливим серед інших завдань є не лише збереження наукового потенціалу експертних установ, а й розвиток окремих галузей судової експертизи, які вийшли на передній план у розслідуванні злочинів в умовах війни.

З початком ведення бойових дій з метою відсічі Україною збройної агресії зріс показник правопорушень з боку військових службових (посадових) осіб за ознаками кримінальних правопорушень, передбачених КК України, які вчиняються при виконанні службових (посадових) обов'язків. До цього переліку можна віднести:

- незаконне заволодіння представниками силових структур матеріальними засобами громадян України;
- незаконне проникнення в житлові приміщення;
- незаконне застосування стрілецької та іншої зброї відносно цивільного населення, в тому числі, яке спричинило загибель та поранення цивільного населення на блок-постах і населених пунктах, оселях громадян;
- незаконне нарахування та отримання грошової винагороди за участь у бойових діях;
- незаконне отримання благодійної (волонтерської) допомоги;
- залишення озброєння і військової техніки (ОВТ), боєприпасів, матеріальних засобів (МЗ) в місцях ведення бойових дій;
- прийняття управлінських рішень, які призвели до втрат ОВТ, боєприпасів, МЗ, особового складу;
- привласнення військовими службовими (посадовими) особами, у тому числі високопосадовцями, грошових коштів у великих розмірах;
- закупівля майна і продуктів харчування за явно завищеними цінами з порушенням процедур закупівель тощо.

Деякі злочини, особливо у фінансово-господарській сфері, набули широкого розголосу, що викликає у населення України обурення, розчарування та недовіру до влади.

Експертні спеціальності 16.1 «Військові дослідження» та 9.5 «Молекулярні генетичні дослідження» є достатньо молодими видами досліджень, перебувають на стадії активного розвитку, водночас є необхідними у вирішенні багатьох актуальних завдань сьогодення: з'ясування причин настання тяжких наслідків, загибелі людей, пов'язаних із прийняттям командуванням (командирами) управлінських рішень по веденню бойових дій, застосуванню військ (сил) за призначенням; ідентифікацію осіб, які загинули або зникли безвісті.

Стрімке зростання злочинів під час збройної агресії (збройного конфлікту) підкреслює актуальність проблематики і вимагає від молекулярних генетичних досліджень швидкої ідентифікації людини.

Чим швидше результати ДНК будуть доступні, тим більше вони зможуть вплинути на важливі військові, судово-медичні рішення, рішення внутрішньої безпеки та розвідки. З метою максимального впливу ДНК-ідентифікації для правоохоронних органів, захисту країни, ідентифікації жертв військових злочинів, системи швидкої ДНК повинні працювати в польових умовах.

Одним із сучасних напрямків розвитку судової експертизи за спеціальністю 9.5 «Молекулярні генетичні дослідження» під час розслідування збройної агресії (збройного конфлікту) в умовах воєнного стану є система швидкої ідентифікації ДНК ANDE – нова технологія, яка генерує ДНК-ідентифікатор із судово-медичних зразків менш ніж за дві години і яка спеціально розроблена та доведена як міцна, мобільна та придатна для використання в суворих умовах, в тому числі польових. Технологія швидкої ідентифікації ДНК ANDE (Rapid DNA) не тільки скорочує час ідентифікації ДНК, але й значно зменшує логістичні накладні витрати, пов'язані з управлінням, ефективним зберіганням, переміщенням, відстеженням і походженням великої кількості тіл або зразків ДНК на широких географічних територіях, спричиняють значні витрати критичних ресурсів і великі затримки [3, с.151].

Поєднання досліджень військового експерта щодо дій (бездіяльності) військових службових (посадових) осіб із прийняттям управлінських рішень по веденню бойових дій, застосуванню військ (сил) за призначенням, що привели до загибелі особового складу та експерта молекулярних генетичних досліджень (ДНК ідентифікації) з використанням цієї технології по ідентифікації особи (осіб) в стислий термін навіть великої кількості обробки ДНК-матеріалу, значно скорочує строк проведення комплексної комісійної експертизи.

Таким чином, одним із сучасних напрямків розвитку судової експертизи під час розслідування збройної агресії (збройного конфлікту) в умовах воєнного стану, якій дозволяє значно скоротити проведення судової експертизи, застосовуючи автоматично отримані достовірні профілі ДНК, є поєднання досліджень судових експертів за спеціальностями 16.1 «Військові дослідження»

та 9.5 «Молекулярні генетичні дослідження» з використанням технології швидкої ідентифікації ДНК ANDE (Rapid DNA).

Перелік використаних джерел:

1. Бандурка О. М. Становлення і напрями розвитку судової експертної служби в Україні. Тези доповідей науково-практичної конференції, присвяченої пам'яті Заслуженого професора М. С. Бокаріуса (м. Харків, 20 грудня 2016 року).
2. Актуальні проблеми реалізації політики національної безпеки України в оборонній сфері. Вип. 27 / За заг. ред. В. П. Горбуліна. Київ ДП НВЦ «Євроатлантикінформ», 2006. 192 с.
3. Свобода Є.Ю., Михальчук Т.В., Шульга О. О. Технологія швидкісного встановлення ДНК-профілю – Rapid DNA.
4. Методика проведення судових військових експертиз щодо оцінки дій посадових осіб (керівників, командирів, начальників)-суб'єктів боротьби з тероризмом, в ході антитерористичної операції: Методика. Київ: КНДІСЕ, 2018 (реєстраційний код 16.1.02).
5. Методика проведення судових військових експертиз, пов'язаних з рівнем обороноздатності держави: Методика. Київ: КНДІСЕ, 2018 (реєстраційний код 16.1.03).
6. Великий тлумачний словник сучасної української мови: уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ; Ірпінь: Перун, 2005. VIII, 1728 с.

Ганна БІДНЯК

кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри криміналістики та домедичної підготовки,
Дніпровський державний університет внутрішніх справ,
науковий співробітник лабораторії почеркознавчих досліджень
та технічної експертизи документів,
Дніпропетровський науково-дослідний інститут судових експертиз
Міністерства юстиції України

Валентин БІДНЯК

кандидат юридичних наук, докторант кафедри кримінального процесу
Дніпровський державний університет внутрішніх справ

**ДО ПИТАННЯ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ ПІД ЧАС
ДОСЛІДЖЕННЯ РАКЕТНОЇ ТА РЕАКТИВНОЇ ЗБРОЇ РОСІЙСЬКОЇ
ФЕДЕРАЦІЇ**

В умовах сьогодення сили безпеки, оборони, оборонно-промисловий комплекс, громадяни та громадські об'єднання, які добровільно беруть участь у забезпеченні національної безпеки, що складають сектор безпеки і оборони України повинні вживати всі законні заходи, направлені на боротьбу із воєнним нападом російських загарбників. При цьому вони стикаються з низкою проблемних питань під час: фіксації розташування доказів на місці злочину, попередньої ідентифікації типу ракети та моделі рф, дати та геолокації початку та кінця огляду місця злочину, оцифрування та зберігання зібраних даних, аналізу та співставлення зібраних доказів, взаємодії між підрозділами тощо.

Відповідно до офіційної статистики Офісу Генерального прокурора України протягом січня-березня 2025 року обліковано злочинів проти основ національної безпеки України – 1766; злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку – 9867, з яких найпоширенішим є злочини, кваліфіковані за ст. 438

КК України, що регламентує порушення законів та звичаїв війни – 9426, у т.ч. 393 злочини поєднані з умисним вбивством (ч. 2 ст. 438 КК України) [1].

Як показує практика, ворог регулярно атакує ракетною та реактивною зброєю об'єкти цивільної інфраструктури та мирного населення України, таких як навчальні заклади, приватні будинки, багатоповерхівки, автовокзали, торгово-розважальні центри тощо. Серед такої оперативно-тактичні ракети 9М723 «Іскандер-М», керовані реактивні снаряди РСЗВ «Торнадо-С», крилаті ракети авіаційного базування (Х-22, Х-31ПМ, Х-35У, Х-59МК, Х-101), крилаті ракети морського та наземного базування (ЗМ-14, 9М727, ЗМ55 «Онікс», зенітна керована ракета типу 5В55) тощо.

Так, як відомо з матеріалів кримінального провадження, 18.07.2022 о 09.40 год. стався ракетний обстріл невстановленого боєприпасу (ймовірно ракета С-300), на територію підвір'я Великомихайлівської КЗО ЗОШ І-ІІІ ст. Великомихайлівської сільської ради, що розташована в с. Великомихайлівка по вул. Шевченко, 3 Великомихайлівської ОТГ Синельниківського району Дніпропетровської області. Влучання сталося у землю на відстані близько 4 метрів від центрального входу до приміщення школи. В землі утворилася воронка глибиною близько 5 м. діаметром близько 7 метрів. Внаслідок вибуху повністю та частково пошкоджено вікна та двері школи. Також ударною волною та уламками було пошкоджено дах приватного будинку та дах складського приміщення де зберігалося зерно.

Документування таких злочинів вимагає використання спеціальних знань у різноманітних формах як залучення спеціаліста до проведення слідчих (розшукових) дій, використання консультацій, обліково-довідкової перевірки. Законодавчої новелою є внесення змін до КПК України щодо висновків спеціалістів.

Втім, незамінним джерелом доказів є висновок судового експерта. Дослідження ракетно-реактивної зброї зазвичай потребує проведення комплексної судової експертизи. Основними завданнями дослідження ракетно-артилерійського озброєння є: встановлення належності до ракетно-

артилерійського озброєння; визначення його типу, виду, моделі або зразка (для промислових виробів); визначення способу виготовлення та придатності до використання за призначенням [3, с. 12].

Опитування судових-експертів та спеціалістів-криміналістів дозволило з'ясувати, що під час застосування спеціальних знань на стадії досудового розслідування, їм бракує сучасної наукових розробок, методичних рекомендацій та методик проведення досліджень ракетної та реактивної зброї російського виробництва.

Отже, дослідження вищезазначених об'єктів вимагає оновлених даних та додаткових наукових розробок, що слугуватиме підтримкою в роботі спеціаліста-криміналіста, судового експерта та інших учасників кримінального провадження та формування доказової бази для доведення в міжнародних судах злочинів російської федерації, вчинених на території України.

Перелік використаних джерел:

1. Офіс Генерального прокурора України: офіційний веб-сайт. URL: <https://www.gp.gov.ua>.
2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 07.09.2024 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
3. Ідентифікація ракет та реактивної зброї російської федерації: навч. посіб. / В.М. Коротаєв, Р.С. Кірін, К.О. Чаплинський, Т.О. Ревякіна, О. О. Овчаров, Г. С. Бідняк. Дніпро: Дніпропетровський, державний університет внутрішніх справ, Дніпропетровський НДЕКЦ МВС, 2024. 424 с.

Альона БІЛА

старший викладач кафедри права,
заступник керівника Юридичної клініки кафедри права,
ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля»

Віра ГЕРАСЮТА

здобувач другого (магістерського) рівня вищої освіти,
спеціальність 081 «Право»,
ВНЗ «Університет імені Альфреда Нобеля»

ВИКОРИСТАННЯ КРИМІНАЛІСТИЧНИХ ДНК-БАЗ ДАНИХ У ВІЙСЬКОВІЙ ЕКСПЕРТИЗІ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ, СУДОВА ПРАКТИКА ТА ПРАКТИЧНІ МОЖЛИВОСТІ

Сучасні військові конфлікти супроводжуються численними порушеннями норм міжнародного права, включаючи воєнні злочини, злочини проти людяності та геноцид. Виявлення і документування таких злочинів вимагає застосування новітніх криміналістичних методів, серед яких ДНК-експертиза посідає ключове місце.

Зокрема, криміналістичні ДНК-бази даних дозволяють ідентифікувати загиблих військовослужбовців і цивільних осіб, встановлювати причетність конкретних осіб до злочинів, а також підтверджувати або спростовувати версії подій. Саме тому використання таких баз даних у військовій експертизі має важливе значення як для правосуддя, так і для суспільства загалом.

Актуальність обраної теми обумовлена кількома факторами. По-перше, збройний конфлікт в Україні спричинив численні випадки насильницьких зникнень, масових поховань та воєнних злочинів, розслідування яких потребує ефективних доказових інструментів. По-друге, технології криміналістичної ДНК-експертизи значно розвинулися за останні десятиліття, що дозволяє ідентифікувати осіб навіть через тривалий час після їхньої загибелі.

Однак, попри очевидну користь, існують і проблемні питання, пов'язані із використанням ДНК-баз даних у військовій експертизі. Це, зокрема, правові аспекти регулювання, збереження персональних даних, питання міжнародного співробітництва та етичні виклики.

Правове регулювання використання ДНК-баз даних у військових розслідуваннях базується на міжнародних і національних нормативних актах. По-перше, Міжнародне гуманітарне право (Женевські конвенції 1949 року та Додаткові протоколи до них) зобов'язує держави вести облік загиблих військовослужбовців та цивільних осіб під час воєнних дій [2]. По-друге, Європейська конвенція з прав людини (стаття 2 - право на життя) передбачає обов'язок держав ефективно розслідувати випадки насильницької смерті [3]. По-третє, національне законодавство України містить норми щодо збереження біометричних даних, експертної діяльності та судового розгляду кримінальних справ. Зокрема, Кримінальний процесуальний кодекс України визначає ДНК-експертизу як один із допустимих видів доказів.

ДНК-експертиза активно використовується у двох основних напрямках. Перше, ідентифікація загиблих осіб. У зонах бойових дій часто знаходять тіла без документів або останки, що зазнали значних ушкоджень. Аналіз ДНК допомагає встановити особу загиблого, порівнюючи його профіль із наявними базами даних. Друге, розслідування воєнних злочинів. Біологічні сліди (кров, волосся, епітеліальні клітини) можуть залишатися на місці злочину, що дозволяє визначити причетність конкретних осіб до воєнних злочинів, включаючи випадки катувань, сексуального насильства та масових убивств.

У 2023-2024 роках в Україні впроваджено мобільні ДНК-лабораторії, що працюють за технологією Rapid DNA (швидкого аналізу ДНК). Ці системи дозволяють отримати результати ідентифікації протягом короткого проміжку часу - приблизно 90 хвилин, на відміну від традиційних лабораторій, де цей процес може тривати кілька тижнів. Мобільні лабораторії ANDE (Accelerated Nuclear DNA Equipment) представляють собою переносні комплекти

обладнання, які можна розгорнути безпосередньо у прифронтових зонах, що суттєво прискорює процес ідентифікації загиблих.

Особливістю таких мобільних лабораторій є можливість проведення повного циклу аналізу за принципом «зразок-до-відповіді» без необхідності залучення спеціалістів з лабораторною освітою. Обладнання автоматизує процеси виділення ДНК, ампліфікації та аналізу, забезпечуючи високу точність результатів. За даними офіційних джерел, мобільні ДНК-лабораторії розгорнуто в кількох областях України, зокрема у прифронтових регіонах, що дозволяє оперативно проводити експертизи безпосередньо на місцях виявлення тіл загиблих.

Використання криміналістичних ДНК-баз даних у військовій експертизі набуло особливого значення в Україні в період 2022-2025 років. Це пов'язано з необхідністю ідентифікації загиблих військовослужбовців та встановлення батьківства для забезпечення соціальних гарантій родинам загиблих.

Аналіз судової практики свідчить про активне використання ДНК-експертиз у справах, пов'язаних із військовослужбовцями. Зокрема, Новомосковський міськрайонний суд Дніпропетровської області у справі № 183/2055/24 від 21 червня 2024 року розглядав заяву про встановлення факту батьківства загиблого військовослужбовця щодо дитини. Ключовим доказом у справі - звіт ДНК про встановлення споріднення між матір'ю військовослужбовця (бабусею дитини) та неповнолітньою дитиною, який підтвердив ймовірність спорідненості у 97,967928%. Рішенням суду було встановлено факт батьківства та внесено відповідні зміни до актового запису про народження дитини, що дозволило родичам військовослужбовця отримати належні соціальні гарантії.

Овідіопольський районний суд Одеської області розглядав справу № 509/1610/24, рішення у якій було ухвалено 22 жовтня 2024 року. Позивачка звернулася до суду з метою встановлення факту батьківства загиблого військовослужбовця щодо її дитини. Вона самостійно ініціювала проведення молекулярно-генетичної експертизи в Одеському обласному бюро судово-медичної експертизи. Висновок експертизи підтвердив батьківство з

ймовірністю 99,99999%. Цей доказ став ключовим для суду при ухваленні рішення на користь позивачки.

Молекулярно-генетичну експертизу було проведено після смерті позивача, який був військовослужбовцем Збройних Сил України і загинув у зоні бойових дій на Донеччині. Військовий вважався безвісти зниклим із травня по вересень 2023 року. Рівненський апеляційний суд розглянув справу, в якій донька загиблого військовослужбовця оскаржувала рішення місцевого суду від 2008 року про виключення відомостей про батька з актового запису про народження. Після загибелі батька у 2023 році було проведено ДНК-експертизу, яка підтвердила кровне споріднення між донькою та загиблим з ймовірністю 99,9999999%. Апеляційний суд скасував попереднє рішення та визнав загиблого військовослужбовця батьком апелянтки, що дозволило їй отримати належні соціальні виплати [1].

Під час звільнення міста Ізюм у вересні 2022 року було виявлено масові поховання цивільних і військовослужбовців. Багато тіл мали ознаки катувань і насильницької смерті. Завдяки криміналістичному аналізу ДНК вдалося ідентифікувати сотні загиблих, що стало ключовим доказом у кримінальному провадженні щодо воєнних злочинів російських військових.

Розслідування геноциду в Сребрениці (справа ІСТУ, 1995–2000 роки) Міжнародний трибунал для колишньої Югославії (ІСТУ) використовував ДНК-експертизу для ідентифікації жертв масового вбивства понад 8 000 боснійських чоловіків у Сребрениці. Завдяки порівнянню зразків ДНК із родичами загиблих вдалося довести масштаби злочину та притягнути до відповідальності сербських військових командирів, включаючи Ратко Младича [5].

Наші пропозиції для підвищення ефективності використання криміналістичних ДНК-баз даних у військовій експертизі: 1) Створення єдиної національної ДНК-бази даних загиблих і зниклих безвісти осіб. Це дозволить значно прискорити процес ідентифікації. 2) Співпраця з міжнародними організаціями (Інтерпол, Європол, ООН). Обмін генетичною інформацією між країнами сприятиме розслідуванню воєнних злочинів. 3) Захист персональних

даних. Важливо вдосконалити законодавство щодо безпеки та конфіденційності інформації в ДНК-базах. 3) Розширення доступу до судово-медичних лабораторій. Збільшення кількості спеціалізованих лабораторій допоможе швидше проводити експертизи та отримувати результати.

Підсумовуючи вищевикладене, можна дійти наступного висновку: використання криміналістичних ДНК-баз даних у військовій експертизі є надзвичайно важливим інструментом для встановлення справедливості. Завдяки сучасним технологіям можна швидко ідентифікувати загиблих, розслідувати воєнні злочини та встановлювати причетність осіб до тяжких правопорушень. Водночас правове регулювання цього питання потребує подальшого вдосконалення, зокрема щодо міжнародної співпраці, захисту персональних даних та розширення доступу до експертиз. Використання ДНК-технологій у військовій криміналістиці сприятиме зміцненню верховенства права та притягненню до відповідальності винних у найтяжчих злочинах.

Перелік використаних джерел:

1. ДНК-тест підтвердив кровне споріднення між позивачем та апелянткою. Рівненський апеляційний суд. 2025. URL: <https://rva.court.gov.ua/sud4815/pres-centr/news/1748840/>
2. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими. Конвенція від 12.08.1949. Дата оновлення: 23.02.2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153#Text.
3. Європейська конвенція з прав людини. Європейський суд з прав людини. URL: https://www.echr.coe.int/documents/convention_ukr.pdf.
4. Геноцид у Сребрениці: повторення злочинів та прецедент правосуддя. Укрінформ. 2025. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3734818-genocid-u-srebrenici-povtorennja-zlociniv-ta-precedent-pravosudda.html>.

Альона БІЛЕЦЬКА

кандидат філологічних наук, науковий співробітник науково-дослідної
лабораторії автоматизації наукових досліджень,

Центральний науково-дослідний інститут озброєння та військової техніки

Збройних Сил України

Ірина НАЛАПКО

науковий співробітник науково-інформаційного відділу,

Центральний науково-дослідний інститут озброєння та військової техніки

Збройних Сил України

**ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ РОБОТИ ЕКСПЕРТІВ ПРИ
ПРОЄКТУВАННІ СКЛАДНИХ ЗАСОБІВ АВІАЦІЙНО-КОСМІЧНОЇ
ТЕХНІКИ**

У найбільш високотехнологічних областях промисловості останні десятиліття активно впроваджуються системи інформаційного супроводу продукції впродовж усього життєвого циклу (ЖЦ), що використовують CALS-технології – сучасний підхід до проектування і виробництва високотехнологічної та наукомісткої продукції, який полягає у використанні комп'ютерної техніки і сучасних інформаційних технологій на всіх стадіях життєвого циклу виробу та забезпечує однакові способи управління процесами і взаємодії всіх учасників цього циклу: замовників продукції, постачальників (виробників) продукції, експлуатаційного і ремонтного персоналу [1].

Існують два метода автоматизації конструювання вузлів літального апарату: метод типових конструктивних рішень і метод типових процедур (операцій). Переваги варіаційного підходу в системах автоматизації проектування (САПР) перед традиційним параметричним проектуванням, яке ґрунтується на історії побудови моделі (history-based design): кожен новий конструктивний елемент значеннями своїх параметрів однозначно пов'язаний з раніше побудованими елементами. Проблема з використанням даного підходу виникає тоді, коли

користувачеві треба змінити архітектуру засобу шляхом модифікації позиціювання двох раніше побудованих елементів. В цьому випадку доведеться повернутися до побудови одного з цих елементів і змінити спосіб його параметризації, що не завжди є можливим. Ситуація стає ще гірше, якщо користувач спробує встановити циклічні залежності між елементами. Більшість традиційних систем не можуть працювати, тому що сама процедура стає зацикленою, в результаті чого вона не в змозі дістатися закінчення [2].

Основною ідеєю варіаційного підходу до проектування є можливість зв'язування конструктивних елементів із визначенням їхніх параметрів за допомогою обмежень, які задають зв'язок між геометричними елементами моделі та відповідними параметрами. В цьому випадку САПР автоматично підбирає такі значення параметрів конструктивних елементів, які забезпечують задоволення всіх заданих користувачем обмежень на їх взаємне розташування, що полегшує одночасну роботу кількох конструкторів. До складу інтегральної САПР в цьому випадку мають входити специфічні програмні модулі: варіаційний геометричний обчислювач та ядро геометричного моделювання, місце яких в загальній структурі САПР показано на рис. 1.

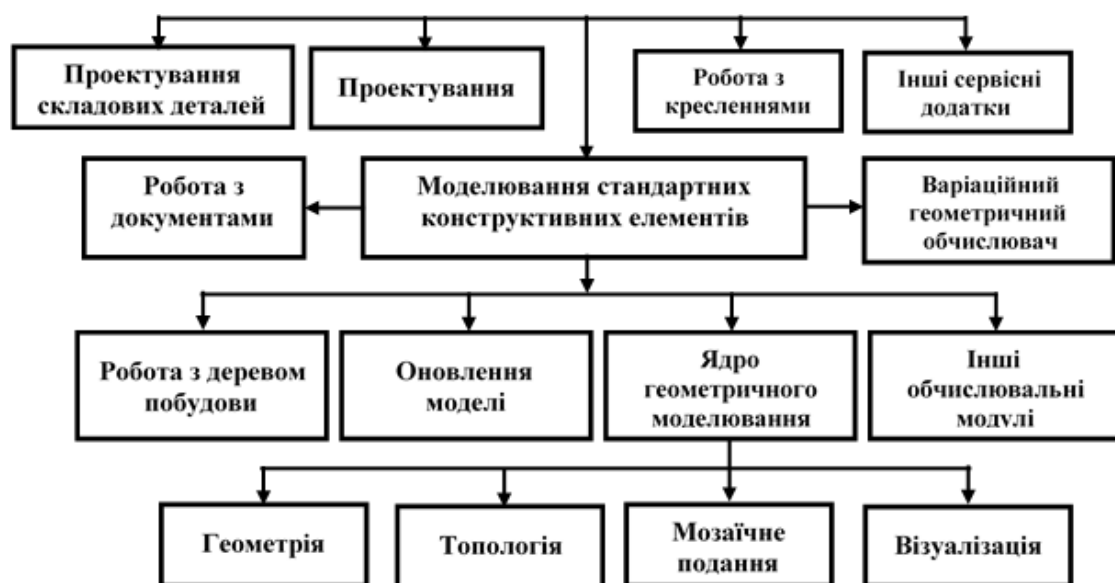

Рис. 1. Склад інтегральної САПР з використанням концепції варіаційного підходу до проектування

В доповіді обґрунтована доцільність впровадження інноваційних

інформаційних технологій, таких, як CALS-технологій, в процеси супроводження і управління ЖЦ складних виробів і систем ОБТ, зокрема авіаційно-космічної техніки. Основні переваги, пов'язані з управлінням інженерними даними та процесами ЖЦ авіакосмічних виробів із застосуванням CALS-технології такі: підвищення продуктивності праці, зниження побічних витрат, забезпечення сучасного супроводження інтелектуальної власності підприємства, планування і управління багатьма підприємствами, які беруть участь в життєвому циклі продукції, розширення і вдосконалення коопераційних зв'язків, істотне зменшення кількості помилок і переробок, що призводить до скорочення термінів реалізації проектів і суттєвого підвищення якості продукції, розповсюдження засобів і технологій інформаційної підтримки на післяпродажні стадії життєвого циклу – інтегрована логістична підтримка ЖЦ виробів, забезпечення відповідності виробництва вимогам серії міжнародних стандартів ISO 9000, зокрема [3].

Ефективність CALS-технології вже доведена досвідом використання при проектуванні складних зразків техніки, в різних джерелах наводяться кількісні оцінки ефективності її впровадження в промисловості США.

Перелік використаних джерел:

1. Информационные технологии в наукоемком машиностроении: компьютерное обеспечение индустриального бизнеса / под ред. А. Г. Братухина. Киев: Техника, 2001. 728 с.
2. Стенін О. А., Лапковський С. В., Солдатова М. О. Використання CALS-технологій в сучасній промисловості. Адаптивні системи автоматичного управління. 2011. № 18. С. 114-123. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/asau_2011_18_18.
3. CALS-технології в забезпеченні життєвого циклу електронних засобів: навч. посібник / М. В. Замірець, В. М. Ілюшко, С. Ю. Мелешенко, К. Л. Максимова, З. В. Плотнікова, В. В. Рикова. Харків: Нац. аерокосм. ун-т «Харк. авіац. ін-т», 2005. 110 с.

Олександр БОРОДІН

ад'юнкт кафедри криміналістики та домедичної підготовки,
Дніпровський державний університет внутрішніх справ

**ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРИЗНАЧЕННЯ ЕКСПЕРТИЗ ПІД ЧАС
РОЗСЛІДУВАННЯ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ, ЯКА ВЧИНЯЄТЬСЯ В
УМОВАХ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ**

Важливим аспектом розслідування торгівлі людьми, яка вчиняється в умовах збройних конфліктів, є призначення та проведення окремих видів судових експертиз. Вказана слідча (розшукова) дія призначається за фактом вилучення певного об'єкту під час реалізації кримінального провадження або в інших випадках.

Для прикладу, в ч. 1 ст. 242 КПК України вказано, що експертиза проводиться експертною установою, експертом або експертами, яких залучають сторони кримінального провадження або слідчий суддя за клопотанням сторони захисту у випадках та порядку, передбачених статтею 244 КПК України, якщо для з'ясування обставин, що мають значення для кримінального провадження, необхідні спеціальні знання [4]. В той же час, в ст. 1 Закону України «Про судову експертизу» надано наступне визначення: «Судова експертиза – це дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду» [5]. Як бачимо, законодавці дещо по різному трактують сутність судової експертизи з огляду на специфіку нормативно-правових актів. Оскільки перший з наведених актів надає визначення експертизи в кримінально-процесуальному розрізі, а другий – у цілому для усіх галузей права.

З приводу окремих експертиз по різних видах кримінальних проваджень, то, зокрема, М. М. Єфімов на основі аналізу матеріалів судово-слідчої практики надав наступний перелік судових експертиз, які переважно призначаються під

час розслідування кримінальних правопорушень проти моральності, а саме: «...комп'ютерно-технічна – 11 %; телекомунікаційна – 4 %; судово-медична – 79 %; судово-біологічна – 81 %; трасологічна, у т. ч. дослідження папілярних візерунків – 31 %; судово-психіатрична – 33 %; матеріалів, речовин і виробів – 34 %; судово-балістична – 1 %; експертиза холодної зброї – 4 %; психологічна – 1 %; судово-мистецтвознавча – 6 %; інші – 5 %» [2, с. 272].

В свою чергу, К. Ю. Береза вказує, що судові експертизи варто об'єднати в такі групи, як-от: «...а) ідентифікації злочинця, знарядь злочину, транспортних засобів (дактилоскопічна; судово-біологічна (імунологічна, цитологічна, одорологічна, експертиза волосся, молекулярно-генетична); трасологічна та ін.); б) дослідження учасників злочину (судово-хімічна, судово-медична)» [1, с. 304].

Як вірно зазначає М. М. Єфімов, «...результати судово-медичної експертизи є важливим джерелом інформації, яку уповноважені особи отримують під час розслідування кримінальних правопорушень проти моральності. Але для найбільш повного її отримання потрібно дотримуватись певних рекомендацій. Насамперед перед експертом потрібно поставити вичерпний перелік питань, пов'язаних із встановленням окремих аспектів стану потерпілого. Судово-медична експертиза живих осіб при розслідуванні досліджуваних протиправних діянь може вирішувати широке коло питань, зокрема про: характер і ступінь тяжкості тілесних ушкоджень; давність і механізм утворення ушкоджень; рід і вид знарядь, якими вони заподіяні. Вказана експертиза має важливе доказове значення при розслідуванні зазначеної категорії справ, оскільки її результати можуть викрити неправдиві показання підозрюваного» [3]. Вказана експертиза є обов'язковою й в переважній більшості кримінальних проваджень за фактом вчинення торгівлі людьми в умовах збройних конфліктів.

Наприклад, гр. Ю., користуючись уразливим станом потерпілого гр. Є., оскільки останній був вимушено переміщений із Донецької області, де тривають бойові дії, а також втратив власні документи, особисті речі, грошові кошти для існування та власного житла. Під час розмови з потерпілим зловмисник

повідомив йому умови працевлаштування, які не відповідали дійсності, а саме: проживання в належних умовах у будинку, триразове харчування, нормований робочий день з 07 год. 00 хв. до 18 год. 00 хв., з оплатою праці в сумі 2000 грн. на місяць, з щоденним забезпеченням цигарок та алкоголю. При цьому гр. Ю. достовірно усвідомлював, що насправді гр. Є. буде проживати на території тваринницької ферми в іншому населеному пункті, працювати ненормований час, без вихідних, з обмеженням контактів із іншими особами та не буде отримувати обіцяну заробітну плату. Будучи введеним в оману, потерпілий надав свою згоду на працевлаштування до гр. Ю., після чого останній, визначив місцем його перебування тваринницьку ферму. Того ж дня, зловмисник зі спілниками завели гр. Є. до підвального приміщення, де останній перебував деякий час. Після чого гр. Ю. організував перевезення потерпілого на автомобілі до тваринницької ферми. По прибуттю на місце гр. Є. розмістили у будівлі ферми з іншими найманими робітниками, які на той час вже там перебували та працювали різний період. У приміщенні де перебував потерпілий разом з іншими особами, окрім двох залізних ліжок без постільного та інших побутових речей, всюди було брудно. Далі в загальному приміщенні ферми знаходилась худоба. У приміщенні ферми було досить прохолодно, а топили саморобною пічкою «буржуйкою», до вогню підкидали соломі та екскременти від овець. Дрова для опалення будівлі доводилось збирати в полі за межами населеного пункту. Воду доводилось брати на вулиці в колодязі. Вікна забиті дошками та сміттям, стіни пошарпані, шпалер не було, харчування складалось з водянистого супу без м'яса та лише зернових каш (ячна, пшона) [7]. Під час проведення досудового розслідування за даним фактом було призначено судово-медичну потерпілого для встановлення наявності фактів жорстокого поводження з ним, а також судово-психіатричну експертизу стосовно нього для визначення його психічного стану.

З приводу судово-психіатричної експертизи варто вказати, що вона призначається для визначення психічного стану підозрюваного, потерпілого чи свідків за наявності даних, які викликають сумнів щодо їх осудності. Досить

вірно І. Д. Спіріна констатувала, що вказана експертиза не вирішує питання про осудність, а дає лише свій висновок, що стосується психічного стану особи. Питання про осудність або неосудність вирішується слідчими органами і судом [6, с. 42].

Підводячи підсумок, зазначимо, що призначення судових експертиз під час розслідування торгівлі людьми, яка вчиняється в умовах збройних конфліктів, є досить важливим для остаточного з'ясування окремих обставин кримінального провадження. Серед них нами виокремлено та розглянуто судово-медичну та судово-психіатричну експертизи.

Перелік використаних джерел:

1. Береза К. Ю. Організаційно-тактичні аспекти використання спеціальних знань при розслідуванні злочинів, пов'язаних зі створенням або утриманням місць розпусти і звідництвом. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2015. № 4. С. 303–309.
2. Єфімов М. М. Використання спеціальних знань під час розслідування злочинів проти моральності. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2020. № 2. С. 268–274.
3. Єфімов М. М. Методика розслідування кримінальних правопорушень проти моральності : наукові та праксеологічні основи : монографія. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2020. 392 с.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.
5. Про судову експертизу : Закон України від 25 лютого 1994 року № 4038-XII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>.
6. Спіріна І. Д. Судово-психіатрична експертиза : навчальний посібник. Дніпропетровськ : ДЮІ МВС України, Арт-Пресс, 2000. 148 с.
7. Справа № 192/219/24. Архів Солонянського районного суду Дніпропетровської обл., 2025 р.

Катерина БУТ

провідний фахівець групи захисту інтелектуальної власності

відділу організації наукової діяльності,

Дніпровський державний університет внутрішніх справ

КОНСТИТУЦІЙНІ ПРИНЦИПИ ДІЯЛЬНОСТІ ІНСТИТУТУ ВІЙСЬКОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ: ТЕОРЕТИЧНЕ ОБҐРУНТУВАННЯ

Військова експертиза, як складова судово-експертної діяльності, повинна базуватися на фундаментальних конституційних принципах, що забезпечують її законність, об'єктивність та неупередженість. Серед таких принципів ключовими є верховенство права та рівність громадян перед законом.

Принцип верховенства права закріплений у статті 8 Конституції України, яка проголошує, що в Україні визнається і діє цей принцип, а Конституція має найвищу юридичну силу, і закони та інші нормативно-правові акти приймаються на її основі та повинні відповідати їй. Це означає, що всі рішення та дії у сфері військової експертизи мають відповідати Конституції та законам України, забезпечуючи правову визначеність і передбачуваність [1]. Рівність громадян перед законом гарантована статтею 24 Конституції України, яка встановлює, що громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом, без привілеїв чи обмежень за будь-якими ознаками. У контексті військової експертизи це означає, що всі суб'єкти, незалежно від їхнього статусу чи посади, мають рівні права та обов'язки у процесі експертної діяльності, що унеможливорює дискримінацію та забезпечує об'єктивність висновків [2]. Дотримання цих конституційних принципів є необхідною умовою для забезпечення законності, об'єктивності та неупередженості військової експертизи, що сприяє зміцненню довіри до цього інституту та правової системи загалом.

Практична реалізація конституційних принципів, зокрема верховенства права, рівності перед законом та справедливості, у сфері військової експертизи

можлива лише за умови належного нормативно-правового регулювання та методичного забезпечення. Ключову роль у цьому процесі відіграє Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затверджена наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5, зареєстрована в Міністерстві юстиції України 03.11.1998 за № 705/3145 [3]. У ній визначено загальні засади діяльності експертів, встановлено порядок їх призначення, права, обов'язки та обсяг відповідальності. Дотримання цієї Інструкції дозволяє забезпечити дії експерта в межах закону, з дотриманням визначених процедур та стандартів, що, у свою чергу, гарантує правову визначеність, передбачуваність та об'єктивність результатів експертиз.

Разом з тим, на практиці існує низка викликів, які ставлять під сумнів незалежність та неупередженість експертів, зокрема у справах, що стосуються високопосадовців, діяльності військових формувань чи рішень командного складу. У цьому контексті забезпечення інституційної незалежності експертів є пріоритетом для реалізації принципу справедливості. Необхідним є створення ефективних механізмів професійного контролю, перевірки якості висновків, відповідальності за порушення норм та забезпечення процесуальної рівності сторін у використанні експертних висновків у судовому провадженні. Це особливо актуально в умовах воєнного стану, коли висновки військової експертизи можуть мати вагоме значення для визначення як юридичної відповідальності, так і соціального статусу військовослужбовців [4, с. 30]. Крім того, важливим кроком у напрямі реалізації принципів правової держави у сфері військової експертизи є поступова гармонізація національних стандартів з міжнародними, зокрема стандартами НАТО. У 2023 році в Україні офіційно оновлено процедури прийняття та впровадження стандартів НАТО на підставі рішення Кабінету Міністрів України. Це стосується не лише технічних норм, а й організаційних підходів до якості експертних досліджень, прозорості процедур, незалежності експертів та міжвідомчої взаємодії [5, с. 183]. Відповідно, поступове впровадження таких стандартів дозволить українському інституту військової експертизи не лише досягти кращого рівня довіри в суспільстві, а й

підвищити якість судово-експертної діяльності в умовах інтеграції до євроатлантичного безпекового простору [5].

Як висновок, практичне застосування конституційних принципів у сфері військової експертизи є складним і багаторівневим завданням, яке вимагає поєднання законодавчої чіткості, інституційної незалежності, професійної відповідальності та міжнародної орієнтованості. Лише за умови їх гармонійного поєднання військова експертиза зможе ефективно функціонувати як складова правової держави.

Перелік використаних джерел:

1. Конституція України: В Україні визнається і діє принцип верховенства права, – стаття 8. Житомирська обласна державна адміністрація. 2022. URL: <https://oda.zht.gov.ua/news/konstytutsiyaukrayiny-v-ukrayini-vyznayetsya-i-diye-pryntsyyp-verhovenstva-prava-stattya-8/>
2. Рівність прав чоловіків та жінок. WikiLegalAid. URL : https://legalaidd.wiki/index.php/Рівність_прав_чоловіків_та_жінок.
3. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень: указ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5. Офіційний вісник України. 1998. № 46. Ст. 1715. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98>.
4. Наливайко Л. Р. Громадська експертиза як форма громадського контролю: проблеми теорії та практики. Університетські наукові записки. 2014. № 2. С. 28-34. URL: <https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/2028/1/12.pdf>.
5. Наливайко І. О. Теоретико-правова характеристика соціального захисту учасників бойових дій в Україні. Аналітичне-порівняльне правознавство. 2023. № 2. С. 179-186. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/282699/276886>.
6. Стандарти НАТО: механізми прийняття та запровадження. Україна – НАТО. URL: <https://ukrainetonato.com.ua/standarty-nato/standarty-nato-mekhanizmy-priyniattia-ta-zaprovadzhennia>.

Ірина ВАСНЯТІНА

ад'юнкт кафедри оперативно-розшукової діяльності,
Дніпровський державний університет внутрішніх справ

ВІЙСЬКОВА ЕКСПЕРТИЗА: ЗНАЧЕННЯ ТА ЗАВДАННЯ

Тема військової експертизи, особливо в період збройної агресії росії проти України, посідає важливе місце в кримінальному провадженні.

З кожним роком питання військової експертизи привертає увагу багатьох українських науковців. Особливості та значення військової експертизи досліджували такі вітчизняні науковці: Антонюк П. Є, Козлов О. В., Кубаля С. М., Манько Є. С., Матисякевич В. Р., Пчеліна О. В., Савечко В. О., Татарнікова Т. О., Чупрун В. Т. тощо.

В ст. 1 Закону України «Про судову експертизу» зазначається, що судова експертиза – це дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду [5].

Залучення експерта для проведення військової експертизи є процесуальною формою використання спеціальних знань у кримінальному провадженні, зокрема під час розслідування військових злочинів. Аналізуючи положення Кримінального процесуального кодексу України можна зазначити, що експертом є особа, яка володіє науковими, технічними або іншими спеціальними знаннями, має право відповідно до Закону України «Про судову експертизу» на проведення експертизи і якій доручено провести дослідження об'єктів, явищ і процесів, що містять відомості про обставини вчинення кримінального правопорушення, та дати висновок з питань, які виникають під час кримінального провадження і стосуються сфери її знань [3].

Підстави та процесуальний порядок залучення експерта передбачені в ст.ст.242–244 КПК України. З наведеного вбачається, що експерт залучається

до кримінального провадження на стадії досудового розслідування тільки для проведення відповідної судової експертизи [4].

Для того, щоб зрозуміти суть та завдання військової експертизи, необхідно встановити її предмет та об'єкт, а також основні завдання.

Предметом судової військової експертизи є встановлення судовим військовим експертом фактів (суджень про факти) по визначених слідчим або судом питаннях щодо порядку роботи (дій або бездіяльності) органів військового управління (командирів та начальників) Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів військових формувань, правоохоронних органів спеціального призначення сектору безпеки і оборони, які виконують згідно з чинним законодавством покладені на них службові обов'язки (посадові інструкції) [2].

Об'єктом є матеріальні носії доказової інформації, які зібрані й надані слідчим або судом на судову військову експертизу [2]. В свою чергу, Чупрун В. Т. вважає, що об'єктами судової військової експертизи можуть бути текстові та графічні документи (стандартні на паперових носіях і електронні), відео-й аудіозаписи, фотознімки та інші носії інформації різної природи [6].

Основними завданнями військової експертизи є встановлення:

- обставин застосування та дій військових формувань;
- обставин, що призвели до настання тяжких наслідків, загибелі людей (військовослужбовців, працівників Служби безпеки України, Збройних Сил України, Міністерства внутрішніх справ України, Національної гвардії України та інших представників міністерств і відомств, цивільного населення), втрати озброєння, військової техніки, об'єктів державної влади та інфраструктури, особистого майна громадян під час застосування військових формувань;
- відповідності дій (бездіяльності) посадових осіб вимогам керівних документів (покладених обов'язків) [2].

Антонюк П. Є зазначає, що аналіз основних складових військової експертизи як самостійної стратифікаційної одиниці демонструє відсутність

чітко визначених об'єктів військової експертизи та конкретизованих завдань, які б відображали пізнавальну дослідницьку діяльність експерта, а також галузь і напрям застосування спеціальних знань. Відсутність наведених складових не дає змоги сформуванню об'єктивного уявлення про предмет судової військової експертизи як певну інформацію (закономірності) про подію (фактичні дані), що можуть бути отримані експертом у результаті дослідження, на основі спеціальних знань, окремих властивостей наданих на експертизу об'єктів, який би, власне, відокремлював військову експертизу від інших видів (родів) судових експертиз [1].

Підсумовуючи вище викладене можна дійти висновку, що законодавство, яке регулює діяльність експертів щодо проведення військової експертизи, має прогалини та потребує уточнень. Для вирішення проблемних питань, що стосуються призначення чи проведення військової експертизи та уточнення спірних питань, пропонуємо затвердити методичні рекомендації, які зможуть у повному обсязі вирішити визначені спірні моменти.

Перелік використаних джерел:

1. Антонюк П. Є. Методологічний аналіз військової експертизи. Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. 2021. № 23. С. 388-399.
2. Військова експертиза. Київський науково-дослідний інститут судових експертиз. URL: <https://kndise.gov.ua/vijskova/>.
3. Козлов О. В., Савечко В. О. До питання актуалізації нормативних актів, що регламентують проведення судових військових експертиз. Криміналістика і судова експертиза. 2019. Вип. 63. С.256–262.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 № 4651–VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст.88.
5. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних

досліджень: наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5, зареєстрований в Міністерстві юстиції України 03.11.1998 за № 705/3145. Офіційний вісник України. 1998. № 46. Стор.172. Ст.1715.

6. Чупрун В.Т. Щодо введення нового виду судової експертизи – «військова». Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. 2015. Вип.15. С.208–220.

Микола ГАРБУЗ

провідний фахівець,

Дніпропетровський науково-дослідний інститут судових експертиз

Міністерства юстиції України

РЕЖИМНО-СЕКРЕТНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ЛАБОРАТОРІЇ ВІЙСЬКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ, ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ

Однією з особливостей проведення судових військових експертиз є потреба оформлення експертам допуску до державної таємниці та надання доступу до відомостей, що становлять державну таємницю в сфері оборони, які містяться в матеріалах кримінальних проваджень.

ДОВІДКОВО:

Державна таємниця (далі також - секретна інформація) - вид таємної інформації, що охоплює відомості у сфері оборони, економіки, науки і техніки, зовнішніх відносин, державної безпеки та охорони правопорядку, розголошення яких може завдати шкоди національній безпеці України та які визнані у порядку, встановленому Законом України, державною таємницею і підлягають охороні державою.

Допуск до державної таємниці - оформлення права громадянина на доступ до секретної інформації.

Доступ до державної таємниці - надання повноважною посадовою особою дозволу громадянину на ознайомлення з конкретною секретною інформацією та провадження діяльності, пов'язаної з державною таємницею, або ознайомлення з конкретною секретною інформацією та провадження діяльності, пов'язаної з державною таємницею, цією посадовою особою відповідно до її службових повноважень.

Відповідно до ст. 22 Закону України «Про державну таємницю» № 3856-12 від 21.01.94 якщо потреба громадянина у відомостях, що становлять державну таємницю, не пов'язана з місцем роботи, документи про надання допуску до державної таємниці можуть оформлятися за місцем провадження діяльності, пов'язаної з державною таємницею, тобто замовником експертизи.

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ

Але, потреба надання допуску до державної таємниці конкретному експерту визначається за його письмовим поданням вже після надходження матеріалів експертизи, а підготовка матеріалів для його оформлення теж займає деякий час.

Враховуючи строки проведення експертизи (90 днів), оформлення допуску за такою процедурою не дозволяє експертам якісно виконувати поставлені завдання.

Також оформлення допуску до ДТ замовником експертизи передбачає в подальшому регулярні відрядження експертів до організації, де зберігаються секретні документи.

ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ

Тому, з метою забезпечення діяльності лабораторії військових досліджень директором Інституту та МЮУ прийнято рішення щодо створення режимно-секретного органу та отримання у подальшому власного Спеціального дозволу на провадження діяльності, пов'язаної з державною таємницею.

ДОВІДКОВО:

Відповідно до ст. 21 Закону України «Про державну таємницю» в державних органах, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах і організаціях, що провадять діяльність, пов'язану з державною таємницею, з метою розроблення та здійснення заходів щодо забезпечення режиму секретності, постійного контролю за їх дотриманням створюються на правах окремих структурних підрозділів режимно-секретні органи (далі - РСО), які підпорядковуються безпосередньо керівнику установи.

Основними завданнями РСО є:

- не допустити необґрунтований допуск та доступ осіб до секретної інформації;
- своєчасно розробляти та здійснювати разом з іншими структурними підрозділами Інституту заходи щодо охорони державної таємниці;
- запобігати витоку секретної інформації;
- виявляти та закривати канали витоку секретної інформації у процесі діяльності Інституту;
- забезпечувати режим секретності під час проведення всіх видів секретних робіт;
- організовувати та вести секретне діловодство.

ВИКОНАНІ ЗАХОДИ

На даний час отримано погодження на створення РСО від МЮУ та від УСБУ в Дніпропетровській обл.

Розпочато роботу по обладнанню приміщення для зберігання секретних документів і роботи з ними.

ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ

Реалізація цього рішення дасть змогу експертам працювати з відомостями що становлять державну таємницю за місцем роботи в Інституті (заощадити кошти на відрядження) та забезпечить сталий розвиток і функціонування лабораторії військових досліджень на належному рівні.

Перелік використаних джерел:

1. Про державну таємницю: Закон України від 21.01.1994 № 3855-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-12#Text>.
2. Про затвердження Інструкції про порядок погодження органами Служби безпеки України призначення особи на посаду заступника керівника підприємства, установи, організації з питань режиму, начальника режимно-секретного органу, його заступника, працівника, на якого покладаються обов'язки щодо забезпечення режиму секретності, а також керівника секретного архівного підрозділу підприємства, установи, організації: Наказ Служби безпеки України від 08.05.2015 № 306. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/RE27029>.
3. Про затвердження Зводу відомостей, що становлять державну таємницю: Наказ Служби безпеки України від 23.12.2020 № 383. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0052-21#Text>.
4. Державні будівельні норми України (ДБН В.2.2-14-2004) «Приміщення для зберігання секретних документів і роботи з ними»: Наказ Держбуду України від 09.07.2004 № 146. URL: https://e-construction.gov.ua/laws_detail/3187308510937352079?doc_type=2

Ростислав ГОЛОВАЧ

судовий експерт відділу криміналістичних досліджень,
Київське відділення Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України

Олена БОБРОВА

науковий співробітник відділу науково-методичної роботи
та післядипломної освіти,
Київське відділення Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України

**ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО ВИРІШЕННЯ ПРОБЛЕМНИХ АСПЕКТІВ
СУДОВОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ**

Постановка проблеми. Агресивні дії російської федерації з 2014 року спонукали до появи самостійної одиниці судової експертизи – військової експертизи, що є результатом розвитку наукових знань та потребує подальшого вдосконалення методології предмета, об'єктів і завдань судової військової експертизи, що є предметом обговорення конференції.

Провівши аналіз статті професора Антонюка П.Є. «Методологічний аналіз військової експертизи» [1], Бершова Г. Є. «Військова експертиза у кримінальному провадженні» [2] та праць військових експертів: Чупруна В. Т. [3], Савечка В. О. [4, 5], Козлова О. В. [4], Черниша О. М. [5], Полуюнова С. О. [6], з'ясовано, що проблемні питання військової експертизи вирішувалися впродовж усього періоду її існування, але набуваючи особливої актуальності в сучасних умовах, потребують пошуку ефективних шляхів їх розв'язання. Слід зазначити, що в роботі [1] автором проведено методологічний аналіз предмета, об'єктів і завдань судової військової експертизи, її місця в сучасній класифікаційній системі судових експертиз, а також піднято проблемні питання. У статті [2] автором розглянуто зростаючу актуальність цього виду експертизи у зв'язку з воєнними діями та вказує на недостатнє науково-

методичне забезпечення у цій сфері. Крім того з'ясовано, що у «Науково-методичних рекомендаціях з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень» [7] визначено основні завдання військової експертизи, не дано визначення її об'єкту.

Усі зазначені автори наголошують на необхідності подальшого розвитку військової експертизи шляхом зближення її методологічних підходів із напрацюваннями судової експертології. Така адаптація сприятиме підвищенню наукової обґрунтованості судової експертизи як галузі людської діяльності. Наукове підґрунтя військової експертизи, у свою чергу, забезпечить вищу об'єктивність висновків судових експертів та підвищить їхню процесуальну значущість у системі судочинства України.

Виклад основного матеріалу. Поява нових методів і засобів ведення бойових дій вимагає розширення переліку загальних експертних завдань військової експертизи, зумовлює появу нових об'єктів дослідження та спонукає до потреби всебічної підготовки судових експертів при використанні їх спеціальних знань під час планування, організації та здійснення досудового розслідування військових злочинів.

Актуальною проблемою є те, що судова експертологія вже стала окремою наукою, але її потенціал у військовій сфері потребує методологічного вдосконалення. У той же час без чіткої наукової бази судової експертології важко визначити та уніфікувати компетенції судових військових експертів чи розвивати експертні технології.

Варто зазначити, що військова експертиза як окрема галузь людської діяльності, недостатньо інтегрована в експертологію, залишається слабкою ланкою в сучасних умовах гібридних воєн і стрімкого технологічного прогресу. Відсутність чіткої методології не дозволяє їй у повній мірі відповідати загальним стандартам, що, своєю чергою, може ставити під сумнів об'єктивність експертної діяльності та наукову значущість.

Слід зазначити, що складові військової експертизи – предмет, об’єкти та завдання визначають не лише її теоретичну базу, а й практичну ефективність у судовій системі.

Так, предмет експертизи – це «розшифровка» події: експерт досліджує об’єкти крізь призму спеціальних знань з метою встановлення обставини правопорушення. Слід зазначити, що без чіткого визначення цих складових дослідження експертиза ризикує стати формальністю, а не інструментом справедливості [8]. Слід зазначити, що водночас існує логічний зв’язок між предметом експертизи та її об’єктами — носіями інформації про певні обставини, пов’язані з подією правопорушення. В Законі України «Про судову експертизу» зазначено, що судова експертиза це: «дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об’єктів, явищ і процесів» [9, ст. 1], проте керуючись загальним методом пізнання (сукупність фундаментальних підходів, принципів і засобів, які використовуються для отримання, аналізу та інтерпретації знань про навколишній світ), такі дослідження проводять через матеріалізовані причини й наслідки подій — об’єкти матеріального світу, що містять інформацію про певні події, у вигляді їх окремих ознак і властивостей, спричинених подією, яку встановлюють (досліджують). При цьому інформацію, яка відображається в матеріальних об’єктах зовнішнього середовища в результаті певних дій, заведено поділяти на три види [10, р. 22]): особистісна (про суб’єкта, який залишив певні сліди); предметна (про використані (застосовані) предмети, засоби тощо); операційна (про здійснені дії).

При порівнянні завдань судової експертизи з завданнями військової експертизи [11, р. 15-16] простежується, що розробники останньої визначили лише її основні завдання [7, п. 8.1, розд. VIII], які зведені до трьох визначень: встановлення обставин застосування та дій військових формувань; визначення причин тяжких наслідків, загибелі людей та втрат матеріальних цінностей; оцінка відповідності дій (бездіяльності) посадових осіб вимогам керівних документів. Формально – правильно, але для практики – поверхнево. Ці завдання

хоча й відповідають загальній класифікації (діагностика та ідентифікація), але при цьому занадто розмиті, зокрема:

не визначено, які саме закономірності має досліджувати експерт;

не вказано, які спеціальні знання потрібні для аналізу;

ризик перетворення військової експертизи на соціологію.

Також є проблема з орієнтовними питаннями. Адже запропонований перелік запитань не дає повного уявлення про дані, які має встановити експерт, які методи має використовувати при цьому, як відрізнити експертний висновок від оцінки слідства. За таких умов військова експертиза зараз — це не інструмент аналізу, а спроба уточнити чи узагальнити те, що має з'ясувати слідство [7, п. 8.2, розд. VIII].

З огляду на висвітлене вище, слід зазначити, що:

деякі запитання виходять за межі заявлених основних завдань експертизи. До прикладу, запитання: «Чи перебувають виявлені порушення у причинно-наслідковому зв'язку з настанням тяжких наслідків, які призвели до загибелі військовослужбовців (працівників) та інших осіб, втрати озброєння та військової техніки?» належить до ситуаційних експертних завдань, коли дослідження охоплює подію з різних сторін (час, місце, структура, спосіб вчинення, злочину, засоби, які використовував злочинець);

відповіді на окремі запитання не потребують спеціальних знань (зокрема з військового мистецтва), а передбачають лише аналіз відповідних організаційних та управлінських документів, до прикладу: «На яких посадових осіб (командирів, начальників) було покладено підготовку підрозділів, що залучалися до виконання бойових завдань, та здійснення контролю за їх готовністю; відповідність їх покладання вимогам керівних документів?» або «Які заходи вживалися з метою запобігання оточенню та виведенню з оточення частин і підрозділів, які були задіяні у виконанні бойових завдань і потрапили в оточення?»;

відповіді на окремі запитання потребують знань не лише з однієї галузі (зокрема, військового мистецтва), а й з галузі економіки, політики, права тощо,

тобто передбачають комплексний характер спеціальних знань, наприклад: «Чи мали (могли мати) негативні наслідки для обороноздатності держави та боєздатності Збройних сил України рішення про ліквідацію (розформування, скорочення) окремих родів військ, з'єднань, військових частин та підрозділів?»;

деякі запитання підміняють процес доказування за його пізнавальною сутністю та перекладають обов'язок доказування зі слідства на експерта, до прикладу: «Чи був виконаний передбачений нормативними актами порядок опрацювання, коригування та виконання бойових завдань?», або «Чи відповідали фактичні дії відповідних посадових осіб оперативній обстановці, що склалась на момент виконання бойового завдання?», або «Дії (бездіяльність) яких посадових осіб, що здійснювали планування та проведення операції щодо розгрому незаконних збройних формувань (противника), перебувають у причинному зв'язку з настанням тяжких наслідків, що призвели до загибелі військовослужбовців (працівників) та інших осіб, втрати озброєння та військової техніки?», або «Які нормативні (керівні) документи застосовувались при плануванні та організації бойових дій?», «Яким чином була організована взаємодія у районі ведення бойових дій між підрозділами?», «Яким чином було організовано вихід (прорив, відхід) частин підрозділів з оточення, хто саме здійснював забезпечення виходу (прориву, відходу) зазначених частин та підрозділів?».

Разом з тим, існує інша проблема – невизначеність об'єктів дослідження. У військовій експертизі, на відміну від решти видів судових експертиз, відсутні чіткі критерії, що саме має аналізувати експерт. Документи, протоколи допитів свідків, записи, фото – це занадто загально. Хоча такі матеріали можуть бути об'єктами, але вони не є унікальними саме для військової сфери, що знижує наукову цінність експертизи [3 п. 216].

Крім того, існують проблемні питання щодо науково-методичного та інформаційного забезпечення військової експертизи. Методики не охоплюють усього спектру заявлених завдань військової експертизи та не в повній мірі забезпечують висновки експертів науковою обґрунтованістю.

Таким чином, для вирішення проблемних питань військова експертологія потребує:

методологічного розвитку – розробки чітких теоретичних засад, класифікації методів і підходів у військовій експертизі, узгодження їх із методологією судової експертології;

технологічного оновлення – застосування сучасних цифрових технологій, залучення науково-дослідних установ для аналізу бойових дій, оцінки озброєння, тактичних рішень тощо;

міждисциплінарного підходу (комплексності) – залучення знань із криміналістики, права, змін у військовій науці (зокрема, оперативного мистецтва видів ЗСУ, тактики родів військ і сил, з урахуванням особливостей застосування засобів РЕБ, БПЛА, кіберзагроз та продуктів технічного прогресу).

міжнародної кооперації – обміну досвідом між експертами різних країн, створення міжнародних стандартів для військових експертиз.

Висновок. Зазначене сприятиме покращенню методологічних засад, розроблених судовою експертологією, підвищенню обґрунтованості висновків експертів як джерела доказів, а також забезпеченню задекларованих принципів судово-експертної діяльності зокрема та правосуддя загалом.

Перелік використаних джерел:

1. Антонюк П.С. Методологічний аналіз військової експертизи.. Криміналістичний вісник. 2017. № 2 (28). URL: http://elar.naiau.kiev.ua/bitstream/123456789/16331/1/Visnik_1-27-2017.pdf.
2. Бершов Г.Є. Військова експертиза у кримінальному провадженні.. Вісник Кримінологічної асоціації України. 2024. № 31 (1). С. 239–245. <https://doi.org/10.32631/vca.2024.1.18>.
3. Чупрун В.Т. Щодо введення нового виду судової експертизи – «військової». Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. 2015. № 15. С. 208–219. <https://doi.org/10.32353/khrife.2015.24>.

4. Савечко В.О., Козлов О.В. Наукові розробки в галузі військових експертних досліджень. Криміналістика і судова експертиза. 2020. № 65. С. 707–714. <https://doi.org/10.33994/kndise.2020.65.69>.

5. Савечко В.О., Черниш О.М. Трансформація системи об'єднаного керівництва силами оборони та військового управління в ЗСУ. Криміналістика і судова експертиза. 2020. № 65. С. 697–707. <https://doi.org/10.33994/kndise.2020.65.68>.

6. Полуянов С.О. Сутність та основні поняття стратегічного планування. Криміналістика та судова експертиза. 2020. № 65. С. 721–728. <https://doi.org/10.33994/kndise.2020.65.71>.

7. Науково методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5 (в ред. наказу від 24.02.2021 № 722/5). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text>.

8. Щербаковський М. Г. Предмет судової експертизи. Форум права. 2016. № 5. С. 199–203. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2016_5_34.pdf.

9. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4038-12>.

10. Бурнашев Н. А., Биков В. Н., Волинський А. Ф. Криміналістика: підручник. 1998.

11. Кліменко Н.І. Судова експертологія: курс лекцій. Київ, 2007.

12. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс України; Закон, Кодекс від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4651-17>.

Ілля ГРИБ

головний судовий експерт лабораторії біологічних досліджень та обліку
відділу молекулярно-генетичних досліджень,

Київський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр

Міністерства внутрішніх справ України

**СУЧАСНІ МЕТОДИ ВИДІЛЕННЯ ДНК ІЗ КІСТКОВИХ РЕШТОК
ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ: ПРОБЛЕМАТИКА ТА ПЕРСПЕКТИВИ
ВІЙСЬКОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В УКРАЇНІ**

Повномасштабна війна росії проти України, що почалося у лютому 2022 року, завдала значних збитків та втрат серед населення, особливо серед військовослужбовців Збройних Сил України. Перед нашою державою постало складне завдання - ідентифікація тіл загиблих шляхом встановлення їх ДНК-профілів із кісткових решток, виявлених у зоні бойових зіткнень чи переданих із окупованих територій. Згідно з даними Міністерства внутрішніх справ України, станом на червень 2024 року в Єдиному реєстрі осіб зниклих безвісти за особливих обставин, перебувало понад 47 тисяч осіб [1, с. 4]. Станом на 1 січня 2025 року кількість безвісти зниклих зросла до понад 71 тисячі осіб, у тому числі 59 тисяч осіб, щодо яких інформація відсутня та 3200 неідентифікованих тіл [2]. Враховуючи кількість та стан тіл, переданих із зони бойових дій, ключовим елементом ідентифікації кісткових решток є молекулярно-генетична експертиза.

Мета роботи – аналіз сучасних методів виділення ДНК із деградованих кісткових решток безвісти зниклих військовослужбовців, оцінка їх ефективності в умовах війни та методи вдосконалення з урахуванням ситуації на даний момент.

У результаті дії на кісткову тканину факторів навколишнього середовища таких як вологість, температура, а також діяльність бактерій, відбувається часткове і поступове руйнування її структури та складу протягом певного часу. Так як основна частина ДНК у кістці знаходиться переважно в остеоцитах, з

часом її концентрація знижується, а якість генетичного матеріалу суттєво погіршується, що створює проблему для молекулярно-генетичної експертизи [3, с. 17-40].

Основним методом встановлення генетичних ознак із біологічних зразків у судовій молекулярно-генетичній експертизі є аналіз STR-локусів, який ґрунтується на ампліфікації коротких tandemних повторів ядерної ДНК за допомогою полімеразної ланцюгової реакції (ПЛР). Цей метод демонструє високу ефективність для свіжих зразків, але його результативність знижується у випадку роботи із деградованими кістковими рештками [4, с. 2-9].

Для встановлення ДНК-профілів із сильно деградованих зразків кісток застосовують аналіз мітохондріальної ДНК (мтДНК), яка завдяки кільцевій структурі та великій кількості копій є стійкою до руйнування. Метод забезпечує великий відсоток встановлених ДНК-профілів зразків навіть серед археологічних останків, однак його обмеженнями є низька дискримінаційна здатність і високий ризик контамінації. Серед перспективних напрямів молекулярно-генетичної експертизи виділяють секвенування нового покоління (NGS), яке дозволяє працювати з фрагментами ДНК довжиною 30-50 пар основ, досягаючи особливих успіхів із сильно деградованими зразками [4, с. 2-9]. В Україні NGS майже не використовують через високу вартість обладнання, хоча його потенціал визнаний міжнародними експертами.

Перед експертами за напрямом судової молекулярно-генетичної експертизи постають нові виклики щодо встановлення генетичних ознак із деградованих кісткових решток, особливо на тлі значної кількості невпізнаних загиблих військових. Технічні труднощі пов'язані з низькою якістю зразків: значна кількість ексгумованих кісток не дозволяє отримати придатний генетичний профіль через фрагментацію ДНК або контамінацію мікроорганізмами [3, с. 17-40]. Наприклад, у селі Кринки Херсонської області з жовтня 2023 до червня 2024 року сотні військових вважалися зниклими безвісти, і значна частина їх останків може бути непридатною для генетичного аналізу через тривале руйнування від дії навколишніх чинників.

До організаційних проблем належать і питання перевантаження лабораторної бази. Експертна служба МВС України у 2022–2024 роках провела десятки тисяч експертиз, серед яких більшість відносяться до молекулярно-генетичної ідентифікації невстановлених осіб та їх родичів [5, с. 10-28]. Мобільні ДНК-лабораторії, надані міжнародними партнерами, скоротили час аналізу до 1–2 годин, але їхнє обладнання не завжди відповідає потребам роботи з деградованим матеріалом. Також важливим є питання навчання нових співробітників та обміну практичними знаннями і навичками між НДЕКЦ МВС різних регіонів, з урахуванням отриманих знань в умовах сьогодення. Станом на початок 2025 року Україна повернула з окупованих територій понад 5500 тіл загиблих, серед яких 3200 залишаються досі невстановленими [2]. Це свідчить про значну кількість зниклих безвісти осіб, чиї тіла потребують ДНК-аналізу, і підкреслює необхідність системного підходу для вирішення даного питання.

Подолання існуючих проблем вимагає інтеграції новітніх технологій і організаційних рішень. Наприклад, впровадження технології секвенування нового покоління (NGS) у практику українських лабораторій може підвищити ефективність ідентифікації деградованих кісток, що є критично важливим для впізнання тисяч тіл військовослужбовців [4, с. 2-9]. Автоматизація процесів пробопідготовки, скорочення часу на лізис розчину ДНК, пошук нових та актуальних методів виділення ДНК з деградованих кісткових решток (до яких в тому числі належить метод виділення із застосуванням часткової демінералізації) значно оптимізує обробку зразків зниклих безвісти [6, с. 2149-2158].

Співпраця з міжнародними організаціями, такими як Міжнародна комісія з питань зниклих безвісти (ICMP) та Інтерпол, сприятиме адаптації протоколів і підготовці фахівців. ICMP із 2022 року допомогла ідентифікувати сотні осіб в Україні, і її досвід може бути основою для національних стандартів [7, с. 5-20]. Кількість зниклих безвісти та трупів невстановлених осіб загиблих воїнів підкреслює актуальність таких рішень.

Інформація про кількість зниклих безвісти військовослужбовців в Україні відображає актуальність питання щодо удосконалення молекулярно-генетичного аналізу кісткових решток. Сучасні методи, такі як STR-аналіз, мітохондріальна ДНК і технології секвенування нового покоління (NGS) становлять основу військової експертизи, однак їхнє застосування в Україні обмежене технічними та організаційними проблемами. Інтеграція передових технологій, автоматизація процесів та міжнародна співпраця є перспективними шляхами підвищення ефективності ідентифікації тіл безвісти зниклих військовослужбовців. Ці заходи не лише сприятимуть поверненню імен тисячам загиблих воїнів, а й слугуватимуть реалізації принципів правосуддя та збереженню історичної пам'яті українського народу.

Перелік використаних джерел:

1. Синюк О. Як Україна розшукує зниклих безвісти внаслідок агресії Росії та підтримує членів їхніх сімей. Аналітичний звіт. Київ, 2024.
2. Страшкулич А., Мазуренко А. Майже 30 тисяч українців отримали статус зниклих безвісти з початку 2024 року – уповноважений. Українська правда. 2025. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2025/01/8/7492496/>
3. Butler J. M. Advanced Topics in Forensic DNA Typing: Methodology. Elsevier: Наук. видання. Амстердам, 2012.
4. Browne T. N., Freeman M. Next generation sequencing: Forensic applications and policy considerations. WIREs Forensic Science. 2024.
5. Молекулярно-генетична ідентифікація осіб, загиблих під час російської збройної агресії проти України: успіхи та проблеми / І. Ю. Костіков та ін. Криміналістичний вісник. 2023. Т. 39, № 1.
6. Human DNA extraction from highly degraded skeletal remains: How to find a suitable method? / D. C. Vinueza-Espinosa et al. ELECTROPHORESIS. 2020. Vol. 41, no. 24.
7. Technical Assistance in Ukraine: DNA Identification Protocols. International Commission on Missing Persons (ICMP) : 3б. протоколів. Женева, 2023.

Іван ГУСАКОВСЬКИЙ

старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії,
Центральний науково-дослідний інститут озброєння та військової техніки
Збройних Сил України

Зоя АНДРІЙЧУК

науковий співробітник науково-інформаційного відділу,
Центральний науково-дослідний інститут озброєння та військової техніки
Збройних Сил України

ПРОВЕДЕННЯ ЕКСПЕРТИЗИ ТЕХНІКИ АГРЕСІЇ ПІД ЧАС УКРАЇНО-РОСІЙСЬКОЇ ВІЙНИ

Під час збройної агресії в Україні російські збройні сили широко застосовують високотехнологічні засоби, системи і комплекси озброєння та військової техніки (ОВТ): високоточні засоби вогневого ураження (крилаті ракети повітряного, наземного та морського базування, балістичні ракети), засоби розвідки (радіолокаційні станції, безпілотні літальні апарати), засоби радіоелектронної боротьби, зв'язку, управління військами й зброєю та ін. Як виявилось, виготовлення новітніх зразків ОВТ, засобів зв'язку, управління, РЕБ та інших для потреб збройних сил російської федерації залежить від наявності у російських виробників іноземних радіоелектронних компонентів. З введенням санкцій та припинення постачання певних радіоелектронних компонентів, російський оборонно-промисловий комплекс стикнувся з проблемою продовження серійного виробництва зазначених зразків ОВТ для поповнення втрат російської армії. Тому в цей час важливим стає виявлення фактів порушення санкцій проти російської федерації, виявлення фактів застосування іноземних комплектуючих в начебто «російських» зразках ОВТ.

Таким чином, велика увага, що приділяється як у світі, так і в Україні, до виявлення фактів порушення санкційних заходів проти російської федерації при створенні та виробництві високотехнологічного ОВТ для її збройних сил, а

також важливість збирання доказів для подальших кримінальних проваджень проти країни-агресора свідчить про актуальність досліджень російських зразків ОВТ, що попадає до рук захисників України.

На рис. 1 показаний узагальнений алгоритм проведення досліджень, що включає декілька процедур.

Рис. 1. Узагальнений алгоритм проведення досліджень

Ідентифікація зразка означає його розпізнавання, а також визначення назви, шифру, серійного (заводського, децимального тощо) номера, виявлення

маркування зразка (складових частин). До проведення ідентифікації зразка залучаються спеціалісти (експерти) з відповідних галузей знань.

Процедура ідентифікації зразка починається з фотографування, яке робиться, щоб досягти декількох цілей. По-перше, це елемент документального підтвердження для майбутніх кримінальних проваджень. По-друге, фото дозволяє легко перевірити «справжність» фактів і матеріальних доказів. Вже класичний приклад фейків виявлений в новинах російських ЗМІ про те, що війська ППО росії в районі міста Курськ нібито збили безпілотник «Bayraktar», коли на фото користувачі побачили частину каністри для дизельної олії [1]. По-третє, фото зразка полегшує пошук аналогів, зокрема в мережі Інтернет.

Отже, процедуру ідентифікації, яка полягає у порівнянні зразка з деяким еталоном, можна продемонструвати формулою

$$I \Rightarrow (ЗВ \vee М \vee Д),$$

тобто критеріями ідентифікації є зовнішній вигляд **ЗВ** зразка, його маркування **М** або наявність документації **Д** на зразок.

Вивчення особливостей побудови трофейних зразків надає можливість використати результати дослідження з метою виконання декількох завдань:

отримання необхідного досвіду щодо використання сучасної елементної бази іноземного походження у перспективних зразках техніки для потреб ЗС України;

вивчення особливостей побудови новітніх зразків ОВТ, виявлення сучасних технічних рішень, ноу-хау тощо для використання під час проєктування та виготовлення вітчизняної техніки;

розроблення аналогічних за конструктивним виконанням технічних рішень для вітчизняних підприємств і створення необхідних перспективних виробів для потреб ЗС України.

За результатами досліджень пропонується створити базу даних досліджених зразків ОВТ, де буде накопичуватися інформація стосовно виробів, їх компонентів, їхнього призначення та характеристик, а також підприємств-виробників.

Перелік використаних джерел:

1. Українська літаюча каністра: черговий фейк російських ЗМІ. TOP News Україна. Новини Дніпра. 2022. URL: <https://top-news.com.ua/mista/dnipro/ukraynskaya-letayushhaya-kanystra-ocherednoj-fejk-rossyjskyh-smy/>.

Аліна ДИШЛЬОВА

ад'юнкт кафедри криміналістики та домедичної підготовки,
Дніпровський державний університет внутрішніх справ

МОЖЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ЗНАНЬ ЗА ФАКТАМИ НЕЗАКОННОГО НАБУТТЯ ПРАВА НА ЗЕМЛЮ ДЕРЖАВНОЇ АБО КОМУНАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

В умовах Європейського спрямування розвитку нашої держави, все більше виникає зацікавленості відповідними суб'єктами заволодіти землею. Вагомого значення в ефективному й швидкому розслідуванні кримінальних правопорушень взагалі та за фактами незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності набуває використання спеціальних знань. Це, на думку П.П. Михайленко, сприяє дотриманню принципу об'єктивності досудового слідства [1, с.890].

Розв'язання завдань кримінального провадження визначає потребу вивчення існуючих рекомендацій з організації розслідування кримінальних правопорушень відповідних категорій, проведення окремих слідчих (розшукових) дій, вагомого значення в яких набуває залучення осіб, знання, вміння та навички яких у певних сферах діяльності відсутні або мають недостатній рівень в уповноважених осіб.

Наведене за фактами незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності набуває особливого значення в їх виявленні, документуванні, в наданні юридичної оцінки відповідних проявів.

При цьому саме використання спеціальних знань виступатиме важелем підвищення ефективності зазначеної діяльності за кримінальними правопорушеннями досліджуваних категорій.

Як стверджує Б.В. Романюк спеціальні знання – це сукупність науково обґрунтованих відомостей окремого (спеціального виду), якими володіють особи – спеціалісти у рамках будь-якої професії у різних галузях науки, техніки, мистецтва та ремесла, і, відповідно до норм кримінально-процесуального законодавства, використовують їх для успішного вирішення завдань кримінального судочинства [2, с. 57].

У кримінально-процесуальному законодавстві України як суб'єкти використання спеціальних знань, про що наголошує І.В. Пиріг, чітко визначені їх безпосередні носії – слідчий, спеціаліст, експерт [3, с. 37].

Водночас, О. В. Фролов наголошував, що до суб'єктів застосування спеціальних знань у кримінальному провадженні необхідно відносити наступних осіб: експерта; спеціаліста; педагога; психолога; перекладача; безпосередньо особу, що проводить розслідування [4, с. 82].

Проте ми вважаємо, що наведений перелік осіб за освітою, підготовкою, родом діяльності і т. ін., вірніше характеризувати як носіїв спеціальних знань, котрі виступають для них професійними. Водночас, залучаючи носіїв спеціальних знань відповідних осіб, якими не володіє слідчий, він по суті виступає суб'єктом їх застосування.

Наведене підтверджується й результатами проведеного нами дослідження. Так, проанкетовані уповноважені особи у 91 % визначили використання спеціальних знань способом пошуку, виявлення й фіксації інформації про обставини вчинення незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності.

Таким чином більшість уповноважених осіб підкреслили вагоме значення

спеціальних знань у встановленні обставин кримінальних правопорушень за розглядуваними фактами.

Не меншого значення набуває й судово-слідча практика, яка визначає, що спеціальні знання використовуються за всіма (100 %) кримінальних проваджень як шляхом залучення спеціалістів до проведення слідчих (розшукових) дій так і призначення експертиз за фактами незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності. Наведене обумовлено з одного боку труднощами, які відчують уповноважені особи як у виявленні, так і доведенні факту причетності до вчинення незаконного набуття права на землю державної або комунальної власності відповідними особами.

Таким чином все зазначене дозволяє наголосити на необхідності належної оцінки значення й можливостей використання уповноваженими особами спеціальних знань як шляхом залучення спеціалістів до проведення слідчих (розшукових) дій, так і призначення експертиз. Це сприятиме виконанню покладених на уповноважених осіб функцій в реалізації завдань кримінального провадження.

Перелік використаних джерел:

1. Михайленко П.П. Кримінальне право, кримінальний процес та кримінологія України (статті, доповіді, рецензії). У 3-х томах. Київ: Генеза, 1999. С. 202-204.
2. Романюк Б. В. Сучасні теоретичні та правові проблеми використання спеціальних знань у досудовому слідстві : монографія. Київ: Національна академія внутрішніх справ України, 2002. С. 57.
3. Пиріг І. В. Теорія і практика використання спеціальних знань при розслідуванні розкрадань вантажів на залізничному транспорті : дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук. : спец. 12.00.09 «Кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза». Київ, 2006. С. 37.
4. Фролов О. В. Суб'єкти застосування спеціальних знань у кримінальному провадженні на стадії досудового розслідування. Часопис Академії адвокатури України. 2014. № 4 (25). С. 82.

Олександр ЄВСЮКОВ

кандидат педагогічних наук, доцент,
провідний науковий співробітник сектору психологічних досліджень
лабораторії почеркознавчих, лінгвістичних, психологічних та
мистецтвознавчих досліджень, судовий експерт,
*Національний науковий центр «Інститут судових експертиз
ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України*

**МОЖЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОПАГАНДИ В МЕЖАХ
КОМПЛЕКСНОЇ ВІЙСЬКОВО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ**

У 2025 році співробітниками ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» під керівництвом завідувачки сектору психологічних досліджень лабораторії почеркознавчих, лінгвістичних, психологічних та мистецтвознавчих досліджень Герасименко О.А. розпочато роботу над НДР за темою: «Розробка методичних рекомендацій «Теоретичні та методичні засади судово-психологічної експертизи з дослідження деструктивної пропаганди» (номер державної реєстрації теми: 0125U001140).

Актуальність НДР зумовлена необхідністю вирішення нагальної проблеми сьогодення шляхом розроблення методичних рекомендацій із проведення психологічного дослідження у складі комплексних експертиз щодо потенціалу деструктивного впливу пропаганди. На думку виконавців НДР, такий підхід дозволить вирішити завдання щодо встановлення потенційно негативних явищ, тенденцій і чинників щодо шкідливого (деструктивного) інформаційного впливу на реципієнтів і українське суспільство.

Як зазначено в технічному завданні до НДР, метою роботи є розробка методичних рекомендацій щодо теоретичних та методичних основ психологічного дослідження у складі комплексних психолого-лінгвістичних та психолого-мистецтвознавчих експертиз деструктивної пропаганди.

Таким чином, уперше буде розроблено науково-методичні рекомендації

щодо експертного психологічного дослідження потенціалу деструктивного впливу пропагандистських інформаційних матеріалів (у тому разі – російських) на свідомість людей (реципієнтів). Це питання досі залишається науково і методично нерозробленим, що знижує обґрунтованість психологічної частини комплексних психолого-лінгвістичного та психолого-мистецтвознавчого досліджень і може призвести до неповноти вирішення експертами лінгвістом / мистецтвознавцем і психологом спільного (інтегрованого) завдання.

У процесі аналізу наукових джерел, розробниками зазначеної НДР було встановлено наукові здобутки відомого українського вченого В. В. Ягупова в області військової психології, які, на нашу думку, в сучасних українських реаліях розширюють спектр судово-психологічної експертизи з дослідження деструктивної пропаганди. У своїй праці, науковець дає наступне визначення: *«...психологічну війну можна визначити як планомірне використання державою та її установами засобів і заходів ідеологічної дезорієнтації та розкладання свідомості людей і груп людей з метою зниження їхньої ідейної, політичної, духовної та морально-психічної стійкості, спонукання до негативних дій або бездіяльності населення та особового складу армій інших держав як у воєнний, так і в мирний час»* [1]. В подальшому вчений зазначає, що психологічна війна проводиться як у мирний так і у воєнний час та наводить приклади її організації та уваги до неї уряду США та країн-учасників НАТО. Так в країнах-учасницях Північноатлантичного альянсу існує єдина директива «Про принципи планування і провадження психологічних операцій». Розглядаючи психологічну війну як стратегічну діяльність окремої держави (військового блоку), В. В. Ягупов з тактичної точки зору виокремлює її елемент, а саме психологічну операцію.

Здійснюючи характерологічний опис психологічної операції, вчений зазначає наступне:

«...Об'єктами психологічних операцій є населення, армії, уряди ворожих, дружніх і нейтральних держав, а в деяких випадках – населення та армія своєї держави.

Основні форми психологічних операцій:

– *пропагандистські дії* – це систематизоване, цілеспрямоване поширення ідей за допомогою різноманітних засобів зв'язку та інформації з метою впливу на думки, почуття, стани і ставлення або поведінку для досягнення прямої чи опосередкованої користі для своєї країни (наприклад, виходячи з об'єктивності інформації, виокремлюють білу, сіру, брехливу пропаганду);

– *психологічні дії* – це різні політичні, економічні та інші дії, спрямовані на підрив позицій протилежної сторони та зміцнення власних позицій.

Завдання психологічних операцій:

1. Переконавання супротивника у правильності, необхідності військового втручання.

2. Вплив на військово-політичне керівництво супротивника і його союзників з метою їхньої відмови від війни.

3. Підтримка внутрішньої опозиції супротивника.

4. Підтримка та керування дисидентськими рухами.

5. Вплив на населення дружніх країн.

6. Сприяння розвитку позитивного ставлення населення нейтральних держав.

7. Підрив морального духу супротивника.

8. Зниження боєздатності супротивника.

9. Аналітична робота щодо виявлення слабких місць супротивника та доведення цієї інформації до власних командирів.

10. Протидія інформаційному впливу супротивника тощо.

Тематика психологічних операцій: розкол, неминучість, закономірність конкретних дій.

Основні методи психологічних операцій:

– метод поширення наочних, звукових і відеозвукових пропагандивних матеріалів;

– методи здійснення практичних дій – інсценування повстанських дій, саботажу, демонстрація сили, масові мітинги тощо...» [2].

Отже, вчений характеризує пропаганду як систематизовану, цілеспрямовану діяльність з метою впливу на думки, почуття, стани і ставлення або поведінку.

Морально-психологічне забезпечення повсякденної діяльності військ завжди крокувало пліч-о-пліч з командно-розпорядчим. Відомо, що одним із завдань військової експертизи за спеціальністю 16.1 «Військові дослідження» є встановлення обставин, що призвели до настання тяжких наслідків...; встановлення відповідності дій (бездіяльності) посадових осіб вимогам керівних документів (покладених обов'язків) [3]. Виконуючи зазначені необхідні завдання судовий експерт, на нашу думку, повинен також урахувати можливий вплив пропаганди на дії (бездіяльність) задіяних до досліджуваної діяльності осіб. Тобто, ми говоримо про психологічну складову особистісної характеристики такого посадовця, який надавав відповідні накази (розпорядження) та тієї особи, хто їх виконувала (ігнорувала).

Тому в тих питаннях, де на особистість, яка віддавала накази (розпорядження) та особистість (тості) які їх виконувала (ігнорувала) можливо визначити потенціал деструктивного впливу пропаганди з боку іншої країни (її представників) на когнітивну, емоційну, мотивувальну сфери та на соціальні стереотипи, на нашу думку, необхідно виконання комплексних військово-психологічних судових експертних досліджень. Завдання зазначеної комплексної військово-психологічної експертизи набудуть інтегрованого характеру і всебічного дослідження не тільки самої командно-розпорядчої діяльності, а також і її психолого-особистісної складової.

Перелік використаних джерел:

1. Ягупов В. В. Військова психологія. URL: <http://medbib.in.ua/psihologichna-viyna.html>.
2. Там само. URL: <http://medbib.in.ua/psihologichni-operatsiji.html>.
3. Військова експертиза URL: <https://nncise.org.ua/ekspertna-1-0/16-1-viyskovyi-doslidzhennya>.

Антон ЄВТУШЕНКО

керівник,

*Донецька спеціалізована прокуратура у сфері оборони Східного регіону,
аспірант кафедри публічного управління та адміністрування,
Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна*

ВПРОВАДЖЕННЯ УНІФІКОВАНИХ СТАНДАРТІВ ТА ПРИНЦИПІВ ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ПРОВЕДЕННЯ ВІЙСЬКОВИХ ЕКСПЕРТИЗ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

В умовах сучасної війни та гібридних загроз питання уніфікації стандартів військових експертиз набуває особливого значення. Військові експертизи проводяться для оцінки боєздатності, правомірності застосування військової сили, оцінки бойових пошкоджень, а також для аналізу наслідків бойових дій. Уніфіковані стандарти дозволяють забезпечити прозорість, об'єктивність і оперативність експертиз.

1. Необхідність уніфікації стандартів військових експертиз

Основними причинами впровадження уніфікованих стандартів є:

Глобалізація військових конфліктів – співпраця між країнами вимагає єдиних підходів до оцінки ситуацій.

Правові аспекти – відповідність військових експертиз міжнародному гуманітарному праву та нормам ООН, НАТО тощо.

Ефективність і оперативність – стандартизація дозволяє зменшити час на аналіз та ухвалення рішень.

2. Принципи військової експертизи

Сучасні військові експертизи базуються на таких принципах:

Об'єктивність – незалежність експертів від політичних та інших чинників.

Наукова обґрунтованість – застосування сучасних методів досліджень, технічних засобів.

Доступність та прозорість – результати експертиз мають бути зрозумілими та підтвердженими фактами.

Системність – комплексний підхід до аналізу доказів та фактів.

3. Види військових експертиз

До основних видів військових експертиз належать:

Технічна експертиза (оцінка стану озброєння та техніки).

Балістична експертиза (дослідження застосування зброї).

Медико-військова експертиза (визначення бойових ушкоджень та їхнього впливу на здоров'я військовослужбовців).

Форензична експертиза (розслідування військових злочинів).

4. Впровадження міжнародних стандартів

На сучасному етапі важливим аспектом є адаптація стандартів НАТО, ООН та ЄС для підвищення ефективності експертиз. Основні рекомендації включають:

Використання єдиних методик проведення досліджень.

Створення єдиної бази даних військових експертиз.

Застосування цифрових технологій для автоматизації процесів аналізу.

5. Виклики та перспективи

Основні виклики у впровадженні уніфікованих стандартів:

- Недостатня технічна оснащеність деяких військових структур.

- Юридичні колізії між національним та міжнародним правом.

- Протидія інформаційним маніпуляціям та фальсифікаціям.

Перспективи розвитку включають:

Посилення співпраці з міжнародними партнерами.

Запровадження автоматизованих систем аналізу експертиз.

Підвищення рівня підготовки військових експертів.

З огляду на викладені обґрунтування, вважаю, що впровадження уніфікованих стандартів у сфері військових експертиз є необхідним для забезпечення ефективності та справедливості їхнього проведення. Врахування міжнародного досвіду, технологічний розвиток та правова уніфікація

сприятимуть підвищенню рівня експертиз, що має критичне значення в умовах сучасних військових конфліктів.

Оксана ЗАКОВИРКО

завідувач лабораторії матеріалів, речовин, виробів та біологічних досліджень

Дніпропетровський науково-дослідний інститут судових експертиз

Міністерства юстиції України

Євген ВОРОНОВ

судовий експерт лабораторії матеріалів, речовин, виробів та біологічних

досліджень,

Дніпропетровський науково-дослідний інститут судових експертиз

Міністерства юстиції України

**МОЛЕКУЛЯРНО-ГЕНЕТИЧНА ЕКСПЕРТИЗА В УМОВАХ
СЬОГОДЕННЯ**

Дніпропетровський науково-дослідний інститут судових експертиз Міністерства юстиції України (далі ДніпроНДІСЕ) є одною з провідних експертних установ судово-експертної діяльності в Україні, яка сприяє здійсненню правосуддя та виконує значний обсяг досліджень за різними видами експертних спеціальностей. Умови сьогодення: військова агресія російської федерації і запровадження військового стану в Україні потребували досліджень пов'язаних з розшуком осіб зниклих безвісти за особливих обставин, у зв'язку з чим, у 2023 році у ДніпроНДІСЕ запроваджено нову експертну спеціальність 9.5 «Молекулярно-генетичні дослідження».

Злочини, скоєні військовими країни агресора на території нашої держави, є надзвичайно масштабними, і їх фіксування та розслідування потребують дослідження чималого обсягу подій, ретельного збирання значного масиву доказів і проведення численних судових експертиз [1]. Експертами

ДніпроНДІСЕ проводяться молекулярно-генетичні експертизи по встановленню ДНК-профілів близьких родичів осіб, що загинули або зникли безвісти внаслідок збройної агресії РФ проти України.

Закон України «Про державну реєстрацію геномної інформації людини» визначає, що: *«молекулярно-генетична експертиза (дослідження) – дослідження біологічного матеріалу людини, що здійснюється з метою отримання її геномної інформації»*, та надає визначення геномної інформації, а саме – *це відомості про генетичні ознаки людини*. Важливим аспектом у контексті розслідування воєнних злочинів, скоєних на території України, є положення цього закону щодо міжнародного співробітництва у сфері геномних досліджень. Зокрема, передбачено *«обмін геномною інформацією з іншими країнами та міжнародними організаціями під час кримінального провадження»*, а також використання цих даних *«за запитами іноземних держав відповідно до міжнародних договорів України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, та норм Кримінального процесуального кодексу України»* [2].

Для проведення достовірних молекулярно-генетичних досліджень важливо отримати якісний біологічний матеріал. У зв'язку з цим особливу увагу приділяють належним методам забору та збереження зразків, що гарантує точність подальшого аналізу.

На дослідження до ДніпроНДІСЕ найчастіше надходять зразки букального епітелію (слини) від близьких родичів (батьків, дітей) відібрані на тампон-зонди або FTA-карти (рис. 1).

Для проведення молекулярно-генетичних досліджень використовується сучасне обладнання від Applied Biosystems, що забезпечує високу точність та надійність аналізів. Зокрема, для аналізу фрагментів ДНК та отримання генетичних профілів у лабораторії використовується 3500 Genetic Analyzer – сучасний капілярний електрофорезний аналізатор, що автоматизовано проводить генотипування, секвенування та аналіз STR (рис. 2) [3].

Нажаль, попит на проведення молекулярно-генетичних досліджень пов'язаних з розшуком осіб зниклих безвісти за особливих обставин неупинно

збільшувався, як на початку збройної агресії РФ, так і повсякдень. Кількість невпізнаних трупів і родичів, що втратили своїх рідних та близьких, зростає щодня, що, в свою чергу, збільшує обсяг призначених експертиз та створює дедалі більше навантаження на експертів.

Рис. 1. Різновиди засобів для відбору біологічних зразків

Рис. 2. 3500 Genetic Analyzer

Реалії сьогодення потребували запровадження більш швидкісних методів дослідження або використання обладнання, яке за менший проміжок часу дозволило б дослідити більше об'єктів.

У 2024 році ДніпроНДІСЕ отримано обладнання ANDE 6C Rapid DNA System (рис. 3) для криміналістичної роботи та дослідження людських останків [4]. Важливою перевагою цього обладнання є швидке виділення ДНК-профілю – протягом 90 хвилин.

Рис. 3. ANDE 6C

Це вимагало нових знань, у зв'язку з чим експерти з молекулярно-генетичних досліджень ДніпроНДІСЕ під керівництвом досвідчених фахівців ANDE Corporation пройшли стажування під час яких виконували завдання, пов'язані з обробкою та аналізом генетичних даних, а також вивчили основи роботи з новітнім обладнанням швидкісного виділення ДНК-профілю ANDE 6C та поглиблено ознайомилися з різними аспектами роботи в галузі генетики.

На часі у ДніпроНДІСЕ проводяться молекулярно-генетичні дослідження як на обладнанні Thermo Fisher Scientific так і на обладнанні ANDE 6C Rapid DNA System.

Проведення молекулярно-генетичних досліджень, пов'язаних з розшуком осіб зниклих безвісти за особливих обставин є дуже актуальним.

Отже, судова молекулярно-генетична експертиза займає вагоме місце в ідентифікації безвісти зниклих осіб за особливих обставин. Експерти ДніпроНДІСЕ використовують у своїй роботі новітні досягнення науки та техніки, що дозволяє проводити молекулярно-генетичні дослідження на сучасному рівні.

Перелік використаних джерел:

1. Шевчук В. Сучасні проблеми криміналістики в умовах війни та глобальних загроз. Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. 2022. Вип. 3 (28). С. 11-27. <https://doi.org/10.32353/khrife.3.2022.02>.

2. Про державну реєстрацію геномної інформації людини : Закон України від 9 липня 2022 року № 2391-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2391-20#Text>.

3. Thermo Fisher Scientific. Applied Biosystems 3500 Genetic Analyzer. 2025. URL: <https://www.thermofisher.com/order/catalog/product/4405673>.

4. ANDE Corporation. 2025. URL: <https://www.ande.com/about>.

Максим ІЛЬЄНКО

в.о. завідувача лабораторії військових досліджень,

Дніпропетровський науково-дослідний інститут судових експертиз

Міністерства юстиції України

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ В ХОДІ ПРОВЕДЕННЯ ВІЙСЬКОВИХ ЕКСПЕРТИЗ. ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

Беручи до уваги, що Збройні Сили України та інші утворені відповідно до законів України військові формування третій рік поспіль продовжують стримувати вторгнення Збройних Сил Російської Федерації на територію нашої держави, актуальність проведення судових військових експертиз набуває все більшого значення.

В свою чергу судовим військовим експертам не завжди вдається провести відповідні судові військові експертизи по наданим матеріалах кримінальних проваджень, які надходять, враховуючи ряд проблемних питань, які існують на даний час.

Основними проблемними питаннями, які виникають в ході проведення судових військових експертиз безпосередньо в Дніпропетровському науково-дослідному інституті є:

щодо отримання матеріалів кримінальних проваджень:

відсутність необхідних документів в матеріалах кримінальних проваджень,

які б дали можливість дати відповіді на зазначені в постановах на проведення військових експертиз, що призводить до збільшення часу на її виконання внаслідок підготовки експертом клопотання про надання додаткових матеріалів та в подальшому на його реалізацію слідчим відповідного органу досудового розслідування;

отримання матеріалів кримінального провадження в об'ємі, який не потрібен для проведення певного виду експертизи, в даному випадку військової, що призводить до збільшення часу на його попереднє вивчення;

надання матеріалів кримінального провадження, які не оформлені належним чином (документи не зшиті у відповідні томи, аркуші в томах не пронумеровані, описи відсутні) та без відповідного пакування, що відповідно до вимог Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень вимагає повернення матеріалів органу, який призначив експертизу;

включення в постанову про призначення судової військової експертизи питань, які не відносяться до завдань військової експертизи або виходять за межі кваліфікації судового експерта за відповідною експертною спеціальністю;

надання в матеріалах кримінального провадження копій документів, які відповідним чином не завірнені або мають низьку якість копіювання, що не дає можливість їх використовувати для проведення експертизи;

не реалізація слідчими відповідних органів досудового розслідування клопотань експертів про надання додаткових документів у визначені строки, що призводить до надання висновків про неможливість проведення експертиз;

окремі запитання мають суто правовий характер, для надання відповідей на які проведення експертизи не допускається Кримінальним процесуальним кодексом України. Вирішення деяких експертних завдань підміняє собою процес доказування. Питання, які пропонується вирішувати військовою експертизою, часто стосуються збирання, перевірки й оцінювання доказів, що є завданням слідства та суду;

відсутність у відкритому доступі та безпосередньо в інститутах відомчих

нормативно-правових актів та доктринальних (керівних) документів щодо повсякденної діяльності військ, планування та ведення бойових (спеціальних) дій (операцій), розміщення військ, їх переміщення, а також організації всебічного забезпечення угруповань військ, військових частин (підрозділів) Збройних Сил України та інших складових сил оборони, як в мирний так і воєнний час, що в свою чергу унеможливорює своєчасне та якісне проведення судових військових експертиз;

відсутність в науково-дослідних установах Міністерства юстиції України режимно-секретних органів, які б забезпечили роботу з документами з грифом обмеженого доступу безпосередньо в установах, без виїзду та оформлення доступу до них в органах досудового розслідування, які призначили такі експертизи. Про це більш детально розповість наступний доповідач.

Основними шляхами вирішення даних проблемних питань на даному етапі є:

щодо отримання матеріалів кримінальних проваджень:

забезпечити ретельну підготовку та відбір матеріалів кримінального провадження перед наданням на проведення судової військової експертизи;

реалізацію клопотань експертів про надання документів здійснювати у визначені наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5 терміни, або своєчасно повідомляти експертів про неможливість їх надання [1];

включати в постанови про призначення судових військових експертиз питання, відповідно до орієнтовного переліку питань, що вирішуються військовою експертизою відповідно до наказу Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5 та ті, які не виходять за межі кваліфікації судового експерта за відповідною експертною спеціальністю [1];

Що стосується останніх двох проблемних питань, то керівництвом інституту та лабораторії військових досліджень у взаємодії з Міністерством юстиції України на даний час проводиться відповідна робота щодо отримання від Генерального штабу Збройних Сил України, Командування Національної гвардії України та Державної прикордонної служби України нормативно-

правових актів та доктринальних (керівних) документів щодо повсякденної діяльності військ, планування та ведення бойових (спеціальних) дій (операцій), розміщення військ, їх переміщення, а також організації всебічного забезпечення угруповань військ, військових частин (підрозділів) Збройних Сил України та інших складових сил оборони, а також створення безпосередньо в Дніпропетровському інституті судових експертиз режимно-секретного органу, першого в науково-дослідних установах Міністерства юстиції України, про що Вам розкажуть в наступній доповіді.

Не можливо не звернути увагу на такий аспект, як **дефіцит кадрів**.

Вимоги, які пред'являються до кандидата, якій має вищу освіту другого рівня (магістр) на займання вакантної посади керівника структурного підрозділу, який проводить військові дослідження (військові експертизи), головного, провідного судового експерта не дають законних підстав для призначення на посаду.

Немаловажне значення має розтягнута за часом програма навчання, стажування та здача іспиту кандидата на посаду військового експерта, що неприпустимо в умовах військового часу та зростаючого прогресивного надходження постанов для проведення експертиз.

Зазначене проблемне питання, так же як й інші, потребує вирішення в найкоротший час.

Втілення в службову діяльність вищезазначених пропозицій дасть змогу значно збільшити кількість та якість проведення судових військових експертиз в терміні визначені керівними документами.

Перелік використаних джерел:

1. Науково методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5 (в ред. наказу від 24.02.2021 № 722/5). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text>.

2. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4038-12>.

Максим ІЛЬЄНКО

в.о. завідувача лабораторії військових досліджень,

Дніпропетровський науково-дослідний інститут судових експертиз

Міністерства юстиції України

**СУДОВА ВІЙСЬКОВА ЕКСПЕРТИЗА В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО
КОНФЛІКТУ**

В цей непростий для держави час, в умовах повномасштабного вторгнення збройних сил РФ на територію держави, щоденно фіксуються скоєні ними злочини, порушуються правила та методи війни, які вимагають надання відповідної правової оцінки.

Нанесення збройними силами Російської Федерації ракетних ударів та атак з застосуванням різних засобів ураження, насамперед безпілотних авіаційних комплексів типу «Шахед» по енергетичній та цивільній інфраструктурі України та останнім часом і безпосередньо по місту Дніпро та області призводить до численних жертв серед цивільного населення та порушення постачання енергоносіїв, що в свою чергу ускладнює життєзабезпеченість населення України.

Лише **04 квітня 2025 року** в результаті удару балістичною ракетою в касетному спорядженні по Кривому Рогу загинуло 20 людей та постраждало понад 80.

Так за період часу з **24.02.2022 року по березень 2025 року** на території Дніпропетровської області зафіксовано – **19655** фактів застосування заборонених засобів ведення війни, з них:

11091 – фактів артилерійських обстрілів із використанням РСЗВ різного

типу та ствольної артилерії;

970 – ракетних ударів по цивільним та військовим об'єктам;

7582 – факти повітряних ударів із використанням БПЛА різного типу;

18 – фактів повітряних ударів із використанням КАБ (рис. 1).

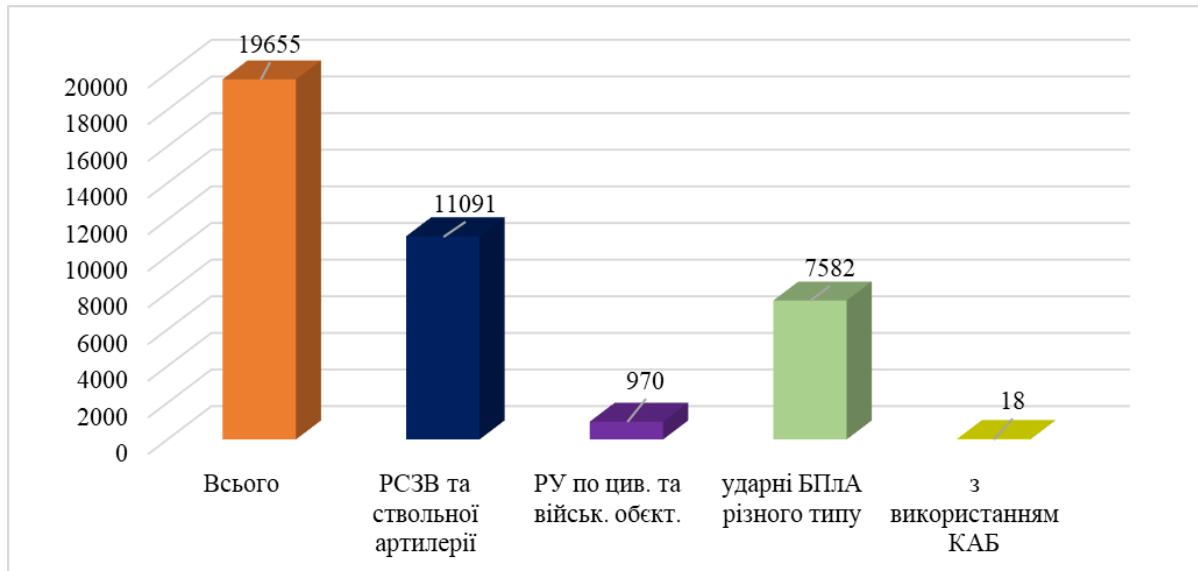

Рис. 1. Застосування заборонених засобів ведення війни

Внаслідок порушення законів та звичаїв війни військовими формуваннями та іншими спеціальними військовими підрозділами держави-агресора на території Дніпропетровської області постраждало – **2920** особи, з них:

загинули – **393** осіб, з них **24** дитини та **2** військових;

травмовано – **2526** осіб, з них **137** дітей та **11** військових (рис. 2).

Також не залишаються осторонь дії та бездіяльність військових посадових осіб Збройних Сил України та інших складових сил оборони, як під час повсякденної діяльності так і під час ведення бойових дій, які призвели до втрат особового складу та території, ОВТ та військового майна, неправомірних розтрат бюджетних коштів.

Неналежне відношення до військової служби, зловживання службовим становищем посадовими особами Збройних Сил України та інших складових сил оборони, все це призводить до нанесення матеріальної шкоди державі, невинуватених втрат особового складу, озброєння та військової техніки, а також

військового майна, отримання військовими частинами та підрозділами неякісного обмундирування, несправного озброєння та військової техніки, що в свою чергу ускладнює виконання ними бойових завдань.

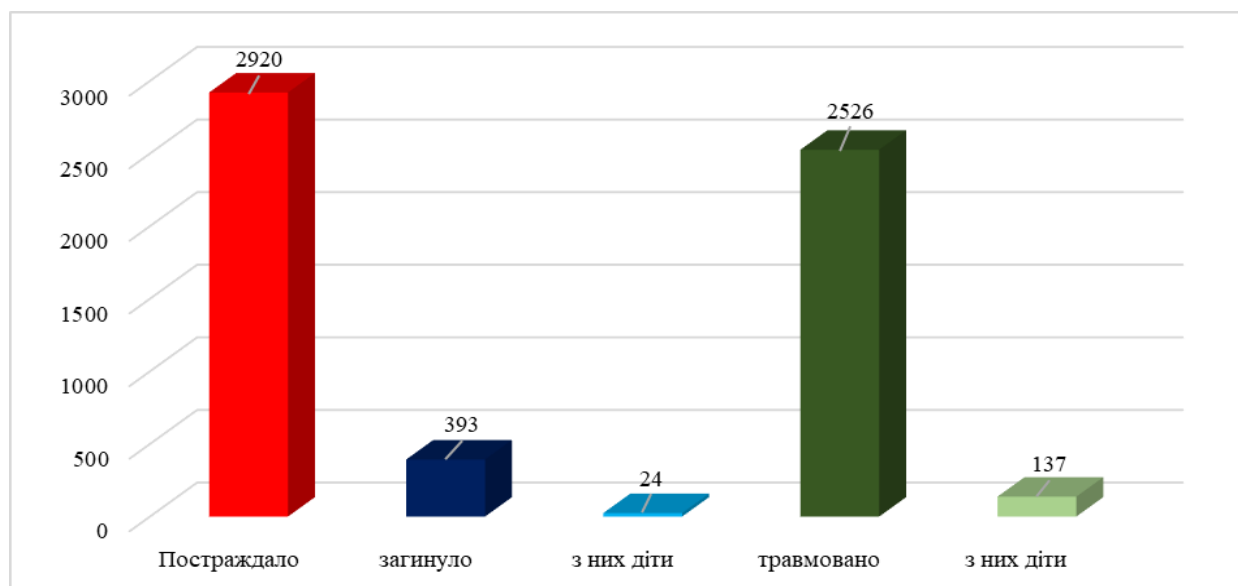

Рис. 2. Втрати серед цивільного населення

Все вищезазначене вимагає відповідних надання відповідної юридичної оцінки з боку правоохоронних органів, які в свою чергу не мають спеціальних знань та навичок у військовій справі та потребує проведення відповідних судових військових експертиз.

Що ж таке військова експертиза?

Військова експертиза – це, в першу чергу різновид судових експертиз, в другу чергу, процесуальна форма використання спеціальних знань у кримінальному провадженні, для з'ясування:

обставин застосування та дій військових формувань, обставин, що призвели до настання тяжких наслідків, і відповідності дій (бездіяльності) посадових осіб вимогам керівних Документів (покладених обов'язків).

Розрізняють предмет та об'єкт військової експертизи.

Предметом судової військової експертизи є встановлення судовим військовим експертом фактів (суджень про факти) по визначених слідчим або судом питаннях щодо порядку роботи (дій або бездіяльності) органів військового

управління (командирів та начальників) Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів військових формувань, правоохоронних органів спеціального призначення сектору безпеки і оборони, які виконують згідно чинного законодавства покладені на них службові обов'язки (посадові інструкції).

Об'єктом є матеріальні носії доказової інформації, які зібрані й надані слідчим або судом на судову військову експертизу [3].

Військова експертиза не схожа на інші види експертиз. Проведення військових експертиз вимагає дуже ретельного вивчення, як матеріалів кримінального провадження так і нормативно-правових актів, особливо відомчих, що в свою чергу потребує значного часу на її проведення.

До недавнього часу судова військова експертиза проводилась лише в Києві та Харкові, а саме в:

Київському інституті судових експертиз Міністерства юстиції України;

Національному науковому центрі «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса» (м. Харків);

науково-дослідному центрі судової експертизи у сфері інформаційних технологій та інтелектуальної власності Міністерства юстиції України (м. Київ).

З листопада 2024 року у Дніпропетровському науково-дослідному інституті судових експертиз Міністерства юстиції України розпочала роботу та функціонує лабораторія військових досліджень, основними завдання якої є проведення судових військових експертиз та експертних досліджень, призначених у кримінальних провадженнях щодо:

встановлення обставин застосування та дій військових формувань;

встановлення обставин, що призвели до настання тяжких наслідків, загибелі людей (військовослужбовців, працівників Служби безпеки України, Збройних Сил України, Міністерства внутрішніх справ України, Національної гвардії України та інших представників міністерств і відомств, цивільного населення), втрати озброєння, військової техніки, об'єктів державної влади та інфраструктури, особистого майна громадян під час застосування військових

формувань; встановлення відповідності дій (бездіяльності) посадових осіб вимогам керівних документів (покладених обов'язків).

Орієнтовний перелік питань, що вирішуються військовою експертизою визначені наказом Міністерства юстиції України від 08.10.98 № 53/5 «Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень».

Слідчі органів досудового розслідування (правоохоронних органів) дуже часто не звертають на даний перелік під час винесення відповідних постанов на проведення судової військової експертизи, що в свою чергу змушує експертів готувати клопотання на зміну питань, які поставлені для вирішення військової експертизи, або надавати висновки з вказанням, що дані питання не відносяться до завдань військової експертизи. Все це призводить до ускладнення проведення військових експертиз та збільшення передбаченого часу на проведення військової експертизи.

Хотілось би зауважити, що започаткування проведення судових військових експертиз, а також функціонування та розвиток лабораторії військових досліджень Дніпро НДІСЕ, це безпосередньо заслуга директора інституту Анастасії КУПРІЯНОВОЇ.

Так на кінець минулого року, до призначення директором інституту Анастасії КУПРІЯНОВОЇ лабораторія не працювала взагалі, жодних судових військових експертиз проведено не було, враховуючи важливе територіальне розміщення інституту, а саме в місті Дніпро та області, які являються прифронтовими, Дніпро з 2014 року є справжнім форпостом нашої держави.

Істотне значення також має розміщення в межах області, а також суміжних областей таких структурних підрозділів органів досудового розслідування як:

Державного бюро розслідувань;

Національної поліції України;

Служби безпеки України, а також спеціалізованих прокуратур у сфері оборони, що в свою чергу прискорює, як направлення матеріалів кримінальних

проваджень для проведення військових експертиз так повернення їм виконаних експертиз.

Анастасія КУПРІЯНОВА – це людина з великої літери, яка не могла залишатись осторонь в цей не простий для держави і нашого народу період, в той час, коли ворогом щоденно порушуються норми та правила ведення війни, що призводить до невиправданих втрат, як серед цивільного населення так і військових.

Так станом на сьогодні лабораторія військових досліджень перебуває на шляху розвитку. Всі судові експерти, це офіцери Збройних сил України в минулому, які мають відповідний досвід участі в бойових діях, займали керівні посади в управлінні оперативного командування «Схід» та науково-дослідних інститутах ЗСУ. Розроблена відповідна Стратегія розвитку лабораторії військових досліджень на 2025-2026 роки, втілення в дію якої призведе до збільшення кількості проведених судових військових експертиз за експертною спеціальністю 16.1 «Військові дослідження», а тож започаткування в ДніпроНДІСЕ нової експертної спеціальності 5.2 «Дослідження вибухових пристроїв, слідів та обставин вибуху», яка є не менш актуальною в умовах збройної агресії проти України з боку Російської федерації та самовідданої збройної боротьби українського народу проти російського вторгнення.

Перелік використаних джерел:

1. Науково методичні рекомендації з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5 (в ред. наказу від 24.02.2021 № 722/5). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text>.

2. Про судову експертизу : Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4038-12>.

3. Військова експертиза. Київський науково-дослідний інститут судових експертиз. URL: <https://kndise.gov.ua/vijskova>.

4. Савечко В.О, Козлов О.В. До питання актуалізації нормативних актів, що регламентують проведення судових військових експертиз. Криміналістика і судова експертиза. 2018. Вип. 63. С. 256-262. URL: https://digest.kndise.gov.ua/wp-content/uploads/2021/06/2018_2.pdf.

Олександр КОВБАСЮК

кандидат технічних наук, начальник науково-дослідного відділу,
*Центральний науково-дослідний інститут озброєння та військової техніки
Збройних Сил України*

Олег КОСТИНА

кандидат військових наук, доцент, старший науковий співробітник,
*Центральний науково-дослідний інститут озброєння та військової техніки
Збройних Сил України*

Олександр КОВАЛЬКО

старший науковий співробітник,
*Центральний науково-дослідний інститут озброєння та військової техніки
Збройних Сил України*

АНАЛІЗ ОСОБЛИВОСТЕЙ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАСОБІВ РАДІОЕЛЕКТРОННОЇ БОРОТЬБИ КРАЇНИ-АГРЕСОРА

Російсько-українська війна довела, що радіоелектронна боротьба (РЕБ) є невід'ємною частиною сучасної стратегії ведення бойових дій. Україна успішно використовує системи РЕБ для боротьби з російськими безпілотниками, ракетами та засобами комунікацій. Завдяки сучасним технологіям українські сили можуть ефективно подавляти зв'язок ворожих підрозділів, глушити навігаційні системи та захищати критичну інфраструктуру від ударів. Військові використовують засоби РЕБ на позиціях, бліндажах, на пунктах управління, а

також на броньованій техніці, транспортних засобах та артилерії. Застосування РЕБ включає як захист власних засобів зв'язку та управління, так і вплив на системи зв'язку, навігації та радіолокації противника з метою їх подавлення, перешкоджання їхньої роботі або повного виведення з ладу.

З появою і швидким розповсюдженням безпілотних літальних апаратів (БПЛА) та високотехнологічних ракет, РЕБ стала необхідною для захисту важливих об'єктів. Засоби РЕБ можуть подавляти сигнали управління дронами та змушувати ракети втрачати ціль. РЕБ включає можливості радіоелектронної розвідки, що дозволяє збирати інформацію про позиції, характеристики сигналів спектрів, а також може порушити роботу навігаційних систем противника, вплинути на точність систем наведення, переміщення військ.

В цілому РЕБ у сучасних війнах виконує такий комплекс завдань [1]:

- подавлення зв'язку між військовими силами противника, порушення управління частинами, підрозділами і технічними засобами (бойовими і розвідувальними);
- порушення роботи супутникових навігаційних систем (ГЛОНАСС, GPS, BeiDou, Galileo), що знижує точність ворожих ударів;
- покращення захисту власних об'єктів, озброєння та військової техніки, особового складу від атак дронів, ракет, керованих снарядів.

Органам розвідки Збройних Сил України стало відомо, що з метою забезпечення переваги над Силами оборони України противник вирішив зосередити зусилля своїх підрозділів РЕБ на діях щодо дезорганізації системи управління українськими військами, зниженні ефективності ведення ними повітряної розвідки та коригування вогню артилерії із залученням БПЛА, а також забезпеченні електромагнітної сумісності своїх радіоелектронних засобів.

Аналіз базових технічних характеристик комплексів РЕБ рф (Таблиця 1), які противник застосовує на Херсонському напрямку, свідчить про те, що не має засобів РЕБ, які здатні перекрити весь робочий діапазон частотного спектру БПЛА та засобів радіозв'язку СОУ. Крім того, слід враховувати, що комплекси РЕБ розосереджені в районі бойових дій, мають певну тактику застосування,

тому не всі сектора, ділянки місцевості однаково захищаються (перекриваються) засобами РЕБ рф. Також, відомо, що випромінювання передавачів обмежено за часом (є потреби в охолодженні блоків передавачів, які нагріваються, потреби щодо підзарядки акумуляторів для автономної роботи).

Слід враховувати, що комплекси РЕБ мають суттєві демаскуючі ознаки, такі як активне потужне радіовипромінювання, специфічні візуальні форми блоків та антенних систем, нагрівання радіопередавачів. Це дозволяє їх виявляти та активно протидіяти. Разом з цим, комплекси РЕБ мають вплив і на свої системи, які забезпечують зв'язок, навігацію, управління власними БПЛА, тому вони працюють в окремих секторах або в координації з відповідними суміжними підрозділами для зменшення можливого впливу «дружнього впливу» на власні системи [2]. Середня тривалість “життя” малогабаритних засобів РЕБ на фронті – два-три тижні, тому їх маскують та захищають різними способами [3]. Потужні комплекси РЕБ можуть приховувати у капонірах, маскувати антенні системи під об'єкти місцевості. Стаціонарні, пересувні комплекси РЕБ маскують під станції мобільних операторів, а також застосовують камуфляжне забарвлення або захисні радіопрозори чохла, маскувальні сітки.

Зазвичай, військові підрозділи застосовують комплекси РЕБ під конкретно визначені завдання. Щоб забезпечити дієву РЕБ, варто звернути увагу на такі фактори:

- які види ворожих дронів, БПЛА літають на цій ділянці фронту;

- на яких частотах ці дрони найчастіше працюють;

- які об'єкти, що знаходяться в розпорядженні військового формування, треба захистити;

- для виконання яких бойових завдань потрібні засоби РЕБ.

В доповіді розглядаються особливості застосування засобів РЕБ в бойових умовах, перспективи розвитку засобів радіоелектронної боротьби та проблемні питання боротьби з засобами РЕБ противника.

Перелік використаних джерел:

1. Генген. Що таке РЕБ? Суспільне Культура. 2024. URL: <https://suspilne.media/culture/742961-so-take-reb-ta-ak-ce-pracue/>
2. Зібін С. Д., Попов А. О., Твердохлібов В. В. Забезпечення завадозахищеності приймачів сигналів GNSS шляхом використання алгоритмів просторової фільтрації. Озброєння та військова техніка. 2019. №3 (23). С. 62-67. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ovt_2019_3_9.
3. Андрусяк А. Не справляється з БПЛА: Сергій Флеш показав найбільш знищений РЕБ росіян (фото). Фокус. 2025. URL: <https://focus.ua/uk/digital/697230-vtrati-zs-rf-ekspert-nazvav-neefektivniy-reb-rf-foto>.

Олександр КОЗЛОВ

завідувач сектору військових досліджень лабораторії криміналістичних,
інженерно-технічних та військових досліджень,

*Науково-дослідний центр судової експертизи у сфері інформаційних технологій
та інтелектуальної власності Міністерства юстиції України*

Роман МОМОТ

кандидат технічних наук, старший науковий співробітник, судовий експерт
сектору військових досліджень лабораторії криміналістичних, інженерно-
технічних та військових досліджень,

*Науково-дослідний центр судової експертизи у сфері інформаційних технологій
та інтелектуальної власності Міністерства юстиції України*

Сергій ПОЛУЯНОВ

судовий експерт сектору військових досліджень лабораторії криміналістичних,
інженерно-технічних та військових досліджень,

*Науково-дослідний центр судової експертизи у сфері інформаційних технологій
та інтелектуальної власності Міністерства юстиції України*

**АКТУАЛІЗАЦІЯ СУДОВОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ В УМОВАХ
СЬОГОДЕННЯ**

Широкомасштабна агресія російської федерації (далі – РФ) проти України створила передумови до глобалізації злочинів, що здійснюються агресором стосовно нашої Держави, а також державних злочинів в середині країни, які направлені передусім на підригв воєнної безпеки Батьківщини.

Зазначене актуалізовано збільшенням надходжень постанов від органів та уповноважених на те осіб, які призначили експертизу з висвітленням ними питань щодо:

впливу управлінських рішень службових (посадових) осіб органів військового управління на рівень боєздатності Збройних Сил України та інших військових формувань;

збройної агресії російської федерації проти суверенітету та територіальної цілісності України.

Таким чином, при організації проведення судових експертиз, які пов'язані з дослідженням вище висвітлених питань виникають протиріччя між існуючими викликами в судово-експертній діяльності та завданнями і питаннями, що зазначені в розділі VIII «Військова експертиза» Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз (експертних досліджень) і відсутністю завдань та методик в [2] щодо проведення судових експертиз (досліджень) зі встановлення обставин, які пов'язані із викликами сьогодення.

Водночас, відповідно до пункту 8.1, розділу VIII «Військова експертиза» [3], основними завдання військової експертизи є:

встановлення обставин застосування та дій військових формувань; встановлення обставин, що призвели до настання тяжких наслідків, загибелі людей (військовослужбовців, працівників Служби безпеки України, Збройних Сил України, Міністерства внутрішніх справ України, Національної гвардії України та інших представників міністерств і відомств, цивільного населення), втрати озброєння, військової техніки, об'єктів державної влади та інфраструктури, особистого майна громадян під час застосування військових формувань; встановлення відповідності дій (бездіяльності) посадових осіб вимогам керівних документів (покладених обов'язків).

Отже усі завдання військової експертизи у пункті 8.1, розділу VIII «Військова експертиза» [3], відносяться до обставин застосування та дій військових формувань, які утворені у відповідності до законів України.

З огляду на викладену інформацію виникає потреба щодо актуалізації питань до умов сьогодення та доповнення пункту 8.1, розділу VIII «Військова експертиза» [3], наступним абзацом:

встановлення обставин застосування озброєння і військової техніки та дій військових службових осіб збройних сил агресора під час підготовки та ведення війни (бойових дій) проти суверенітету та територіальної цілісності України, що

призвели до загибелі та поранення громадян, руйнування об'єктів критичної та цивільної інфраструктури.

Разом з тим у пункті 8.2, розділу VIII «Військова експертиза» [3], також відсутній орієнтовний перелік питань, що пов'язаний з агресією РФ проти України.

Отже пункт 8.2 розділу VIII «Військова експертиза» [3], доречно доповнити питаннями:

Якими нормативними актами щодо обмеження засобів та методів ведення воєнних дій, повинна регламентуватися діяльність військових службових осіб збройних сил агресора під час ведення війни (бойових дій) проти суверенітету та територіальної цілісності України?

На яких військових службових осіб збройних сил агресора було покладено планування операцій (бойових дій) та застосування з'єднань, військових частин (підрозділів) для виконання бойових завдань щодо нанесення ракетно-бомбових ударів, у тому числі з використанням безпілотних літальних апаратів, артилерійських обстрілів по об'єктах критичної та цивільної інфраструктури в Україні?

Дії яких військових службових осіб збройних сил агресора, перебувають у причинно-наслідковому зв'язку з настанням наслідків загибелі та поранення громадян, руйнування об'єктів критичної та цивільної інфраструктури?

Зауважимо, що доповнення основних завдань та питань розділу VIII «Військова експертиза» [3], викладено з урахуванням оптимізації нагальних питань сьогодення, що ставляться органами досудового розслідування судовим експертам у постановках на проведення судових військових експертиз.

Водночас слід зазначити, що підготовка судовими експертами обґрунтованих та об'єктивних відповідей на поставлені питання у постанові органу, що призначив експертизу ускладнюється або унеможлиблюється через відсутність у матеріалах кримінального провадження:

оригіналів чи завірених встановленим порядком копій (витягів) документів, які регламентують діяльність посадових (службових) осіб збройних сил країни

агресора під час підготовки та ведення війни (бойових дій) проти суверенітету та територіальної цілісності України;

оригіналів чи завірених встановленим порядком копій (витягів) документів, які регламентують діяльність посадових (службових) осіб органів військового управління, рішення яких вплинули на рівень боєздатності Збройних Сил України та інших військових формувань;

достовірної та конкретної інформації про військових службових осіб збройних сил інших держав, які здійснювали планування агентурної розвідки, вербування військових (посадових) службових осіб дії яких направлені на вчинення державної зради та співпраці їх з агентурними осередками країни агресора.

З метою усунення невідповідності між існуючими викликами в судово-експертній діяльності щодо завдань і поставлених уповноваженими на те особами питаннями та неможливість їх вирішення через відсутність належного науково-методологічного забезпечення – в Науково-дослідному центрі судової експертизи у сфері інформаційних технологій та інтелектуальної власності Міністерства юстиції України у співавторстві з науково-дослідними установами судової експертизи Міністерства юстиції України (із співвиконавцями) здійснюється виконання науково-дослідних робіт за темами:

«Розробка методичних рекомендацій проведення судової військової експертизи щодо збройної агресії проти суверенітету та територіальної цілісності України»;

«Розробка методики проведення судової військової експертизи з визначення впливу прийнятих управлінських рішень посадовими особами органів військового управління на рівень боєздатності Збройних Сил України та інших військових формувань».

Зважаючи на висвітлену інформацію можемо зробити висновок, що запропоновані авторами доповнення у пункти 8.1, 8.2 розділу VIII «Військова експертиза» [3], а також розроблення методичних рекомендацій та методики за зазначеною тематикою, дозволить обґрунтовано оптимізувати постановку

питань в процесуальному документі уповноваженими на те особами, а судовому експерту скласти висновок, що є процесуальним джерелом доказу [4], базуючись на стандартизованому методичному апараті Міністерства юстиції України.

Перелік використаних джерел:

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>.
2. Реєстр методик проведення судових експертиз. Міністерство юстиції України. URL: <https://rmpse.minjust.gov.ua/>
3. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: Наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text>.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>.

Юрій КОНОВАЛОВ

старший судовий експерт лабораторії економічних досліджень,
Дніпропетровський науково-дослідний інститут судових експертиз
Міністерства юстиції України

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПРОВЕДЕННЯ СУДОВИХ ЕКОНОМІЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ ІНВЕНТАРИЗАЦІЇ ВІЙСЬКОВОГО МАЙНА

Згідно з Законом України «Про судову експертизу» від 25.02.1994 №4038-XII (із змінами) судова експертиза – це дослідження на основі спеціальних знань у галузі науки, техніки, мистецтва, ремесла тощо об'єктів, явищ і процесів з метою надання висновку з питань, що є або будуть предметом судового розгляду [1].

Відповідно до Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, затверджених наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5, одним із завдань експертизи документів бухгалтерського обліку, оподаткування і звітності є визначення документальної обґрунтованості розміру нестачі або надлишків товарно-матеріальних цінностей і грошових коштів на підприємствах, в установах, організаціях і їх структурних підрозділах, періоду їх утворення.

Облік матеріальних цінностей, які належать суб'єктам господарювання різної форми власності є досить об'ємним, відповідальним процесом, який потребує від керівництва, працівників бухгалтерії та матеріально-відповідальних осіб компетентності, професійності, відповідальності при оформленні документів, які відображають придбання, облік та рух матеріальних цінностей.

При проведенні судових експертиз, які стосуються документального підтвердження нестачі матеріальних цінностей виникають досить серйозні проблеми із аналізом результатів інвентаризації, відповідності бухгалтерських документів первинній документації.

Основною проблемою постає неправильність або некоректність оформлення документів, які відображають придбання, рух та вибуття матеріальних цінностей, відповідність їх вимогам нормативно-правових актів.

Ціллю даного дослідження є розкриття проблем, пов'язаних із документальним підтвердженням військового майна під час проведення інвентаризації у військових частинах Збройних сил України.

Відповідно до Положення про інвентаризацію військового майна у Збройних Силах, затвердженого постановою КМУ від 03.05.2000 № 748 зазначено, що інвентаризація військового майна – це перевірка інвентаризаційною комісією фактичної наявності, кількості, якісного стану (категорійності) і комплектності військового майна у підрозділах, на складах, в їдальнях, в парках, майстернях та на інших об'єктах військового (корабельного) господарства, а також звіряння отриманих результатів з даними книг або карток

обліку матеріальних цінностей, звітів, службових листів та іншій обліковій документації [2].

Метою проведення інвентаризації є встановлення фактичної наявності військового майна, його якісного стану (категорійності) і комплектності, виявлення обсягів нестачі, надлишку та надлишкового військового майна, а також відображення результатів інвентаризації в інвентаризаційних описах або відомостях наявності та якісного стану майна.

Інвентаризація військового майна у військовій частині проводиться як планова, так і позапланова - у разі перевірки результатів господарської діяльності і документальної ревізії та в інших випадках, коли необхідно встановити наявність військового майна.

Планова інвентаризація проводиться у такі терміни за видами військового майна:

пального, інших пально-мастильних матеріалів і спеціальних рідин - не менше одного разу на місяць;

тварин, птиці та сімей бджіл - не менше одного разу на квартал;

аеродромних, комунальних та інших об'єктів нерухомого майна - один раз на два роки;

інших видів військового майна - один раз на рік (станом на 1 січня).

Позапланова інвентаризація військового майна проводиться обов'язково у разі:

приймання (здачі) посади матеріально відповідальними особами;

передачі, перепідпорядкування, переходу військової частини на матеріально-технічне забезпечення в іншій військовій частині, розформування військової частини;

відчуження військового майна, його передачі в оренду (щодо майна, яке відчужується або передається);

установлення фактів зловживань службовим становищем, інших службових порушень, крадіжок або зіпсуття майна, а також за рішенням органу досудового розслідування, прокурора або суду;

виникнення катастрофи, аварії, пожежі або стихійного лиха.

Інвентаризація проводиться за наказами (розпорядженнями) командира (начальника) військової частини, вищестоящих командирів (начальників), а також за рішенням органу досудового розслідування, прокурора або суду.

Відповідальність за організацію інвентаризації військового майна несе командир (начальник) військової частини, який повинен створити належні умови для її проведення у стислі терміни, визначити об'єкти (крім випадків, коли проведення інвентаризації є обов'язковим) і терміни проведення інвентаризації.

Інвентаризації підлягає все військове майно, закріплене за військовими частинами, незалежно від його технічного стану, у тому числі те, що перебуває у ремонті, на реконструкції, модернізації, в запасі, а також передане в оренду.

Результати інвентаризації за кожним видом військового майна відображаються у інвентаризаційному описі окремо за місцезнаходженням цього майна і за матеріально відповідальними особами.

В інвентаризаційному описі зазначається:

найменування військового майна;

одиниця виміру;

кількість, якість (категорійність) військового майна за даними облікових документів;

фактична наявність військового майна, його якість (категорійність);

обсяг нестачі та надлишку військового майна;

обсяг надлишкового військового майна.

В інвентаризаційному описі озброєння, військової та спеціальної техніки обов'язково зазначаються заводські номери цього майна.

Виявлений надлишок військового майна підлягає обліку з подальшим з'ясуванням причин його виникнення і встановлення винних осіб.

Застосування норм на убуток військового майна провадиться тільки у разі виявлення його нестачі. Убуток військового майна в межах установлених норм визначається після покриття нестачі такого майна за рахунок надлишків за

пересортицею і списується за рішенням командира (начальника) військової частини.

У разі відсутності установлених норм убуток розглядається як нестача військового майна.

У документі, що засвідчує списання нестачі військового майна, повинні міститися заходи, які необхідно здійснити з метою запобігання її виникненню в подальшому.

Результати інвентаризації оформляються актом, до якого додаються інвентаризаційні описи і який підписується головою і членами інвентаризаційної комісії, а також у порядку ознайомлення командирами (начальниками) відповідних служб.

Акт разом з інвентаризаційними описами, оригіналами облікових документів та письмовими поясненнями, одержаними від матеріально відповідальних осіб, щодо виявлених надлишків і нестач військового майна, висновками та пропозиціями інвентаризаційної комісії подається на затвердження командира (начальника) військової частини.

У разі виявлення за результатами інвентаризації надлишку або нестачі військового майна командир (начальник) військової частини призначає розслідування з метою встановлення причин їх виникнення, розміру заподіяної шкоди та винних осіб.

При проведенні експертизи нестачі військового майна, експерт застосовує методи документальної перевірки та зіставлення. Важливою частиною документальної перевірки є встановлення відповідності операцій, які відображені у документах, нормативним актам.

Експерт також повинен перевірити чи не суперечить зміст операцій, відображених в документах, їх оформлення існуючим нормативним-правовим актам та інструкціям.

Отже, документальне підтвердження нестач військового майна можливе, якщо для дослідження представлені в повному обсязі належним чином оформлені всі документи, які відображають результати проведеної

інвентаризації та документи, які відображають рух такого майна протягом міжінвентаризаційного періоду.

Перелік використаних джерел:

1. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 № 4038-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/4038-12>.
2. Про затвердження Положення про інвентаризацію військового майна у Збройних Силах: Постанова Кабінету Міністрів України; Положення від 03.05.2000 № 748. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/748-2000-%D0%BF>.

Михайло КУЗЬМЕНКО

заступник начальника відділу пожежотехнічних досліджень,
Київський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр
Міністерство внутрішніх справ України

МЕЖІ КОМПЕТЕНЦІЇ СУДОВОГО ЕКСПЕРТА ПРИ ДОСЛІДЖЕННІ САМОРОБНОЇ ЗАПАЛЮВАЛЬНОЇ ЗБРОЇ ПРИ ПРОВЕДЕННІ ВІЙСЬКОВОЇ ТА ПОЖЕЖНО-ТЕХНІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗ

Під час воєнного стану в Україні неабияк зросла кількість застосування саморобної запалювальної зброї для вчинення підпалів майна військовослужбовців, волонтерів, а також майна військових формувань, призначеного для боротьби з російськими окупантами.

Чинними на сьогоднішній день методиками і довідковою літературою [2-4], якими фахівці користуються під час проведення судових пожежно-технічних експертиз, передбачено встановлення джерел запалювання при встановленні причин виникнення пожеж.

Так, відповідно до [3, с. 21] термін «джерело запалювання» доцільно використовувати в експертно-слідчій практиці в такому розумінні: це засіб

(явище), який за своєю енергетичною потужністю спроможний призвести до займання певного матеріалу (речовини) або володіє достатньою енергією для запалювання відповідного горючого середовища. До таких засобів відноситься зокрема і саморобна запалювальна зброя.

Як свідчить практика, основними ознаками, за якими визначають належність досліджуваних об'єктів до категорії саморобної запалювальної зброї, є такі:

- наявність горючої рідини або характерних специфічних слідів її горіння;
- здатність завдавати ураження;
- одноразовість застосування;
- застосування теплової енергії;
- спеціальна підготовка засобу до запалення.

Як приклад можна навести саморобну запалювальну зброю по типу «Коктейль для Молотова», «Бандера-Смузі», «Узвар Бандери», «Узвар по-бандерівськи».

Під час проведення пожежно-технічних експертиз як правило досліджуються фрагменти зазначеної саморобної запалювальної зброї. За результатами проведеної реконструкції з використанням подібних предметів проводиться їх порівняння з конструкцією саморобної запалювальної зброї на основі легкозаймистої суміші по типу «Коктейль для Молотова», «Бандера-Смузі», «Узвар Бандери», «Узвар по-бандерівськи» (рис 1-3).

Згідно з наказом [1] основними завданнями військової експертизи є: встановлення обставин застосування та дій військових формувань; встановлення обставин, що призвели до настання тяжких наслідків, загибелі людей (військовослужбовців, працівників Служби безпеки України, Збройних Сил України, Міністерства внутрішніх справ України, Національної гвардії України та інших представників міністерств і відомств, цивільного населення), втрати озброєння, військової техніки, об'єктів державної влади та інфраструктури, особистого майна громадян під час застосування військових формувань;

встановлення відповідності дій (бездіяльності) посадових осіб вимогам керівних документів (покладених обов'язків).

Враховуючи те, що під час бойових дій може використовуватися саморобна запалювальна зброя, на дослідження військової експертизи можуть бути надані об'єкти, якими є частини саморобної запалювальної зброї або ж вже зібраний та підготовлений до використання засіб.

Рис. 1

Рис. 2

Рис. 3

Разом з цим, для проведення досліджень конструкції саморобної запалювальної зброї, слідів її застосування, принципу дії тощо, необхідні спеціальні знання у галузі процесів горіння, якими володіють експерти-пожежотехніки.

Висновком є те, що дослідження саморобної запалювальної зброї доцільно проводити в рамках пожежно-технічних експертиз за експертною спеціальністю 10.8 «Дослідження обставин виникнення і поширення пожеж та дотримання вимог пожежної безпеки», або ж у комплексно з військовою експертизою.

Перелік використаних джерел:

1. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: Наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text>.
2. Степаненко С. Г., Білкун Д. Г., Яник Я. М., Тимощук Ю. Т. Дослідження пожеж. Київ, 1999. 223 с.
3. Безвесільний В. Д., Дьяченко О. Ф. Розслідування та судові експертизи пожеж. Довідково-методичний посібник. Харків: ТОВ «Компанія СМІТ», 2007. 360 с.
4. Методика з теоретичних та практичних основ проведення судових пожежно-технічних експертиз / О. Б. Шмерего, О. В. Лисенко, В. В. Кучинський, Л. І. Полешко, Ю. Б. Форіс, Л. В. Цвик, О. М. Гаврилюк, В. В. Фонрабе, І. В. Стельмашов, В. В. Сабадаш, В. С. Супрун, І. Л. Шебалков, Р. Н. Гусейнов, А. С. Беліков: КНДІСЕ, 2019. 88 с.

Анастасія КУПРІЯНОВА

кандидат юридичних наук, директор,

Дніпропетровський науково-дослідний інститут судових експертиз

Міністерства юстиції України

Ніка ІЛЬКОВА

доктор філософії, заступник директора з експертної роботи,

Дніпропетровський науково-дослідний інститут судових експертиз

Міністерства юстиції України

СУЧАСНІ МОЖЛИВОСТІ КОМПЛЕКСНИХ СУДОВИХ ВІЙСЬКОВИХ ТА ЕКОНОМІЧНИХ ЕКСПЕРТИЗ

Повномасштабні військових дії на території України вимагають рішучих та оперативних змін, у зв'язку з чим, в експертній практиці активно розвиваються нові напрямки досліджень. Особливої уваги заслуговують комплексні судові економічні та військові експертизи які вирішують інтеграційні завдання з питань виплат грошового забезпечення військовослужбовцям, розрахунків збитків спричинених нестачами матеріальних цінностей у військових підрозділах, втрати озброєння, військової техніки та інші.

Комплексна експертиза проводиться експертами з економічних та військових спеціальностей і застосовується для вирішення спільних інтеграційних питань, або питань, що потребують послідовного вирішення експертами з врахуванням результатів дослідження попередніх завдань.

До основних завдань військової експертизи належить встановлення обставин застосування та дій (бездіяльності) посадових осіб військових формувань, встановлення обставин, що призвели до втрат озброєння, військової техніки, об'єктів державної влади та інфраструктури, особистого майна громадян під час застосування військових формувань; встановлення відповідності дій (бездіяльності) посадових осіб вимогам керівних документів (покладених обов'язків). В свою чергу, економічна експертиза вирішує питання

щодо порядку нарахування та виплати грошового забезпечення, обліку майна, вирішує питання обґрунтованості економічного показника майнової шкоди (збитків). Також, зауважуємо, що питання права, не вирішуються судовими експертами з жодної експертної спеціальності [1].

Кожен експерт відповідає за частину питань відповідно до своєї галузі знань. У дослідницькій частині висновку мають бути чітко окреслені дослідження, які проводив кожен експерт окремо. Узагальнення та оцінка результатів окремих досліджень, які є підставою для формулювання інтеграційних висновків, викладаються у синтезуючому розділі дослідницької частини висновку експертів.

Об'єктами дослідження комплексних судових економічних та військових експертиз є: акти/довідки перевірок, первинні документи та документи зведеного бухгалтерського обліку (розрахунково-платіжні відомості, меморіальні ордери, реєстри бухгалтерського обліку та оборотно-сальдові відомості, виписки банку щодо руху грошових коштів, інші документи); військові нормативно-розпорядчі документи (наказ (розпорядження); журнал бойових дій; рапорт (донесення) начальника (командира) підрозділу (групи, загону, екіпажу).

Під час призначення комплексних судових експертиз в експертному завданні можуть наводитися умови щодо вихідних даних з обставин справи (наприклад, виконання завдань в зоні проведення бойових дій), які необхідно врахувати при проведенні дослідження документальної обґрунтованості розрахунків здійснених виплат військовослужбовцям та/або перерахунок розміру виплат.

За результатами проведених комплексних експертиз документально підтверджується зайве нарахування та виплата грошового забезпечення в наслідок дій (бездіяльності) посадових осіб; документально підтверджується економічний показник майнової шкоди (збитків) в наслідок нестачі товарно-матеріальних цінностей, спричинений діями (бездіяльністю) посадових осіб тощо.

Поєднання в інтеграційному завданні обох видів досліджень спеціальних знань у військовій та економічній галузях відкриває ширші можливості у створенні доказової бази під час досудового розслідування кримінальних проваджень та судового розгляду справ.

Такі види досліджень є необхідною складовою при реалізації механізму захисту та відновлення порушених прав на грошове забезпечення військовослужбовців, а також одним з видів доказів при досудовому та судовому розслідуванні злочинів, пов'язаних зі зловживаннями службових осіб, притягнення до відповідальності винних осіб у розкраданні, пошкодженні або знищенні майна тощо.

Аналіз експертної практики та потреб судово-слідчих органів свідчить про актуальність комплексних експертиз та потребу в подальшому дослідженні проблематики, в опрацюванні алгоритмів проведення таких досліджень, розроблення наукових методик та підходів досліджень, що позитивно вплине на покращення та оптимізацію роботи судових експертів.

З метою удосконалення та забезпечення ефективності призначення та проведення судових експертиз проводиться робота з правоохоронними органами та судами щодо роз'яснень з питань підготовки відповідних матеріалів та документів, що надаються експертам під час призначення експертизи.

Актуальність комплексних судових економічних та військових експертиз в сучасних умовах посилюється, а необхідність призначення таких досліджень є очевидною, у зв'язку з чим, Дніпропетровський науково-дослідний інститут судових експертиз Міністерства юстиції України на належному професійному рівні забезпечує комплекс покладених на нього завдань із забезпечення правоохоронних органів, судів, юридичних та фізичних осіб кваліфікованою, науково обґрунтованою та об'єктивною судовою експертизою.

Перелік використаних джерел:

1. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з

питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень : Наказ Міністерства юстиції України; Інструкція, Форма типового документа, Картка, Рекомендації від 08.10.1998 № 53/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0705-98>.

2. Про оборону України : Закон України від 06.12.1991 № 1932-XII : станом на 15.04.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text>.

Вікторія МАДАЛИЦЬ

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,
кафедра теорії держави та права,
Дніпровський державний університет внутрішніх справ

**ІНСТИТУТ ВІЙСЬКОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ЯК ЕЛЕМЕНТ
МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВИ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ**

Інститут військової експертизи займає важливе місце у структурі функціонування державного механізму, особливо в умовах воєнного стану, коли питання забезпечення національної безпеки та ефективного функціонування сил оборони набувають особливої актуальності. З позицій теорії держави і права, військова експертиза розглядається як складова державного управління у сфері обороноздатності, правопорядку та безпеки. Вона виконує функцію науково обґрунтованої оцінки, що використовується для ухвалення юридично значущих рішень у кримінальному процесі, адміністративному управлінні, кадровому забезпеченні та соціальному захисті військовослужбовців. Таким чином, військова експертиза є не лише спеціальним інструментом у системі правоохоронних органів, а й важливим елементом реалізації оборонної функції держави.

Військова експертиза, як вид судової експертизи, є відносно новим напрямом, що потребує належного науково-методичного забезпечення. Її результати мають важливе значення для встановлення істини у кримінальних провадженнях, зокрема щодо встановлення причин поранень, фактів участі у бойових діях, стану здоров'я військовослужбовців тощо. Науковці наголошують на необхідності вдосконалення методики проведення військових експертиз та підвищення кваліфікації експертів у цій сфері [1, с. 239-245]. Крім того, військова експертиза відіграє важливу роль у процесі реформування оборонно-промислового комплексу України. Дослідження механізмів державного управління у цій галузі підкреслюють значення експертної діяльності для прийняття обґрунтованих управлінських рішень та підвищення обороноздатності держави [2]. Інститут військової експертизи є невід'ємною складовою механізму держави, що забезпечує реалізацію її функцій у сфері оборони та безпеки, а також сприяє захисту прав і свобод військовослужбовців та інших громадян.

Інститут військової експертизи відіграє важливу роль у правовій системі України, особливо в умовах воєнного стану. Проте його функціонування супроводжується низкою проблем, які потребують негайного вирішення для забезпечення прав і свобод громадян [3, с. 55]. Однією з основних проблем є недостатнє нормативно-правове врегулювання діяльності військової експертизи. Відсутність чітких законодавчих актів та методичних рекомендацій ускладнює процес проведення експертиз та знижує їхню ефективність. Зокрема, дослідники наголошують на необхідності актуалізації нормативних актів, що регламентують проведення судових військових експертиз в Україні [4, с. 256-262]. Крім того, відсутність єдиних методичних підходів до проведення військових експертиз призводить до неоднозначності у висновках експертів та ускладнює процес прийняття рішень у судових та адміністративних справах. Це особливо критично у випадках, що стосуються встановлення причин поранень, визначення придатності до військової служби або кваліфікації наслідків бойових дій. Недостатня інтеграція військової експертизи в загальнодержавну правову політику також створює ризики для забезпечення прав і свобод громадян. Відсутність координації між різними державними органами та експертними

установами призводить до неефективності та дублювання функцій. Як зазначається в наукових дослідженнях, існує потреба у вдосконаленні науково-методичного забезпечення військової експертизи та підвищенні рівня нормативно-правового врегулювання судово-експертної діяльності в цій сфері [1, с. 239-244].

З метою вирішення зазначених проблем необхідно:

1) Удосконалити нормативно-правову базу: Розробити та впровадити чіткі законодавчі акти та методичні рекомендації, які регламентують діяльність військової експертизи, з урахуванням міжнародного досвіду та стандартів [5, с. 76-77].

2) Стандартизувати методичні підходи: Створити єдині методичні підходи до проведення військових експертиз, що забезпечить об'єктивність та неупередженість висновків експертів.

3) Інтегрувати військову експертизу в загальнодержавну правову політику: Забезпечити координацію між різними державними органами та експертними установами для підвищення ефективності та уникнення дублювання функцій.

4) Підвищити кваліфікацію експертів: Організувати систематичне навчання та підвищення кваліфікації фахівців у сфері військової експертизи, зокрема через співпрацю з міжнародними організаціями та обмін досвідом.

Реалізація цих заходів сприятиме зміцненню правової держави, забезпеченню легітимності державних рішень у сфері оборони та захисту прав і свобод громадян.

Перелік використаних джерел:

1. Бершов Г. Військова експертиза у кримінальному провадженні. Вісник Кримінологічної асоціації України. 2024. № 31 (1). С. 239-245. <https://doi.org/10.32631/vca.2024.1.18/>

2. Ключко А. О. Механізми державного управління військово-промисловою галуззю в умовах реформування оборонного комплексу України: дис. ... канд.

наук з держ. упр.: 25.00.05. Київ: МАУП, 2024. URL: <https://maup.com.ua/assets/files/dis/25-00-05/disertaciya-klochko.pdf>.

3. Nalyvaiko L. R. Transparency as a democratic standard of the government functioning. *Evropský politický a právní diskurz*. 2014. № 4. P. 51-61. URL: http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/evrpol_2014_1_4_5.pdf.

4. Савечко В. О., Козлов О. В. До питання актуалізації нормативних актів, що регламентують проведення судових військових експертиз. *Криміналістика і судова експертиза*. 2019. № 63. С. 256-262. URL: <https://digest.kndise.gov.ua/wp-content/uploads/2019/03/27-1.pdf>.

5. Наливайко О. І. Зарубіжний досвід проведення публічних та громадських слухань. Актуальні проблеми державотворення, правотворення та правозастосування: матер. наук. семінару (м. Дніпро, 9 грудня 2016 р.). Дніпро: ДДУВС; Ліра ЛТД, 2017. С. 75-78.

Віталій МАРЧЕНКО

завідувач сектору товарознавчих та гемологічних досліджень відділу судової експертизи №1 лабораторії судової експертизи,

Дніпропетровський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр

Міністерство внутрішніх справ України

ОЦІНКА ВІЙСЬКОВОГО МАЙНА В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

Оцінка військового майна є стратегічно важливим процесом для будь-якої держави, особливо в умовах сучасних військових конфліктів та глобальної нестабільності. Від ефективного управління ресурсами залежить боєздатність армії, економічна ефективність оборонного сектору та здатність держави до довготривалої військової підтримки.

Фактори, що впливають на оцінку:

Військові конфлікти та їх наслідки – знищення техніки, необхідність оновлення озброєння, витрати на ремонт та модернізацію.

Міжнародна допомога – оцінка отриманого обладнання та його інтеграція в існуючі збройні сили.

Економічна ситуація – вплив інфляції, дефіциту ресурсів та бюджетних обмежень на закупівлю і підтримку військового майна.

Технологічний прогрес – необхідність переоцінки застарілих зразків техніки та впровадження нових стандартів.

Проблеми та виклики оцінки військового майна

1. Обмежений доступ до інформації

Дані про військову техніку часто засекречені або недоступні через стратегічне значення.

Відсутність єдиної методики оцінки для різних видів військової техніки.

2. Моральний та фізичний знос

Військова техніка швидко застаріває через розвиток нових технологій.

Після активного використання на полі бою складно визначити реальну вартість техніки.

3. Юридичні аспекти

Відмінності в міжнародних стандартах оцінки військового майна.

Вплив санкцій та обмежень на ринок військової техніки.

4. Технічні труднощі

Відсутність єдиної цифрової системи обліку та оцінки.

Необхідність інтеграції різних підходів для отримання об'єктивної оцінки.

4. Перспективи вдосконалення процесу оцінки

1. Впровадження сучасних технологій

Використання дронів та супутникового моніторингу для фіксації стану техніки на полі бою.

IoT (Інтернет речей) для автоматизованого контролю та діагностики обладнання.

Штучний інтелект для аналізу великих масивів даних та прогнозування потреб в оновленні військової техніки.

2. Розвиток спеціалізованого законодавства

Гармонізація методик оцінки з міжнародними стандартами.

Запровадження чітких правил для оцінки отриманої військової допомоги.

3. Блокчейн для прозорості

Фіксація всіх операцій з військовим майном у розподіленому реєстрі для уникнення корупційних ризиків.

Автоматизація контрактів та угод щодо передачі або списання техніки.

Оцінка військового майна в сучасних умовах потребує комплексного підходу із залученням новітніх технологій та міжнародного досвіду.

Важливість цифровізації – впровадження єдиних баз даних та автоматизованих систем оцінки значно підвищить ефективність обліку та управління військовими ресурсами.

Необхідність законодавчих реформ для чіткої регламентації процесу оцінки, особливо в умовах військового часу.

Впровадження сучасних підходів дозволить зменшити витрати та підвищити боєздатність армії, що є ключовим фактором національної безпеки.

Перелік використаних джерел:

1. Про оборону України: Закон України від 06.12.1991 № 1932-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text>.

2. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.

3. Про затвердження Положення про порядок обліку, зберігання, списання та використання військового майна у Збройних Силах: Постанова Кабінету Міністрів України від 04.08.2000 № 1225. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1225-2000-п#Text>.

4. Методичні рекомендації Міністерства оборони України щодо оцінки військового майна.

5. Міністерство оборони України. URL: www.mil.gov.ua.

6. Центр воєнно-стратегічних досліджень. URL: <https://nuou.org.ua/u/stru/centers/cvsd/>

7. Офіційний вебпортал парламенту України. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws>.

Леонід МОГІЛЕВСЬКИЙ

доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України,
командир Добровольчого формування «Фенікс» при 113 Окремій бригаді
Територіальної оборони Харківщини

МОЖЛИВОСТІ ВІЙСЬКОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ЗІ ЗБРОЙНОЮ АГРЕСІЄЮ ПРОТИ УКРАЇНИ

Злочини, пов'язані зі збройною агресією проти України, вчиняються з використанням озброєння, бойової й іншої техніки та характеризуються підвищеною суспільною небезпекою, оскільки посягають не тільки на життя та здоров'я особи, її майно тощо, а й на державний суверенітет, територіальну цілісність, демократичний конституційний лад та інші національні інтереси України [1]. З огляду на що перед працівниками правоохоронних органів постає важливе завдання, яке полягає не тільки у фіксуванні й документуванні всіх фактів учинення воєнних й інших злочинів, пов'язаних зі збройною агресією проти України, а й якісному й ефективному їх досудовому розслідуванні. Адже однією із стратегічних цілей у кримінальних провадженнях про досліджувану категорію злочинів є збирання належної, достатньої, достовірної та допустимої доказової бази про причетність конкретних осіб до вчинення злочинів, пов'язаних зі збройною агресією, й їх винуватість. Тільки в такому разі можливо

досягти притягнення винних до відповідальності не тільки на національному, а й на міжнародному рівнях.

Одним із способів збирання доказів під час розслідування злочинів, пов'язаних зі збройною агресією проти України, є призначення та проведення судових експертиз. Бо, згідно з ч. 2 ст. 84 Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України, одним із різновидів процесуальних джерел доказів є висновки експертів [2]. Зважаючи на специфіку механізму вчинення злочинів, пов'язаних зі збройною агресією, а саме на знаряддя та засоби, а також способи їх учинення й слідову картину, з метою дослідження слідової й іншої доказової інформації призначаються та проводяться такі судові експертизи як військові. Останні відносно є «новими» для вітчизняної судової експертології.

При цьому методологія військової експертизи загалом і методика її проведення зокрема вдосконалюються з урахуванням низки чинників, основними з яких є розвиток науки й техніки, видозмінення підходів до військової справи, зміна бойової обстановки в державі тощо. Вказані особливості обов'язково повинні братися до уваги під час розслідування злочинів, пов'язаних зі збройною агресією, зокрема під час прийняття рішення про необхідність і доречність проведення військової експертизи як засобу збирання доказів. Ба більше, приймаючи таке рішення, слідчий повинен чітко усвідомлювати всі можливості вказаного різновиду судових експертиз і раціонально їх використовувати залежно від конкретних обставин, які склалися на певному етапі досудового розслідування злочинів, пов'язаних зі збройною агресією.

Так, військова експертиза допомагає здійснити оцінку дій посадових осіб, а також наслідки їхніх рішень. Крім того, вказана експертиза дозволяє встановити причини та наслідки військових конфліктів. Це, своєю чергою, сприяє об'єктивному розслідуванню злочинів і притягненню винних до відповідальності й, як результат, забезпечує справедливість у кримінальному провадженні [3; 4]. Водночас проведення військової експертизи є одним із способів документування злочинів, пов'язаних зі збройною агресією проти України. Мова йде про те, що у контексті збройної агресії проти України

військова експертиза відіграє важливу роль у зборі доказів, які можуть бути використані в міжнародних судах для притягнення агресора до відповідальності [5, с. 173–189].

Утім не варто можливості військової експертизи зводити виключно до доказування в конкретному кримінальному провадженні. Насправді її можливості є більш обширними, і полягають серед іншого в:

- розвитку методології військової експертизи, зокрема в частині вдосконаленню нормативно-правового регулювання та методик проведення експертиз;

- вдосконаленні методики розслідування злочинів, пов'язаних зі збройною агресією проти України;

- зміцненні обороноздатності нашої держави, адже аналіз військових дій через експертизу дозволяє оцінити ефективність застосування військових формувань, що важливо для вдосконалення оборонних стратегій тощо [3; 5, с. 173–189].

Отже, з вищенаведеного помітно, що військова експертиза є важливим інструментом у розслідуванні злочинів, пов'язаних зі збройною агресією проти України. Вона дозволяє науково обґрунтовано оцінити характер і обставини вчинення злочинів, їх наслідки, а також встановити причетність конкретних осіб до таких злочинів. Основними напрямками використання військової експертизи в кримінальному провадженні є: ідентифікація озброєння і військової техніки (встановлення типу, моделі, серійного номера та інших характеристик озброєння та військової техніки, які використовувалися під час вчинення злочинів); аналіз тактичних схем (реконструкція бойових дій, визначення стратегії та тактики застосування озброєння і військової техніки); встановлення причин пошкодження об'єктів (визначення типу та способу нанесення ушкоджень будівлям, інфраструктурним об'єктам, транспортним засобам тощо) і т. п.

Крім того, військова експертиза не тільки сприяє неупередженому розслідуванню та притягненню винних до відповідальності, але й допомагає зміцнити обороноздатність держави, вдосконалити методологію військової

експертизи та тактико-організаційне забезпечення розслідування злочинів, пов'язаних зі збройною агресією проти України. Використання військової експертизи дозволяє науково обґрунтовано оцінити характер і обставини вчинення злочинів, їх наслідки, а також встановити причетність конкретних осіб до таких злочинів. Таким чином, військова експертиза відіграє ключову роль у забезпеченні справедливості і захисту національних інтересів України.

Перелік використаних джерел:

1. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2018. № 31. Ст. 241.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88.
3. Військова експертиза. Київський науково-дослідний інститут судових експертиз. URL: <https://kndise.gov.ua/vijskova/>.
4. Військова експертиза. Науково-дослідний центр судової експертизи у сфері інформаційних технологій та інтелектуальної власності Міністерства юстиції України. URL: <https://intelekt.org.ua/activity/expert-activity/vijskova-ekspertyza/>.
5. Кваліфікація та розслідування порушення законів і звичаїв війни : наук.-практ. посіб. / А.А. Вознюк, І.В. Жук, О.В. Таран, С.С. Чернявський та ін.; за заг. ред. М.С. Цуцкірідзе, В.В. Чернея, А.А. Вознюка. Київ: Норма права, 2023. 322 с.

Олександр ОВЧАРОВ

головний судовий експерт вибухотехнічної лабораторії,
Дніпропетровський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр
Міністерство внутрішніх справ України

**ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ІДЕНТИФІКАЦІЇ БПЛА ОРЛАН-10 ТА БПЛА
ФЕНІКС**

Від початку агресії наприкінці лютого 2014 року російська федерація (рф) систематично порушує загальновизнані норми міжнародного права, права людини, зокрема й право на життя мирних громадян, які стали заручниками терористів на окупованій території України. Цинізм кремлівської агресії, яка включає активну підтримку терористів на державному рівні, перетворює вбивство безневинних мирних громадян на звичне повсякденне явище [1, с. 5].

Прокуратура України, Служба безпеки України та Національна поліція України щоденно відкривають кримінальні провадження та проводять досудові розслідування за фактами ракетних обстрілів окупантами українських міст [1, с. 5].

В ідентифікаційних процесах загальні, окремі ознаки і властивості об'єднують у сукупність, оцінюють її неповторність і тільки після цього роблять висновок про тотожність об'єктів. У разі ідентифікації за матеріальними відображеннями порівнюються ознаки і властивості об'єкта, який ідентифікують, з ознаками і властивостями відображень на іншому (інших) об'єкті (засобах ідентифікації, які є носіями слідів злочину, виявлених під час проведення огляду на місці події) [1, с. 5].

Найбільшу загрозу несуть балістичні ракети, які мають високі швидкості польоту, малий час від встановлення факту польоту даної ракети до моменту влучання. Поєднання високої швидкості та великої бойової частини створює смертельне поєднання в місці влучання. рф досить часто використовує свої ракети 9М723 від ОТРК «Іскандер-М», а враховуючи різноманіття бойових

частин, які можуть застосовуватися, під ураження може потрапити як захищений точковий об'єкт (фугасна або проникаюча бойова частина) так і відкриті об'єкти на місцевості (осколково-фугасні та касетні бойові частини).

Для визначення цілей для зазначеної балістичної ракети, майже в реальному режимі часу, рф застосує БпЛА-розвідник, які здатні виконувати розвідку в глибокому тилу противника та передавати виявлені цілі в реальному режимі часу для нанесення ударів за допомогою балістичної ракети 9М723.

На початку 2022 року рф активно використовувала для зазначених задач розвідки БпЛА Орлан-10, але з часом стали з'являтися БпЛА Фенікс, котрий візуально мав велику тотожність з БпЛА Орлан-10.

Застосування відразу двох схожих розвідувальних БпЛА створила проблема в правильній ідентифікації для кожного випадку.

БпЛА Фенікс вперше був представлений на авіасалоні МАКС-2019. Розробкою його займалася компанія «Технологія автоматизації та програмування» м. Санкт-Петербург, рф.

Візуально «Фенікс» нагадує «Орлан», але є низка конструктивних відмінностей, що підвищують надійність безпілотної порівняно з конкурентом за заявами розробника. Андрій Солєєв (представник розробника) розповів, що «Фенікс» має резервування всіх каналів зв'язку та основних систем управління – наприклад, елеронів і закрилків. Також БпЛА Фенікс в порівнянні з Орлан-10 може нести більше корисного навантаження.

БпЛА Орлан-10 вперше виконав свій політ ще в 2010 році, а початок експлуатації починається з 2013 року. Розробкою БпЛА Орлан-10 займалося російське підприємство «Спеціальний технологічний центр» м. Санкт-Петербург, рф [2].

Експерти Дніпропетровського НЕДКЦ МВС неодноразово в своїй роботі зустрічали обидва типи БпЛА і з певністю на сьогоднішній день можуть розрізняти дані типи БпЛА. Було встановлено, що не зважаючи на візуальну тотожність між собою дані БпЛА мають численні відмінності: габаритні розміри, конструктивне виконання як фюзеляжу так і хвостової частини, розміри

авіаційного гвинта, апаратура системи керування та її розміщення, конструктивне виконання крила, кількість керуючих поверхонь та інше.

1. Порівняння фюзеляжу

На рис. 1 зображений фюзеляж двох БПЛА. Не озброєним оком відразу помітні численні відмінності, а саме:

- габаритні розміри (показано на рис. 1);
- різні розміри авіаційного гвинта;
- конструкторське рішення з виконання вихлопної системи двигуна;
- місце кріплення крила, в т.ч. конструкторське виконання роз'єму;
- розташування заправочної горловини;
- розташування апаратури радіозв'язку;
- та інше.

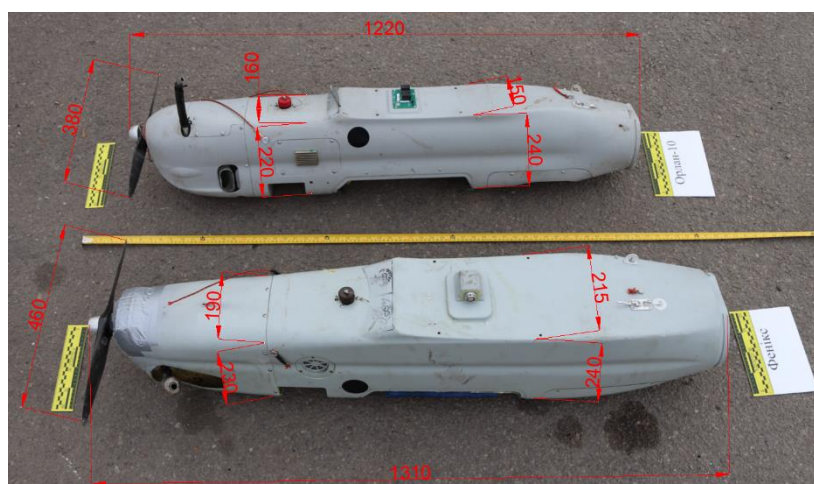

Рис. 1. Зображення фюзеляжу БПЛА Орлан-10 (зверху) та Фенікс (знизу)

2. Порівняння хвостової частини

На рис. 2 зображена хвостова частина двох БПЛА.

Рис. 2. Хвостова частина БпЛА Орлан-10 (зверху) та БпЛА Фенікс (знизу)

Не озброєним оком відразу помітні численні відмінності, а саме:

- габаритні розміри та загальна форма;
- наявність в БпЛА Фенікс люка;
- конструкторське виконання елерона курсу;
- в БпЛА Орлан-10 розміщено апаратуру супутникової навігації «Комета», в той час як в БпЛА Фенікс вона розміщена в крилі;
- та інше.

3. Порівняння крила

На рис.3 зображено крило двох БпЛА. Не озброєним оком відразу помітні численні відмінності, а саме:

- не значні відмінності форми та конструкторське виконання (різні розміри центральної частини, розміщення датчиків потоку повітря та інше);
- виконання країв крила (в БпЛА Фенікс виконанні як вставки);

- кількість елеронів та розміри їх;
- розміщення бортового номера на краях крила;
- розміщення електронних блоків (розташування апаратура супутникової навігації «Комета» а системи керування саме в крилі БпЛА Фенікс).

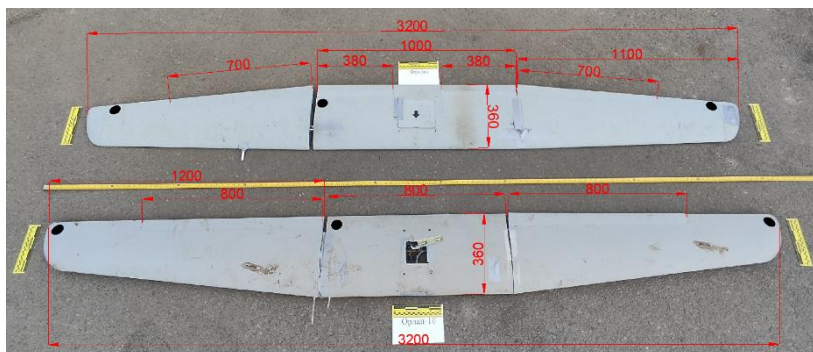

Рис. 3. Крило БпЛА Орлан-10 (знизу) та БпЛА Фенікс (зверху)

Опанування знаннями експерта з основних відмінностей БпЛА Орлан-10 з БпЛА Фенікс дає можливість впевнено ідентифікувати дані типи БпЛА для подальшого притягнення, правоохоронними органами, винних осіб у скоєних злочинах проти України.

Перелік використаних джерел:

1. Коротаєв В.М., Ревякіна Т.О., Кірін Р.С., Овчаров О.В. Ракетна та реактивна зброя російської федерації. Частина 1: довідник / за заг. ред. Кримчука С.Г., Дніпро: Дніпропетровський НДЕКЦ МВС, 2024. С. 5.
2. Орлан-10. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Орлан-10>.

Тетяна ОСТРОВЕРХ

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
кафедри адміністративно-правових дисциплін та публічного управління
*Дніпровський державний університет внутрішніх справ,
Керуюча справами виконавчого апарату Кам'янської районної ради*

**ВІЙСЬКОВА ЕКСПЕРТИЗА В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ:
ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ**

На протязі останніх років в Україні спостерігається підвищення ефективності судових експертиз, що зумовлено запровадженням новітніх технологій, методик дослідження та стандартів діяльності судових експертів, сприяючи отриманню об'єктивних і точних результатів. Враховуючи постійні виклики повномасштабної військової агресії проти України та окупації частини територій, з одного боку військова експертиза набуває особливої значимості, а з іншого – викликає значні труднощі.

Спеціалізованим законодавчим документом, яким регламентується провадження експертної діяльності, є Закон України «Про судову експертизу», у якому закріплено законодавче трактування поняття «судова експертиза». Так, під зазначеною категорією варто розуміти проведення досліджень із використанням спеціальних знань у різних галузях науки, ремесла, техніки чи мистецтва, предметом яких виступають об'єкти, процеси та явища, за результатами чого складаються висновки з питань, які є чи можуть бути предметом судового розгляду [6].

В умовах сьогодення особливої значимості набуває таких різновид судових експертиз як військова, порядок проведення якої врегульовано положеннями Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень і Науково-методичними рекомендаціями з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень. Положеннями зазначених документів встановлено, що на вирішення військової експертизи

віднесено такі питання як встановлення й оцінка обставин застосування чи дій військових підрозділів, встановлення обставин, що спричинили загибель людей або призвели до інших тяжких наслідків, втрати військового боєкомплекту, техніки, об'єктів інфраструктури та державного майна, особистого майна громадян, а також встановлення відповідності між діями (діями або бездіяльністю) посадових осіб зі змістом керівних документів тощо [3].

Згідно з положеннями Закону України «Про правовий режим майна у Збройних Силах України», до військового майна належить таке, що перебуває у державній власності та закріплюється за військовими установами, частинами, організаціями та іншими закладами системи Збройних Сил України. До такої категорії майна можливо віднести об'єкти нерухомості, засоби передачі даних, бойова техніка, озброєння, продовольство, боєприпаси, предмети аеродромного, технічного, речового, культурно-просвітницького, шкіперського, ветеринарного, медичного, побутового, інженерного та хімічного майна, а також паливо-мастильні матеріали [5].

При цьому, у відповідності до змісту Положення про військове (корабельне) господарство Збройних Сил України, до військового (корабельного) майна віднесено сукупність сил та засобів, які належать військовим частинам, є складовими елементами кораблів та з'єднань, матеріально-технічні об'єкти, що перебувають у їх користуванні, та призначені для виконання бойових задач, проведення виховної роботи, належної експлуатації, ремонту та зберігання військового озброєння й техніки, а також організації військового побуту. Перелік такого майна не є вичерпним [4].

Варто зауважити, що у тісному взаємозв'язку із військовою експертизою перебуває такий різновид як експертиза військового майна, техніки та озброєння. Проведення зазначеного виду експертиз пов'язано із необхідністю виконання наступних завдань: визначення вартості об'єкта дослідження, що використовуються у військових цілях; визначення типу та цільового призначення досліджуваних об'єктів; визначення характеристик та властивостей досліджуваних об'єктів, враховуючи положення Українського класифікатора

товарів зовнішньоекономічної діяльності; визначення крани походження, року виробництва та виробника конкретного об'єкта тощо [3].

В умовах ведення активних бойових дій на території України існує ціла низка проблем для проведення судових експертиз. Зокрема, має місце обмеження доступу судових експертів до об'єкта дослідження чи певних територій; втручання владних структур у роботу судових експертів. До того ж, спостерігається недостатній рівень ресурсного забезпечення, зокрема кількість лабораторій, обладнання та кваліфікованих спеціалістів, що значно обмежує можливості для проведення точних і детальних експертиз. Зазначені проблеми зумовлюють потребу в підвищенні уваги до військових експертиз з боку державних органів та міжнародних інституцій, що сприятиме забезпеченню незалежності, об'єктивності та ефективності судових експертиз у цілому [2].

До того ж, актуальним питанням є забезпечення судових експертів сучасним технічним обладнанням, що надає можливість для безконтактної роботи з окремими об'єктами, фіксації їх стану, місця розташування, незалежно від їх масштабності та доступності, а також їх безпечного вилучення та знешкодження. Частково потреба судових експертів у використанні таких технічних засобів вирішується шляхом отримання міжнародної допомоги, а також початку виготовлення зарубіжних аналогів вітчизняного виробництва. При цьому, варто прийняти до уваги той факт, що ефективне застосування сучасних технічних засобів потребує опанування експертами навичками до їх практичного застосування. Проте, враховуючи їх високу вартість та відсутність досвіду роботи з ними, у судових експертів може виникати так званий «страх застосування інновацій», у зв'язку із чим існує потреба у залученні іноземних інструкторів для проведення навчання роботи із такими новітніми технологіями [1, с. 27].

У зв'язку із вищевикладеним можливо зробити висновок, що в умовах в умовах воєнного стану особливої актуальності набувають військові експертизи, предметом яких є визначення вартості та правильності використання майна Збройних Сил України, а також встановлення й оцінювання конкретних

військових дій та рішень. Встановлено, що проведення судових експертиз, у тому числі й військових, значно ускладнено в умовах постійних обстрілів та існування небезпеки для життя і здоров'я судових експертів. Зокрема, такі проблеми пов'язані із обмеженістю доступу до місць проведення дослідження чи об'єкта військової експертизи, втручання владних структур у роботу судових експертів, а також недостатність ресурсного забезпечення. Такі проблеми вимагають особливої уваги з боку державної влади, що пов'язано із необхідністю забезпечення об'єктивності, незалежності та ефективності військових судових експертиз в умовах воєнного стану.

Перелік використаних джерел:

1. Алексейчук В.І. Питання підготовки судових експертів (в контексті вирішення завдань відновлення України). Судова експертиза в контексті відновлення України. 2023. № 3. С. 24-30.

2. Бойко А.В., Чорноус Ю.М. Судова експертиза в умовах воєнного стану: проблеми, актуальні питання. 2023. URL: <https://elar.naiau.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/897de507-8f58-4e3d-ad31-3de66eb4ae21/content>.

3. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: Наказ Міністерства юстиції України № 53/5 від 08.10.1998 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#Text>.

4. Про затвердження Положення про військове (корабельне) господарство Збройних Сил України: Наказ Міністерства оборони України № 300 від 16.07.1997 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0615-97#Text>.

5. Про правовий режим майна у Збройних Силах України: Закон України № 1075-XIV від 21.09.1999 року. ВВР, 1999, № 48, ст. 407.

6. Про судову експертизу: Закон України № 4038-XII від 25.02.1994 року. ВВР, 1994, № 28, ст. 232.

Ігор ПИРІГ

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри криміналістики та домедичної підготовки,
Дніпровський державний університет внутрішніх справ

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ВІЙСЬКОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

На сьогодні військова експертиза вважається відносно новим видом досліджень, що у сучасних умовах військової агресії росії проти нашої країни стрімко розвивається. Військова експертиза була впроваджена в діяльність органів кримінальної юстиції наказом Міністерства юстиції України від 27.07.2015 р. № 1350/5, яким було внесено зміни та доповнення до Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень [1].

На наш погляд, однією з сучасних проблем впровадження військової експертизи є саме недосконалість законодавчого її забезпечення. З часу внесення змін до розділу VIII Інструкції, що регламентує проведення військової експертизи жодних інших змін не вносились, незважаючи на значну кількість експертиз, проведених з того часу. За минулі десять років з'явилась практика проведення військової експертизи та нові методики, що певним чином повинно було вплинути на вдосконалення загальної методики проведення даної експертизи та виправити певні недоліки її регламентації, зазначені в Інструкції, на що зверталась увага науковців [2]. На сьогодні немає офіційно затвердженої та виданої друком загальної методики військової експертизи, а у методиці, зазначеній в Інструкції відсутнє саме поняття такої експертизи та об'єктів дослідження, не досить чітко визначено її завдання та предмет дослідження.

Наступна проблема полягає в тому, що військова експертиза є досить широким поняттям та має велику кількість підвидів. Експертна практика визначила деякі з них, за якими розроблено та впроваджено нові окремі методики. На сьогодні, згідно Реєстру методик проведення судових експертиз їх

сім: комплексне дослідження ракетно-артилерійського озброєння; проведення судових військових експертиз щодо оцінки дій посадових осіб (керівників, командирів, начальників) – суб'єктів боротьби з тероризмом в ході антитерористичної операції; проведення судових військових експертиз, пов'язаних з рівнем обороноздатності держави; судово-експертне дослідження роботи командирів (штабів) і військових формувань при підготовці та виконанні бойових (службово-бойових) завдань; судово-експертне дослідження застосування артилерійських підрозділів; встановлення відповідності дій (бездіяльності) посадових осіб вимогам нормативно-правових документів з організації зберігання ракет і боєприпасів та інших засобів ураження на арсеналах, базах та складах; комплексне судово-експертне дослідження застосування автомобільної та бронетанкової техніки військових формувань [3].

Незважаючи на різноманіття видів військової експертизи, підготовка фахівців здійснюється за експертною спеціальністю 16.1 «Військові дослідження». Виникає питання якості підготовки фахівців даної спеціальності. На наш погляд, її потрібно диференціювати у відповідності до завдань, що є досить різноплановими, зважаючи хоча б на вже існуючі методики. Наприклад, комплексне дослідження ракетно-артилерійського озброєння та визначення роботи командирів при підготовці та виконанні службово-бойових завдань є зовсім різними дослідженнями, що виконуються з використанням різних методів та методик. Також виникає питання кваліфікаційних вимог, що пред'являються до військових експертів щодо рівня освіти, спеціальності, практичного досвіду роботи у галузі військової справи тощо.

Щодо наукового забезпечення військової експертизи потрібно чітко визначити предмет та об'єкти експертного дослідження. Ми погоджуємось з думкою П. Є. Антонюк, що окремі питання, які пропонуються на вирішення військової експертизи виходять за межі спеціальних знань експерта та підміняють діяльність слідчого з кваліфікації кримінального правопорушення та юридичної оцінки доказової інформації [2, с. 392]. На наш погляд, такими питаннями є: «Чи був виконаний передбачений нормативними актами порядок

опрацювання, коригування та виконання бойових завдань?», «Чи відповідали фактичні дії відповідних посадових осіб оперативній обстановці, що склалась на момент виконання бойового завдання?», «Яким чином було організовано вихід (прорив, відхід) частин підрозділів з оточення, хто саме здійснював забезпечення виходу зазначених частин та підрозділів?», «Яким чином та ким саме визначалася можлива загроза оточення частин та підрозділів, що залучалися до виконання бойового завдання у районі ведення бойових дій?», «Які дії (бездіяльність) керівництва призвели до потрапляння в оточення частин і підрозділів, що залучалися до виконання бойового завдання у районі ведення бойових дій?».

Окремі питання, наприклад: «Дії (бездіяльність) яких посадових осіб, що здійснювали планування та проведення операції щодо розгрому незаконних збройних формувань противника, перебувають у причинному зв'язку з настанням тяжких наслідків, що призвели до загибелі військовослужбовців та інших осіб, утрати озброєння та військової техніки?», на наш погляд, не тільки виходять за межі компетенції експерта, а й мають однозначні відповіді у зв'язку з принципом ієрархічності побудови військових формувань. Цей принцип передбачає вертикальний поділ управлінських відносин з підпорядкуванням нижчих рівнів управління вищим. Планування та проведення операцій щодо розгрому незаконних збройних формувань противника обов'язково здійснюється по узгодженню з вищим військовим керівництвом, яке є відповідальним за прийняття стратегічних рішень.

Також досить незрозумілими є окремі питання, винесені на вирішення військової експертизи, наприклад, щодо визначення посадових осіб (командирів, начальників), на яких було покладено підготовку підрозділів, що залучалися до виконання бойових завдань. Підрозділи ЗСУ, що відповідають за підготовку особового складу до ведення бойових дій повинні бути чітко визначені відповідними наказами керівництва. Щодо визначення нормативних (керівних) документів, що застосовувались при плануванні та організації бойових дій, то вони також не можуть бути предметом експертного дослідження, оскільки їх

перелік повинен бути чітко визначеним і недотримання положень таких документів є неприпустимим та повинно контролюватись військовим керівництвом на етапі прийняття стратегічних рішень.

Щодо об'єктів дослідження, то ними визначені матеріальні носії доказової інформації, що зібрані та надані слідчим або судом на судову військову експертизу [3]. Загалом під об'єктом експертизи розуміють матеріали провадження, дослідженням яких пізнають предмет експертизи (вирішують питання та встановлюють обставини справи), або матеріальні носії інформації про факти та події, джерела отримання фактичних даних застосуванням спеціальних знань, або носії інформації про факти і події, джерела фактичних даних, що отримані застосуванням спеціальних знань [4, с. 27]. Виникає питання, чи можуть бути об'єктом дослідження такі матеріали кримінального провадження як протоколи допитів військових командирів, військовослужбовців, інших свідків? Зрозуміло, що у зазначених протоколах міститься суб'єктивна інформація учасників події, яка, до речі, відбувалась та сприймалась ними у незвичайних, екстремальних умовах. Будь-яка експертиза є відображенням особистої думки експерта, що ґрунтується на аналізі достовірної інформації. На нашу думку, об'єктом дослідження не може бути інформація, що залежить від суб'єктивного сприйняття особою певних подій.

У підсумку потрібно зазначити, що нами проаналізовано сучасний стан та проблемні питання проведення військової експертизи з точки зору загальної методології експертного дослідження. З наведеного зрозуміло, що на сьогодні їх достатня кількість і в умовах ведення війни вони потребують негайного вирішення.

Перелік використаних джерел

1. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз : Наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98>.

2. Антонюк П. Є. Методологічний аналіз військової експертизи. Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. 2021. Вип. 23. С. 388-399. <https://doi.org/10.32353/khrife.1.2021.30>.

3. Військова експертиза. Офіційний сайт Київського науково-дослідного інституту судової експертизи Міністерства юстиції України. URL: <https://kndise.gov.ua/vijskova/>

4. Судові експертизи в процесуальному праві України : навч. посіб. за заг. ред. О. Г. Рувіна. Київ : Видавництво Ліра-К, 2019. 424 с.

Катерина ПОКРАСА

ад'юнкт кафедри криміналістики та домедичної підготовки

Дніпровський державний університет внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ РОЗСЛІДУВАННЯ УМИСНОГО ПІДПАЛУ АВТОТРАНСПОРТУ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯ

Умисне знищення або пошкодження чужого майна, вчиненого шляхом підпалу є одним з небезпечних злочинів. Загроза підпалів набуває особливої актуальності у сучасних умовах військової агресії росії проти нашої країни. Метою підпалів може бути не тільки пошкодження або знищення майна громадян, а й посягання на основи громадського порядку та безпеки, авторитет органів державної влади та місцевого самоврядування, майно окремих категорій громадян: працівників правоохоронних органів, журналістів, військовослужбовців.

Протягом 2024 року почастишали випадки підпалів автотранспорту, що належить військовим частинам або знаходяться у приватному володінні військовослужбовців. Вказаний автотранспорт, незалежно від його фактичної приналежності, тобто права власності, використовується військовими для прибуття на місце служби, доставки необхідного для функціонування військової

частини вантажу, медикаментів тощо. Відповідно знищення чи пошкодження такого автотранспорту тим чи іншим чином перешкоджає законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань, що підпадає під кваліфікацію ст. 114-1 КК України [1]. У разі знаходження автомобіля у приватному володінні військовослужбовця, такий злочин визначається як умисне знищення або пошкодження майна та кваліфікується за ч. 2 ст. 194 КК України [1]. За статистичними даними Офісу Генерального прокурора України у 2024 році зареєстровано 840 злочинів, кваліфікованих за ст. 114-1 «Перешкоджання законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань», з яких лише у 301 випадку особам повідомлено про підозру. За ч. 2 ст. 194 «Умисне знищення або пошкодження майна, вчинене шляхом підпалу» зареєстровано 703 кримінальних провадження, з яких повідомлення про підозру пред'явлено у 436 випадках [2]. Аналіз статистичних даних свідчить про значну кількість вказаних кримінальних правопорушень та відносно незначний ступінь їх розкриття, що зважаючи на їх суспільну небезпеку, вимагає від правоохоронних органів посиленої уваги та вжиття дієвих заходів щодо проведення їх швидкого та якісного розслідування.

На початковому етапі розслідування, коли у розпорядженні слідчого знаходиться недостатньо інформації щодо події злочину та особи, яка його вчинила потрібно проаналізувати та використати під час розслідування елементи криміналістичної характеристики. Під час аналізу способу вчинення злочину потрібно звернути увагу на підготовчу стадію під час якої злочинець обирає засоби та спосіб запалювання, що реалізується у закупівлі легкозаймистих речовин, підготовці запалюючих сумішей, конструюванні приладів запалювання тощо [3, с. 242]. У зв'язку з цим, під час розслідування необхідно обстежити найближчі супермаркети та господарські магазини, де можливо купити легкозаймисті суміші. При цьому потрібно опитати продавців та касирів на предмет виявлення осіб, що останнім часом купували такі матеріали у великій кількості; проаналізувати та вилучити у разі необхідності товарні чеки з касових

апаратів; зняти інформацію з камер спостереження, що встановлені безпосередньо у магазинах або перед входом до них.

Аналіз судово-слідчої практики свідчить, що суб'єктом вчинення даної категорії злочинів у 40-50 % випадків є неповнолітні, які вчиняють їх за невелику грошову винагороду. За матеріалами опублікованими агентством «BBC News Україна», виконавців підпалів вербують російські спецслужби з метою розхитати суспільно-політичну ситуацію у країні. Підпали військових автомобілів, за словами представників Служби безпеки України, є роботою російських спецслужб диверсійного спрямування, що проводяться з метою розхитати ситуацію всередині України та будь-яким чином перешкодити мобілізації, збурити населення, підриваючи тим самим боєздатність армії [4]. Результати проведеного нами опитування слідчих Національної поліції України підтверджують дані, отримані журналістами.

Завдання на підпал автотранспорту виконавці отримують, як правило, через мережу Інтернет. Існує мережа так званих кол-центрів, де працюють переважно молоді люди, які вміють лаконічно говорити та переконувати. Вони через різні спільноти у соцмережах з пошуку роботи знаходять людей, які шукають швидкий заробіток. Спочатку пропонують нескладне завдання, наприклад, сфотографувати якийсь об'єкт, розклеїти листівки тощо. Надалі, увійшовши у довіру, ставлять більше серйозне завдання знищення автомобіля, що належить військовим за грошеву винагороду.

Підтвердженням означеного вище може слугувати приклад з судово-слідчої практики. Так, на початку вересня 2024 р. не встановлена під час досудового розслідування особа, яка є користувачем месенджера «Telegram», запропонувала неповнолітньому обвинуваченому заробіток шляхом підпалів військових транспортних засобів, на що останній погодився. 04 вересня 2024 р., приблизно о 13 годині, неповнолітній обвинувачений, діючи з умислом, спрямованим на перешкоджання законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань в особливий період, з корисливих мотивів, виявив автомобіль марки «CHERRY», моделі «AMULET», який мав явні візуальні ознаки приналежності

до військового автомобіля – позначки у вигляді сірого «хреста» на внутрішніх сторонах скла по периметру автомобіля. Продовжуючи реалізовувати свій злочинний намір, того ж дня, приблизно о 13 годині 33 хвилини, неповнолітній обвинувачений, застосувавши заздалегідь підготовлену для підпалу пластикову ємність із горючою легкозаймистою рідиною, облив нею лобове скло та капот вказаного автомобіля, що використовується у діяльності Сил оборони України, та підпалив його, спричинивши тим самим його займання. При цьому неповнолітній обвинувачений, діючи відповідно до розробленого ним плану вчинення кримінального правопорушення, здійснював відеозапис підпаду автомобіля на власний мобільний телефон марки «Samsung», моделі «Galaxy M21». У подальшому з метою звітування та одержання винагороди у вигляді грошових коштів вказаний відеозапис підпалу неповнолітній обвинувачений переслав замовнику через месенджер «Telegram». Після цього, вказана особа неповнолітнього злочинця протягом трьох днів вчинила підпали ще трьох автомобілів: марки «SEAT», моделі «ALHAMBRA»; марки «OPEL», моделі «FRONTERA» та марки «Mitsubishi», моделі «L 200» [5].

Загалом, при виявленні згорілого автомобіля або отриманні повідомлення про пожежу найбільш типовою є слідча ситуація при якій відсутні відомості щодо особи, яка вчинила злочин. За таких обставин потрібно проводити наступні пошукові та слідчі (розшукові) дії:

- огляд місця події, під час якого звертається увага на приналежність автомобіля військовослужбовцю, а також виявляються сліди, що підтверджують вчинення злочину шляхом підпалу, а також виявляється осередок займання;
- допит потерпілого на місці події;
- виявлення свідків, очевидців шляхом подвірного по квартирному обходу території, що доручається працівникам оперативних підрозділів;
- перевірити за криміналістичним обліками раніше засуджених осіб, особливо таких, які щойно звільнились та проживають у районі місця пожежі;
- допитати членів сім'ї потерпілого, родичів, знайомих;

- вивчити розкриті та нерозкриті злочини даної категорії, вчинені у даній місцевості;
- надати доручення оперативним працівникам на проведення негласних слідчих (розшукових) дій, зокрема встановлення місцезнаходження радіоелектронного засобу; відео-, аудіо- контроль місця, особи; зняття інформації з транспортних комунікаційних електронних систем та мереж;
- призначення пожежно-технічної; експертизи комп'ютерної техніки та програмних продуктів; судової транспортно-товарознавчої експертизи; судової експертизи нафтопродуктів і пально-мастильних матеріалів та інших експертиз, в основному, для вирішення діагностичних та ситуаційних завдань, залежно від характеру вилучених під час огляду об'єктів.

Перелік використаних джерел

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. Відомості Верховної Ради України, 2001. № 25-26. Ст. 131. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2342-14#Text>.
2. Статистична інформація. Офіс Генерального прокурора. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/1stat>.
3. Покраса К. В. Предмет посягання та способи вчинення умисного знищення або пошкодження чужого майна, вчиненого через підпал. European Legal Journal : The Scientific Journal / Editorial Board : P. V. Tsimbal (Editor-in-chief) and others. Kyiv: Private Higher Educational Establishment «European University». 2025. Issue 6, 7. С. 240-246.
4. «Спалюй, тобі нічого не буде». Як українців вербують на підпали військових авто. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/ckg7j5w23ewo>.
5. Справа № 175/19439/24. Провадження № 1-кп/175/1195/24 Дніпропетровського районного суду Дніпропетровської області. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125392013>.

Світлана ПОЛЯКОВА

кандидат філологічних наук, доцент, учений секретар,

Дніпропетровський науково-дослідний інститут судових експертиз

Міністерства юстиції України

Дмитро БРИНЗЕЛО

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,

Дніпровський державний університет внутрішніх справ

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ЯК СТРАТЕГІЧНИЙ РЕСУРС У СИСТЕМІ ВІЙСЬКОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

У контексті трансформації сучасних воєнних конфліктів і зростання значення гібридних загроз усе більшої актуальності набуває проблема розвитку інтелектуального потенціалу в системі національної безпеки. Поняття «інтелектуальний потенціал» дедалі частіше трактується не лише в межах освітньої чи наукової парадигми, а як комплексний ресурс, що безпосередньо впливає на ефективність військової експертизи — системи знань, навичок, аналітики та стратегічного передбачення, необхідних для прийняття оптимальних рішень у сфері оборони та безпеки.

Інтелектуальний потенціал — це сукупність освітніх, наукових, творчих і аналітичних здібностей суспільства або окремої його інституції, зокрема оборонного сектору. Він охоплює рівень фахової підготовки, глибину наукових досліджень, здатність до інноваційного мислення, інформаційної аналітики та стратегічного планування [1]. У військовому контексті інтелектуальний потенціал набуває особливої ваги, адже сучасні війни все менше ведуться «силою зброї» і все більше — силою інформації, технологій та знань.

Військова експертиза — це не лише технічне знання озброєння чи тактики, вона включає в себе стратегічне прогнозування, аналіз загроз, адаптацію до змінного характеру війни та обґрунтування рішень у складних умовах. У цьому контексті інтелектуальний потенціал є фундаментом, на якому будується

експертна спроможність ухвалювати ефективні рішення. Йдеться не лише про індивідуальну підготовку офіцерів чи аналітиків, а про цілісну систему — від військової освіти до оборонної науки та прикладних досліджень.

Одним із головних викликів реалізації даного напрямку є недостатній рівень інтеграції науки та практики у військовій сфері. Часто інноваційні розробки або стратегічні ідеї залишаються поза увагою через брак координації між академічною, науковою та військовою спільнотами. Крім того, недостатнє кадрове забезпечення у сфері аналітичної військової проблематики, відтік молодих фахівців за кордон, рівень стимулювання дослідницької роботи в оборонному секторі є чинниками, що гальмують розвиток інтелектуального потенціалу.

Збройні сили XXI сторіччя потребують не лише фізичної, а й інтелектуальної мобілізації. Нові форми війни — кібератаки, інформаційно-психологічні операції, застосування штучного інтелекту — вимагають висококваліфікованих фахівців, здатних працювати з великими обсягами даних, моделювати сценарії, мислити системно та нестандартно. У цьому аспекті військовий інтелект стає не менш важливим за військову силу.

Сучасна війна — це не лише збройне протистояння, а й інтелектуальний виклик. Вона охоплює технології, інформаційні потоки, психологію населення, штучний інтелект, логістику, економіку та міжнародну комунікацію. Саме тому інтелектуальний потенціал нації, зокрема в оборонній сфері, постає як один із ключових стратегічних ресурсів, що є основою виживання, стійкості й адаптивності держави у реаліях повномасштабного вторгнення в Україну.

Історія демонструє, що війна часто є каталізатором науково-технічного прогресу. Проте в XXI сторіччі, коли війни набувають гібридного характеру, ще більшого значення набуває не тільки кількість техніки, а й якість управлінських рішень, оперативність аналітики, здатність прогнозувати, навчатися та адаптуватися [2]. Війна в Україні змусила швидко переосмислити структуру оборони — від формування ІТ-військ і кібервійськ до розвитку ситуаційних

центрів, які працюють на основі великих даних (big data), супутникової розвідки, геоінформаційних систем і нейромереж.

В умовах війни інтелектуальний потенціал військових, волонтерів, цивільних експертів і науковців став неоціненним. Саме він дозволив створити цифрові платформи, розробляти дрони та системи радіоелектронної боротьби, інтегрувати в реальному часі дані з фронту[3].

Під час бойових дій наявність інтелектуального ресурсу проявляється в кількох ключових напрямках:

- тактична інтелектуалізація війська (командири, здатні до критичного мислення, ініціативності та творчого вирішення проблем, змінюють хід операцій, сучасні офіцери — це не лише виконавці наказів, а й аналітики на полі бою);

- інформаційна війна (уміння вести ефективну комунікацію, аналізувати інформаційні операції противника, створювати контрнаративи є проявом колективного інтелекту суспільства, де використовуються сучасні знання, журналістика, стратегічні комунікації);

- технічна перевага (інженерні та ІТ-рішення стають ключовими в умовах нестачі ресурсів; українські розробки дронів, систем розвідки й управління артилерією є результатом креативного мислення в умовах війни);

- мережеве планування та гнучкість (відмова від централізованої моделі управління і перехід до гнучких, адаптивних структур як результат нового стратегічного мислення, що базується на інтелектуальному потенціалі сучасних фахівців).

Важливою особливістю війни в Україні є глибока інтеграція цивільного інтелекту в оборонні процеси. Аналітичні центри, університети, ІТ-компанії, волонтерські ініціативи долучилися до створення оборонного ноу-хау. Така взаємодія руйнує традиційне уявлення про військову експертизу як закриту систему. Військова експертиза сьогодення створюється в мережевому форматі, за участі різних фахівців, що й підвищує її якість та життєздатність.

Враховуючи надзвичайну мобілізацію інтелектуальних ресурсів, існують й такі системні виклики:

- інституційна негнучкість (державні оборонні інститути часто не встигають за темпом змін, запропонованим волонтерськими ініціативами чи малими ІТ-компаніями);
- професійне вигорання кадрів (психоемоційне навантаження на аналітиків, офіцерів, стратегів);
- брак довгострокових стратегій (рішення приймаються у кризовому режимі без глибокого стратегічного планування) тощо.

Війна — не лише поле для фізичного протистояння, а й простір інтелектуального змагання. У ХХІ сторіччі перемагає не той, хто має більше зброї, а той, хто вміє нею краще користуватись, прогнозувати майбутнє і мислити нестандартно. Інтелектуальний потенціал — основа виживання, стійкості та перемоги. Його формування і збереження в умовах війни — питання не другого плану, а національного пріоритету.

Україна, перебуваючи у стані війни, вже зробила кроки до активізації інтелектуального ресурсу у сфері оборони — створення оборонних стартапів, розвиток системи воєнної освіти, залучення цивільних експертів до аналітики. Однак цього недостатньо. Необхідна державна стратегія розвитку інтелектуального потенціалу, орієнтована на довгострокову перспективу. Важливим є створення інтегрованих платформ, де зустрічаються військові практики, академічна наука і технологічний бізнес.

Таким чином, інтелектуальний потенціал є стратегічним ресурсом, що визначає здатність держави до адаптації, оборони і перемоги в умовах новітніх загроз. У системі військової експертизи він виступає не лише джерелом знань, а й рушієм змін — від освіти і доктрини до конкретного рішення на полі бою. Його розвиток — це інвестиція в національну безпеку, що потребує не тільки фінансування, а й ціннісного переосмислення ролі розуму в системі оборони.

Перелік використаних джерел:

1. Khaminich S., Heti K. The knowledge economy as a factor for enterprise development in management system. Philosophy, economics and law review. 2023.

Volume 1. № 1. Р. 103-115. URL: https://phelr.dduvs.edu.ua/wp-content/uploads/files/3_1/103-115.pdf.

2. Українське суспільство в умовах війни. 2022 : колективна монографія / С. Дембіцький, О. Злобіна, Н. Костенко та ін.; за ред. член.-кор. НАН України, д. філос. н. Є. Головахи, д. соц. н. С. Макеєва. Київ: Інститут соціології НАН України, 2022. 410 с. URL: <https://i-soc.com.ua/assets/files/monitoring/maket-vijna...2022dlya-tipografiiivse.pdf>.

3. Ситник Л. С. Економічна безпека та якісні характеристики національної економіки в умовах війни. Економічний вісник Донбасу. 2023. № 3 (73). С. 4-8. [https://doi.org/10.12958/1817-3772-2023-3\(73\)-4-8](https://doi.org/10.12958/1817-3772-2023-3(73)-4-8).

Оксана ПЧЕЛІНА

доктор юридичних наук, професор,

професор кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства,

Харківський національний університет внутрішніх справ

МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ВІЙСЬКОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

В умовах сучасної війни одним із пріоритетних завдань як для науковців, так і практиків стало дослідження та документування військових і воєнних злочинів. З огляду на що способи та засоби виявлення, розкриття, розслідування та попередження окреслених проявів кримінальної протиправної діяльності викликають підвищену зацікавленість з боку фахівців і все частіше обираються в якості предмета наукових досліджень. Зокрема, не оминається увагою питання про використання можливостей військової експертизи в кримінальному провадженні як одного із способів збирання, дослідження та використання доказів [1; 2; 3]. У цьому контексті особливого значення набувають методологічні аспекти військової експертизи.

Передусім слід наголосити, що неможливо ефективно проводити судові експертні дослідження незалежно від їх родової приналежності без належного їх методологічного забезпечення. Це зумовлено тим, що «кожен вид судової експертизи відрізняється від інших предметом, об'єктами, завданнями та методами експертного дослідження» [4, с. 51]. Відповідно кожному різновиду судових експертиз властива сукупність методів і методик їх проведення, що в своїй сукупності й становлять їх методологічну основу. Зокрема, під методикою судової експертизи прийнято розуміти «систему рекомендацій щодо вибору і використання, в певному порядку і за певних умов, методів і прийомів для вирішення експертного завдання». Ба більше, в кожній методиці судової експертизи містяться «рекомендацій й обов'язкові для експерта правила в ключових аспектах, що визначають схему дослідження та його стратегію» [5, с. 268]. Наведене демонструє важливість дослідження методологічних аспектів судової експертизи загалом і військової експертизи зокрема як з теоретичної, так і практичної позиції.

Методологія військової експертизи є важливим аспектом судово-експертної діяльності, що охоплює інструменти, методи та принципи, які використовуються для проведення аналізу доказів, зібраних на місці злочину, дослідження обставин злочину та оцінки дій учасників конфлікту. Проте, щоб чітко усвідомлювати можливості військової експертизи та особливості її використання в кримінальному провадженні, слід знати предмет, об'єкти та завдання відповідної судової експертизи. На важливості дослідження названих трьох основних методологічних складових для глибшого розуміння й аналізу сутності військової експертизи наголошує П. Є. Антонюк [1, с. 390].

Проте доводиться констатувати, що в Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, затверджених наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5, не визначені ані предмет, ані об'єкт військової експертизи. У вказаному нормативно-правовому акті наводяться виключно основні завдання військової експертизи й орієнтовний перелік питань, що нею вирішуються. Зокрема,

завданнями військової експертизи є «встановлення обставин застосування та дій військових формувань; встановлення обставин, що призвели до настання тяжких наслідків, загибелі людей (військовослужбовців, працівників Служби безпеки України, Збройних Сил України, Міністерства внутрішніх справ України, Національної гвардії України та інших представників міністерств і відомств, цивільного населення), втрати озброєння, військової техніки, об'єктів державної влади та інфраструктури, особистого майна громадян під час застосування військових формувань; встановлення відповідності дій (бездіяльності) посадових осіб вимогам керівних документів (покладених обов'язків)» [6]. Утім, як зазначає П. Є. Антонюк, «за своєю сутністю наведені завдання є неконкретизованими, узагальненими та такими, що не відображають ані кола закономірностей, на яке спрямовано пізнавальну діяльність експерта, ані сукупності галузевих спеціальних знань, на підставі яких здійснюється дослідження з їх вирішення. І, якщо розглядати військову сферу як галузь людської діяльності, то заявлені завдання виглядають як соціологічний аналіз однієї зі сфер людської діяльності – менеджменту у військовій галузі, а не як напрям застосування спеціальних знань із пізнання закономірностей об'єктів дослідження» [1, с. 391].

При цьому, зважаючи на завдання військової експертизи й зміст питань, що підлягають вирішенню під час її проведення, «предметом судової військової експертизи є встановлення судовим військовим експертом фактів (суджень про факти) по визначених слідчим або судом питаннях щодо порядку роботи (дій або бездіяльності) органів військового управління (командирів та начальників) Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів військових формувань, правоохоронних органів спеціального призначення сектору безпеки і оборони, які виконують згідно чинного законодавства покладені на них службові обов'язки (посадові інструкції). Об'єктом є матеріальні носії доказової інформації, які зібрані й надані слідчим або судом на судову військову експертизу» [7]. Проте вказані обов'язкові методологічні елементи військової експертизи не знайшли належного нормативно-правового врегулювання, що,

своєю чергою, потребує якнайшвидшого вирішення. Особливої нагальності вказане питання набуває в умовах дії правового режиму воєнного стану та перебування нашої держави в стані війни, коли ведуться активні бойові дії на її території.

З огляду на вищезазначені аспекти військової експертизи стає очевидним, що її методологічне забезпечення вимагає негайного вдосконалення та конкретизації. В нинішніх умовах, коли наша держава перебуває у стані війни, необхідність у якісному й ефективному проведенні військової експертизи набуває особливої важливості. Військова експертиза повинна мати чітко визначені предмет, об'єкти та завдання, що дозволить експертам проводити дослідження з максимальною точністю та об'єктивністю. У цьому контексті вдосконалення нормативно-правового регулювання військової експертизи має стати пріоритетним завданням для науковців та практиків. Насамперед слід розробити детальні методики та рекомендації для проведення експертиз, що враховуватимуть специфіку військових злочинів та обставин їх вчинення.

Отже, військова експертиза є незамінним інструментом у системі кримінального процесуального доказування, особливо в умовах війни. Її належне методологічне забезпечення є запорукою успішного розслідування та попередження військових злочинів. З огляду на це необхідно здійснити комплекс заходів для вдосконалення нормативно-правового регулювання військової експертизи, що дозволить використовувати її потенціал на повну і забезпечити повноту дослідження обставин кримінального провадження.

Перелік використаних джерел:

1. Антонюк П.Є. Методологічний аналіз військової експертизи. Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. 2021. № 23. С. 388–399. <https://doi.org/10.32353/khrife.1.2021.30>.
2. Бершов В.Г. Військова експертиза у кримінальному провадженні. Вісник кримінологічної асоціації України. 2024. № 1 (31). С. 239–245. <https://doi.org/10.32631/vca.2024.1.18> 58.

3. Шугаєва І.В. Військова експертиза: що це таке й які завдання вирішує? Злочинність і протидія їй в умовах війни та у повоєнній перспективі: міждисциплінарна панорама: зб. тез доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 19 квіт. 2024 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ; Кримінол. асоц. України. Вінниця: ХНУВС, 2024. С. 600–602.

4. Будник Л., Ронська О. Методологічні аспекти судової експертизи. Актуальні проблеми правознавства. 2023. № 3. С. 50–55. <https://doi.org/10.35774/app2023.03.050>.

5. Слободян Я.І. Методика проведення судових експертиз: проблемно-орієнтувальний аналіз. Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). 2013. № 1. С. 265–272.

6. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 03.11.1998 за № 705/3145. Офіційний вісник України. 1998. № 46. Стор. 172. Ст. 1715.

7. Військова експертиза. Київський науково-дослідний інститут судових експертиз. URL: <https://kndise.gov.ua/vijskova/>.

Ганна РАЗУМОВА

доктор економічних наук, професор, старший науковий співробітник

лабораторії економічних досліджень,

Дніпропетровський науково-дослідний інститут судових експертиз

Міністерства юстиції України

професор кафедри менеджменту та маркетингу,

ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет»

ЗАСТОСУВАННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У СУДОВО-ЕКОНОМІЧНИХ ЕКСПЕРТИЗАХ ЩОДО ВІЙСЬКОВОГО ГРОШОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Сучасні судово-економічні експертизи щодо грошового забезпечення військовослужбовців потребують високої точності розрахунків, документального підтвердження виплат і швидкого аналізу значних обсягів фінансової інформації. Використання цифрових технологій та баз даних у цьому процесі значно підвищує ефективність експертиз, знижує ризики помилок та покращує контроль за виконанням фінансових зобов'язань держави перед військовослужбовцями.

Судово-економічна експертиза нарахувань та виплат військовослужбовцям може базуватися на таких цифрових інструментах:

1. Автоматизовані системи обліку фінансів – ERP-системи, що використовуються для ведення фінансової звітності та обліку заробітних плат військових.

2. Програмне забезпечення для судово-економічного аналізу – спеціалізовані інструменти для аудиту, обробки великих даних та економічного моделювання.

3. Системи електронного документообігу – забезпечують оперативний доступ до розрахункових відомостей, фінансових наказів та бухгалтерських документів.

4. Блокчейн-технології – можуть бути використані для верифікації нарахувань, запобігання фальсифікації фінансових даних та підвищення рівня довіри до результатів експертиз.

Важливим компонентом аналізу військового грошового забезпечення є використання централізованих і децентралізованих баз даних, які дозволяють забезпечити точність і достовірність фінансових розрахунків. Основні типи баз даних:

1. Державні реєстри та інформаційні системи:
 - єдиний державний реєстр військовослужбовців;
 - реєстр виплат та нарахувань Міністерства оборони України;
 - державний реєстр судових рішень, що містить прецеденти з аналогічних справ.
2. Корпоративні та військові облікові системи:
 - відомчі бази даних із виплат грошового забезпечення;
 - інформаційні системи обліку надбавок та премій.
3. Банківські та податкові системи:
 - дані про фактичні виплати через банківські установи;
 - інформація з Державної податкової служби щодо оподаткування військових виплат.

Використання цифрових технологій дає змогу досягти кількох ключових переваг у судово-економічних експертизах: прискорення аналізу фінансової документації; підвищення точності експертизи; прозорість фінансових операцій; виявлення порушень та шахрайства; захист даних і безпека. Попри значні переваги, процес цифровізації стикається також із низкою викликів. До них можна віднести: обмежений доступ до інформації; недостатня інтеграція баз даних; кадрові проблеми; технічні загрози. В таблиці 1 наведено опис основних переваг та недоліків застосування цифрових технологій у судово-економічних експертизах.

Переваги та недоліки застосування цифрових технологій у судово-економічних експертизах

Переваги	Недоліки
Прискорення аналізу фінансової документації – автоматизовані системи дозволяють швидко здійснювати розрахунки та перевіряти правильність нарахувань.	Висока вартість впровадження – необхідні значні фінансові ресурси для розробки та підтримки цифрових систем.
Підвищення точності експертизи – мінімізується людський фактор, знижується ризик помилок.	Необхідність навчання експертів – фахівці повинні мати відповідні цифрові компетенції.
Прозорість фінансових операцій – цифровий облік дозволяє відстежувати всі етапи нарахування та виплати військового забезпечення.	Проблеми з інтеграцією систем – різні бази даних можуть мати несумісні формати або обмежений доступ.
Виявлення порушень та шахрайства – технології штучного інтелекту можуть автоматично аналізувати великі масиви даних і знаходити аномалії.	Ризик технічних збоїв – помилки програмного забезпечення можуть впливати на результати експертизи.
Захист даних і безпека – сучасні методи шифрування унеможливають фальсифікацію документів.	Кіберзагрози та хакерські атаки – необхідно постійно вдосконалювати системи безпеки.

Отже, цифровізація судово-економічних експертиз у сфері військового грошового забезпечення відкриває нові можливості для покращення точності, швидкості та прозорості аналізу фінансової документації. Однак цей процес супроводжується численними викликами, які потребують комплексного підходу до їх подолання. Важливими аспектами є інтеграція цифрових баз даних, навчання експертів, забезпечення кібербезпеки, автоматизація процесів експертизи та вдосконалення нормативно-правової бази. Наведена таблиця 2 демонструє ключові виклики та можливі шляхи їх вирішення.

Для успішної цифровізації судово-економічних експертиз необхідно розробити стратегію комплексного впровадження сучасних технологій, яка враховуватиме інтеграцію інформаційних систем, підвищення кваліфікації фахівців та вдосконалення механізмів кіберзахисту. Важливим є і нормативно-

правове врегулювання процесів цифрового аналізу, що дозволить забезпечити юридичну коректність та доказову силу експертних висновків. Подолання зазначених викликів сприятиме підвищенню ефективності судово-економічних експертиз та забезпеченню справедливості у фінансових розрахунках військовослужбовців.

Таблиця 2

Основні виклики у цифровізації судово-економічних експертиз

Виклик	Можливі шляхи вирішення
Інтеграція цифрових баз даних	Розробка єдиної державної платформи для обліку грошових виплат військовослужбовцям
Навчання експертів	Проведення тренінгів та курсів із використання цифрових інструментів аналізу даних
Посилення кібербезпеки	Впровадження сучасних методів шифрування та автентифікації користувачів
Автоматизація процесів експертизи	Використання штучного інтелекту та алгоритмів машинного навчання для обробки великих масивів даних
Вдосконалення законодавчої бази	Прийняття нормативних актів, що регламентують використання цифрових технологій у судових експертизах

Застосування цифрових технологій та баз даних у судово-економічних експертизах щодо військового грошового забезпечення є необхідним кроком для підвищення точності та об'єктивності експертних висновків. Впровадження автоматизованих фінансових систем, електронного документообігу, аналізу великих даних та блокчейн-технологій дозволить значно покращити ефективність досліджень та зменшити ризики порушень у виплатах військовослужбовцям.

Однак для повноцінної реалізації цифрових технологій необхідно подолати бар'єри щодо доступу до інформації, покращити інтеграцію державних баз даних і підвищити рівень цифрової грамотності експертів. Запровадження комплексного підходу до цифровізації судово-економічних експертиз сприятиме

підвищенню прозорості та справедливості нарахувань військовослужбовцям Збройних Сил України.

Перелік використаних джерел:

1. Про затвердження Інструкції про порядок виплати грошового забезпечення військовослужбовцям Збройних Сил України та деяким іншим особам : Наказ Міноборони України від 11.06.2008 № 260. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0638-08>.

2. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей : Закон України від 20.12.1991 № 2011-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text>.

3. Разумова Г. В. Проблеми та перспективи використання штучного інтелекту у судово-економічній експертизі. Актуальні питання призначення та проведення судових економічних експертиз в сучасних умовах : зб. мат-лів Всеукр. наук.-практ. конф. (12 груд. 2024 р.). Дніпро : Видавець Біла К. О., 2024. С. 132-136.

4. Овсянникова І., Степанова О. Щодо застосування норм порядку здійснення перерахунку пенсії за вислугу років військовослужбовців. Актуальні питання призначення та проведення судових економічних експертиз в сучасних умовах : зб. мат-лів Всеукр. наук.-практ. конф. (12 груд. 2024 р.). Дніпро : Видавець Біла К. О., 2024. С. 103-108.

Антон РЯПОЛОВ

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти

кафедри теорії держави та права,

Дніпровський державний університет внутрішніх справ

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВЗАЄМОДІЇ ІНСТИТУТУ ВІЙСЬКОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ З ОРГАНАМИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

Військова експертиза є спеціалізованим напрямом судово-експертної діяльності, що функціонує на перетині юриспруденції, військової справи та державного управління. У теоретико-правовому аспекті цей інститут розглядається як невід'ємний елемент державного механізму, який забезпечує реалізацію ключових функцій держави: охорони правопорядку, забезпечення національної безпеки, здійснення правосуддя та підтримання законності як у мирний час, так і в умовах воєнного стану. Згідно з теорією держави і права, взаємодія між органами державної влади має базуватися на принципах законності, спеціалізації, координації та субординації. У цьому контексті інститут військової експертизи виконує як допоміжну, так і доказову функцію, надаючи об'єктивну оцінку обставин, що мають значення для вирішення юридичних питань.

Теоретичні моделі взаємодії військової експертизи з органами державної влади передбачають її участь у діяльності правоохоронних органів, органів військового управління, прокуратури, судів, а також органів соціального захисту військовослужбовців [1, с. 239-245]. Така взаємодія має бути інституціоналізованою, тобто закріпленою у правових нормах, а також мати чітко визначені межі, процедури та відповідальність сторін. Зокрема, військова експертиза сприяє реалізації принципу законності, надаючи фахові висновки, які ґрунтуються на об'єктивних даних та науково обґрунтованих методах. Це забезпечує прийняття обґрунтованих рішень органами державної влади та сприяє підвищенню ефективності їхньої діяльності. Крім того, спеціалізація

військової експертизи дозволяє зосередити увагу на специфічних питаннях військової сфери, що потребують глибоких знань та досвіду [2, с. 388-399]. Координація між військовими експертами та іншими органами державної влади забезпечує узгодженість дій та уникнення дублювання функцій, а субординація визначає ієрархію та підпорядкованість у процесі прийняття рішень. Військова експертиза виступає важливим інструментом у системі взаємодії органів державної влади, сприяючи забезпеченню законності, ефективності та обґрунтованості їхньої діяльності. Її теоретико-правове осмислення дозволяє визначити оптимальні форми та методи інтеграції цього інституту в державний механізм, що є необхідним для підвищення рівня національної безпеки та правопорядку.

Правове забезпечення взаємодії військової експертизи з органами державної влади в Україні здійснюється на основі низки законодавчих і підзаконних нормативно-правових актів, однак ця система має фрагментарний та незавершений характер, особливо в умовах дії воєнного стану. Основу нормативного регулювання становлять такі акти, як Закон України «Про судову експертизу» від 25.02.1994 № 4038-XII [3], Кримінальний процесуальний кодекс України [4], Закон України «Про оборону України», Закон України «Про Збройні Сили України» та низка інструкцій і методичних рекомендацій, серед яких ключову роль відіграє Інструкція про призначення та проведення судових експертиз, затверджена наказом Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5 [5].

Водночас, в умовах воєнного стану виявилися численні проблеми у сфері правового регулювання взаємодії військових експертів з органами державної влади. Однією з ключових проблем є відсутність єдиного інтегрованого інформаційного середовища для комунікації між експертними установами, військовими структурами, органами правопорядку та правосуддя. Через це процес призначення експертиз, передача вихідних даних, отримання результатів та перевірка обґрунтованості висновків нерідко ускладнюються і затягуються. Крім того, відсутність чітких алгоритмів дій створює умови для дублювання

повноважень різних відомств, зокрема Міністерства оборони, прокуратури, військових частин і органів досудового розслідування [2, с. 388-399].

Проблемною залишається і правова невизначеність щодо відповідальності експертів за недостовірні, необґрунтовані або упереджені висновки у сфері військової експертизи, яка часто пов'язана з оцінкою дій посадових осіб військових формувань у критичних ситуаціях, включно з бойовими операціями [6, с. 182]. Відсутність правових механізмів притягнення до відповідальності або проведення незалежної експертної оцінки ускладнює дотримання принципу об'єктивності та неупередженості в експертній діяльності. Додатковим викликом є брак фахівців, які б одночасно володіли знаннями у сфері права, військової справи та методики експертного дослідження [1, с. 239-245].

Для усунення зазначених проблем необхідним є законодавче закріплення прозорих, стандартизованих процедур взаємодії між суб'єктами, що призначають або проводять військову експертизу. Зокрема, доцільним є створення централізованої координаційної структури або реєстру запитів на військові експертизи, що дозволило б оптимізувати обіг документів, гарантувати незалежність експертів, а також підвищити оперативність надання висновків [7, с. 29-30]. Важливим напрямом удосконалення є також імплементація єдиних стандартів проведення експертиз, узгоджених з міжнародними підходами – зокрема, стандартами НАТО, що підвищить якість експертних рішень і забезпечить їх міжнародне визнання.

Отже, подальший розвиток інституту військової експертизи має ґрунтуватися на посиленні законодавчого регулювання взаємодії з органами державної влади, впровадженні цифрових рішень для координації дій та розробці етичних і професійних стандартів для експертів. Це сприятиме зміцненню правової держави та забезпеченню принципу верховенства права навіть у надзвичайних умовах.

Перелік використаних джерел:

1. Бершов Г. Військова експертиза у кримінальному провадженні. Вісник Кримінологічної асоціації України. 2024. № 31 (1). С. 239-245. <https://doi.org/10.32631/vca.2024.1.18>.
2. Антонюк П. Є. Методологічний аналіз військової експертизи. Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. 2021. № 23. С. 388-399. <https://doi.org/10.32353/khrife.1.2021.30>
3. Про судову експертизу: Закон України від 25.02.1994 р. № 4038-XII. Відомості Верховної Ради України. 1994. № 28. Ст. 232.
4. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4651-VI. Відомості Верховної Ради України. 2013. № 9-10, № 11-12, № 13. Ст. 88.
5. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень: наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 р. № 53/5. Офіційний вісник України. 1998. № 46. Ст. 1715. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98>.
6. Наливайко І. О. Теоретико-правова характеристика соціального захисту учасників бойових дій в Україні. Аналітичне-порівняльне правознавство. 2023. № 2. С. 179-186. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/282699/276886>.
7. Наливайко Л. Р. Громадська експертиза як форма громадського контролю: проблеми теорії та практики. Університетські наукові записки. 2014. № 2. С. 28-34. URL: <https://er.dduvs.in.ua/bitstream/123456789/2028/1/12.pdf>.

Ігор СИЧ

кандидат фармацевтичних наук, головний судовий експерт відділу економічних, товарознавчих та будівельно-технічних досліджень,

Науково-дослідний центр незалежних судових експертиз

Міністерства юстиції України

Оксана БЕРНАДСЬКА

науковий співробітник відділу криміналістичних досліджень,

Київське відділення Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України

СУЧАСНІ МЕТОДИ КРИМІНАЛІСТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИЛОЦІНОВИХ ТА ПСИЛОЦИБІНОВИХ ГРИБІВ

Псилоцібінові та псилоцінові гриби, відомі своєю психоактивною дією, містять два основні компоненти, які мають важливе значення для криміналістичних досліджень: псилоцибін і псилоцин. Ці сполуки належать до класу індольних алкалоїдів і мають психоактивний ефект, що проявляється в зміні сприйняття реальності, емоцій та свідомості. Враховуючи тенденцію до незаконного обігу цих грибів у кримінальному середовищі, методи їх виявлення та ідентифікації є важливими інструментами для проведення судово-хімічних експертиз. Оскільки такі речовини можуть бути використані в злочинних цілях, правильне та оперативне визначення наявності псилоцібінових і псилоцінових грибів є ключовим етапом у криміналістичному розслідуванні.

Сучасні методи криміналістичних досліджень цієї групи грибів включають як традиційні хімічні аналізи, так і новітні технології, такі як газова хроматографія, мас-спектрометрія, капілярний електрофорез та інші. Усі ці методи дозволяють досягти високої точності у виявленні активних компонентів, що є важливим для проведення розслідувань та відновлення справедливості в кримінальних справах.

Теоретичні основи криміналістичного дослідження псилоцінових та псилоцибінових грибів

Основними компонентами, що викликають психоактивний ефект у псилоцибінових грибів, є псилоцин і псилоцибін. Псилоцибін є прекурсором псилоцину — психоактивної речовини, що надає наркотичний ефект. Псилоцибін у організмі людини зазнає метаболічної трансформації і перетворюється в псилоцин, який викликає зміни в свідомості та сприйнятті. Таким чином, для ефективного криміналістичного аналізу необхідно виявляти не лише псилоцибін, але й його активний метаболіт — псилоцин.

Дослідження цих речовин вимагає застосування сучасних методів, таких як хроматографічні методи та спектрометрія, для точного визначення наявності цих сполук в зразках, які можуть бути взяті з різних джерел, наприклад, біологічних рідин, волосся, а також в самому середовищі (сировина, спожиті гриби, наркотичні суміші).

Методи криміналістичного дослідження псилоцибінових і псилоцінових грибів

Пробопідготовка зразків. Перший етап криміналістичного дослідження псилоцибінових та псилоцинових грибів включає пробопідготовку. Як правило, для цього використовують органічні розчинники, такі як метанол, ацетонітрил, або суміші органічних розчинників, що дозволяють ефективно витягнути активні компоненти з грибної тканини. Зразки грибів або біологічних рідин піддаються екстракції для подальшого аналізу.

Хроматографічні методи. Після пробопідготовки, наступним кроком є розділення компонентів зразка. Один з основних методів, що використовується для цього, — газова хроматографія з мас-спектрометричним детектором (ГХ-МС). Цей метод дозволяє точно ідентифікувати та кількісно оцінювати вміст псилоцибіну і псилоцину в зразках за їхніми хімічними характеристиками. ГХ-МС дає змогу проводити ідентифікацію навіть на рівні фемтограм, що робить цей метод одним з найбільш чутливих у судово-хімічних дослідженнях.

Капілярний електрофорез (КЕ). Капілярний електрофорез (КЕ) — це метод, який також застосовується для розділення іонізованих сполук за допомогою електричного поля в капілярі. КЕ має високу роздільну здатність і дозволяє швидко виявляти навіть незначні кількості психоактивних речовин. Для дослідження псилоцибіну та псилоцину використовується модифікація капілярного зонального електрофорезу (CZE), що дозволяє провести високоточне дослідження як псилоцибіну, так і його метаболітів.

Спектрометрія. Спектрофотометрія, зокрема ультрафіолетова спектрофотометрія (UV), є ще одним важливим методом для дослідження псилоцибінових грибів. Спектри поглинання псилоцибіну та псилоцину в ультрафіолетовому діапазоні дозволяють не тільки виявити наявність цих сполук, але й зробити кількісне визначення їх концентрацій у зразках.

Хімічні та імуноферментні методи. Для експрес-діагностики на місці подій можна використовувати імуноферментні методи, такі як ELISA (ензимно-лігандний імуноаналіз). Ці методи дають змогу швидко виявляти сліди псилоцибіну або його метаболітів у біологічних рідинах, таких як сеча чи слина, що є важливим на етапі попереднього тестування.

Практичне застосування методів виявлення псилоцибінових та псилоцинотих грибів

У міжнародній практиці капілярний електрофорез і газова хроматографія з мас-спектрометрією активно застосовуються для виявлення псилоцибінових грибів. У криміналістичних лабораторіях таких країн, як США, Великобританія, Німеччина та Франція, ці методи використовуються для аналізу наркотичних речовин, що були конфісковані у злочинців.

Крім того, міжнародні організації, такі як EMCDDA (Європейський центр моніторингу наркотиків та наркозалежності), активно проводять дослідження нових методів виявлення психоактивних грибів, а також їх компонентів у біологічних зразках. Спільно з криміналістичними лабораторіями, ці організації розробляють стандарти для проведення таких експертиз, що робить процес виявлення більш ефективним і уніфікованим.

Сучасні методи криміналістичного дослідження псилоцибінових і псилоцинових грибів дозволяють з високою точністю виявляти наявність психоактивних речовин у зразках, що мають важливе значення для кримінальних розслідувань. У поєднанні з іншими методами, такими як мас-спектрометрія, капілярний електрофорез та ультрафіолетова спектрофотометрія, ці технології забезпечують ефективний аналіз наявності наркотичних компонентів, що використовуються в незаконному обігу.

Застосування цих методів у криміналістичних лабораторіях є важливим кроком для боротьби з незаконним обігом психоактивних речовин, що стає особливо актуальним в умовах сучасної глобалізації та розвитку нових наркотичних засобів.

Перелік використаних джерел:

1. Долгова О. С., Козлов М. І. Сучасні методи хімічного аналізу психоактивних речовин. Київ: Наукова думка, 2017. 365 с.
2. Руденко Т. А., Горовий О. М. Хроматографія в криміналістичних дослідженнях. Харків: ХНУ, 2016. 280 с.
3. Козак М. П., Левченко О. В. Методи аналізу психоактивних речовин у судовій хімії. Одеса: ОНУ, 2019. 230 с.
4. The FBI laboratory manual on the analysis of psychoactive substances. Washington, DC: FBI, 2018. 450 p.
5. EMCDDA (European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction). 2019 Annual Report on Drug Use. – Luxembourg: EMCDDA, 2019. 150 p.

Поліна СОКОЛ

кандидат економічних наук, доцент, доцент кафедри маркетингу та
міжнародного менеджменту,

Дніпровський національний університет ім. О. Гончара

Денис ЯШИН

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти,

Дніпровський державний університет внутрішніх справ

КОНВЕРГЕНЦІЯ МАРКЕТИНГУ ТА ВІЙСЬКОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ: МІЖДИСЦИПЛІНАРНИЙ ПІДХІД

У ХХІ столітті стираються межі між традиційними сферами знань, і дедалі частіше ми спостерігаємо явище конвергенції – поєднання методів, практик і знань із різних галузей задля досягнення нових цілей. Одним із прикладів такої конвергенції є взаємодія маркетингу та військової експертизи – здавалося б, далеких одна від одної сфер. Проте саме в умовах сучасних гібридних конфліктів і війни ці галузі дедалі тісніше переплітаються, формуючи нову міждисциплінарну парадигму впливу. Якщо раніше маркетинг розглядався переважно як інструмент комерційного впливу, а військова експертиза – як царина стратегій оборони й нападу, то сьогодні обидві сфери дедалі частіше перетинаються в площині інформаційної боротьби, психологічного впливу, формування наративів і управління сприйняттям. Така міждисциплінарна взаємодія не лише змінює підходи до ведення конфліктів, а й висуває нові вимоги до фахівців, аналітиків та управлінців.

Маркетинг, як система стратегічного управління споживчими очікуваннями, давно вийшов за межі ринку товарів і послуг. Його інструменти – сегментація аудиторії, таргетинг, створення наративів, емоційний брендинг, – активно застосовуються в політичній комунікації, громадських кампаніях і навіть у військових операціях. З іншого боку, військова експертиза – це не лише тактика

й озброєння, а й глибоке розуміння поведінки мас, впливу інформації, мотивації, дисципліни, а також оцінки ризиків у нестабільному середовищі.

Сучасний маркетинг базується на тонкому розумінні людської поведінки, мотивацій, потреб та очікувань. Застосування психологічних тригерів, сегментація аудиторій, створення емоційно насичених меседжів – це лише частина методологічного арсеналу, який успішно адаптується до різних сфер національного господарства [1].

Але коли мова йде про конфлікти, ці самі підходи можуть набувати іншого – стратегічного значення. Під час гібридних війн маркетингові методи використовуються не для збільшення продажів, а для досягнення контролю над інформаційним простором, дискредитації супротивника, деморалізації населення або навпаки – мобілізації та консолідації громад.

Особливо помітним це стало після початку повномасштабної війни в Україні у 2022 році. Українські військові структури, урядові комунікаційні штаби та громадянське суспільство почали використовувати технології маркетингу для формування сильного національного наративу, побудови позитивного іміджу Збройних Сил, залучення міжнародної підтримки. Бренди батальйонів, соціальні медіа-кампанії, візуальні символи опору – усе це свідчить про свідому і цілеспрямовану комунікаційну стратегію, побудовану на основі маркетингових принципів.

Поєднання цих сфер актуалізується в умовах гібридної війни, де інформація стає таким самим інструментом впливу, як зброя. Тут виникає потреба у фахівцях, які одночасно розуміють специфіку маркетингових впливів і мають компетентність у питаннях безпеки, психологічних операцій, інформаційної протидії тощо.

Водночас військова експертиза привносить у маркетинг глибше розуміння ризиків, стратегічного планування та специфіки функціонування в умовах екстремального тиску. Такі концепти, як інформаційна війна, психологічна операція, військова контрпропаганда, спираються не лише на воєнну доктрину, а й на методи аналізу поведінки цільових аудиторій. У цьому контексті військові

експерти не просто оцінюють ймовірні дії супротивника, а й проектують інформаційний вплив на різні аудиторії: цивільне населення, міжнародну спільноту, особовий склад противника [2].

Більше того, досвід засвідчує, що перемога у фізичному просторі не гарантує домінування в просторі інформаційному. Тому військова експертиза все більше потребує маркетингових знань для ефективного управління довірою, лояльністю та наративами.

Прикладом цього служить активне використання маркетингових стратегій у комунікаціях Збройних Сил України, особливо після початку повномасштабного вторгнення Росії. Візуальні кампанії, брендування підрозділів, робота з соціальними мережами – усе це свідчить про застосування класичних маркетингових підходів у сфері національної безпеки. Водночас інформаційні атаки з боку ворога будуються за логікою маркетингових впливів: створення страху, маніпуляція цінностями, поширення фейків із чітко визначеним "споживачем".

Конвергенція маркетингу та військової експертизи формує унікальний міждисциплінарний простір, у якому стикаються й доповнюють одна одну різні школи мислення, методології та етичні принципи. Серед ключових точок перетину можна виокремити такі:

- стратегії впливу на громадську думку: спільне використання методів соціального інжинірингу, медіапланування, таргетованої реклами та масових інформаційних кампаній;
- поведінковий аналіз: застосування психологічного та соціологічного аналізу для моделювання реакцій цільових груп;
- кризовий менеджмент та управління репутацією: робота з наслідками інформаційних атак, фейків, витоків;
- використання цифрових технологій: Big Data, AI, кібербезпека – у поєднанні з маркетинговою аналітикою та військовим плануванням.

Міждисциплінарний підхід до вивчення цього явища дозволяє не лише краще аналізувати процеси, а й розробляти ефективні стратегії захисту й

контрнаступу в інформаційному просторі. Спільна праця маркетологів, військових аналітиків, психологів, соціологів та IT-фахівців може стати запорукою побудови стійкого інформаційного щита держави.

Водночас така взаємодія не позбавлена викликів. Основні з них – етичні межі впливу, ризик маніпуляцій, питання легітимності інформаційних операцій у мирний час, а також загроза перетворення маркетингу на інструмент тотального контролю за свідомістю.

У перспективі подальша інтеграція маркетингу та військової експертизи може стати основою для нових професійних напрямків – таких як фахівець із стратегічних комунікацій у сфері безпеки, або аналітик гібридних впливів. Крім того, ця конвергенція вимагає створення нових освітніх програм і наукових досліджень, які б враховували потребу у системному, міждисциплінарному підході до аналізу сучасних конфліктів.

У підсумку, конвергенція маркетингу та військової експертизи – не тимчасовий тренд, а відображення нової реальності, в якій війни ведуться не лише на полях бою, а й у свідомості мільйонів. Усвідомлення цієї реальності є першим кроком до формування компетентної, адаптивної, а головне – ефективної системи протидії викликам сучасного світу.

Таким чином, конвергенція маркетингу та військової експертизи – це не просто нова наукова тенденція, а відповідь на виклики сучасного світу, в якому війна ведеться не лише в окопах, а й у стрічках новин, соціальних мережах, месенджерах та серцях людей. Міждисциплінарний підхід до цієї взаємодії відкриває нові горизонти для розуміння і прогнозування поведінки суспільств, формування наративів і забезпечення національної безпеки. Уміння поєднати ці сфери знань – це сьогодні не лише інтелектуальний виклик, а й стратегічна необхідність.

Перелік використаних джерел:

1. Сокол П. М., Хамініч С. Ю. Трансформація механізму маркетингу українських підприємств у сучасному бізнес – середовищі. Трансформація

механізму маркетингу українських підприємств у сучасному бізнес – середовищі: монографія. Дніпро: Нова-Ідеологія, 2022. 160 с.

2. Антонюк П. Є. Методологічний аналіз військової експертизи. Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. 2021. Вип. 23. С. 388-399. <https://doi.org/10.32353/khrife.1.2021.30>.

Андрій СТАХУРА

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти

кафедри теорії держави та права,

Дніпровський державний університет внутрішніх справ

ДО ПРОБЛЕМИ УТОЧНЕННЯ ЗАВДАНЬ ВІЙСЬКОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Розпочата Російською Федерацією 24 лютого 2022 року повномасштабна збройна агресія проти України, спричинила фундаментальні зміни у багатьох сферах суспільного життя. Зазнали безповоротних перетворень сама філософія формування безпекового середовища, відносини між державами, засади функціонування органів публічної влади та геополітичний розподіл «Центрів сили» загалом.

Своєрідною реакцією на виклики воєнного стану також стала оптимізація завдань та функцій правоохоронних органів, внесення доповнень до законодавства а також зміна балансу між державним та приватним інтересом.

У зазначеному аспекті представляє інтерес збільшення напрямків діяльності державних експертних установ України, зокрема, щодо проведення військової експертизи.

Нагадаємо, що до 2015 року військові експертизи науково-дослідними установами судових експертиз Міністерства юстиції України не проводилися. Зазначена експертиза була введена в дію наказом Міністерства юстиції України

від 27.07.2015 № 1350/5 «Про внесення змін до наказу Міністерства юстиції України від 08 жовтня 1998 року № 53/5» [1].

Предметом судової військової експертизи є встановлення судовим військовим експертом фактів (суджень про факти) по визначених слідчим або судом питаннях щодо порядку роботи (дій або бездіяльності) органів військового управління (командирів та начальників) Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів військових формувань, правоохоронних органів спеціального призначення сектору безпеки і оборони, які виконують згідно чинного законодавства покладені на них службові обов'язки (посадові інструкції). Об'єктом такої експертизи є матеріальні носії доказової інформації, які зібрані й надані слідчим або судом на судову військову експертизу. Судові експертизи проводяться на підставі методик дослідження. Водночас аналіз методичних матеріалів, внесених до Реєстру методик проведення судових експертиз та до Переліку науково-технічної і довідкової літератури, свідчить про недостатність в Україні методик щодо проведення військових експертиз (досліджень) [2].

Як відмічають І. В. Шугаєва та О. В. Пчеліна, військова експертиза – це, по-перше, різновид судових експертиз; по-друге, процесуальна форма використання спеціальних знань у кримінальному провадженні для з'ясування: обставин застосування та дій військових формувань, обставин, що призвели до настання тяжких наслідків, і відповідності дій (бездіяльності) посадових осіб вимогам керівних документів (покладених обов'язків) [3, с. 602].

У свою чергу Г. Є. Бершов звертає увагу на те, що військова експертиза є відносно новим видом судової експертизи. У зв'язку з цим науково-методичне забезпечення військової експертизи є недостатнім. З метою вдосконалення науково-методичного забезпечення військової експертизи та методики її проведення фахівець вбачає за необхідно покращити рівень нормативно-правового врегулювання судово-експертної діяльності в цій сфері [4, с. 162]. Погоджуючись з необхідністю покращення стану правового регулювання військової експертизи, наголосимо на важливості уточнення її завдань.

Так, згідно п. 8.1 Р. XIII Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, затвердженої Наказом Міністерства юстиції України 08.10.1998 № 53/5 (у редакції наказу Міністерства юстиції України від 26.12.2012 № 1950/5), основними завданнями військової експертизи є: встановлення обставин застосування та дій військових формувань; встановлення обставин, що призвели до настання тяжких наслідків, загибелі людей (військовослужбовців, працівників Служби безпеки України, Збройних Сил України, Міністерства внутрішніх справ України, Національної гвардії України та інших представників міністерств і відомств, цивільного населення), втрати озброєння, військової техніки, об'єктів державної влади та інфраструктури, особистого майна громадян під час застосування військових формувань; встановлення відповідності дій (бездіяльності) посадових осіб вимогам керівних документів (покладених обов'язків) [5].

Як бачимо, чинна дефініція оперує, серед іншого, поняттями «військові формування», «працівники МВС» тощо. Водночас, згідно ч. 4 статті 24 Закону України «Про Національну поліцію», під час дії воєнного стану поліція особливого призначення в ході відсічі збройної агресії проти України за рішенням військового командування, погодженим з керівником поліції або уповноваженою ним особою, може брати участь в обороні України відповідно до Закону України «Про оборону України» шляхом безпосереднього ведення бойових дій [6].

З викладеного випливає, що завдання військової експертизи доцільно оптимізувати шляхом розширення предметної сфери такої експертизи через включення до неї, поряд із військовими формуваннями, інші формування, сили та засоби, на які покладається ведення бойових дій.

Перелік використаних джерел:

1. Про внесення змін до наказу Міністерства юстиції України від 08 жовтня 1998 року № 53/5: Наказ Міністерства юстиції України від 27.07.2015 № 1350/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0915-15#Text>.

2. Військова експертиза. Київський науково-дослідний інститут судових експертиз Міністерства юстиції України. URL: <https://kndise.gov.ua/vijskova/>

3. Шугаєва І. В., Пчеліна О. В. Військова експертиза: що це таке і які завдання вирішує? Злочинність і протидія їй в умовах війни та у повоєнній перспективі: міждисциплінарна панорама : зб. тез доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 19 квіт. 2024 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ ; Кримінол. асоц. України. Вінниця : ХНУВС, 2024. С. 600–602.

4. Бершов Г. Є. Про військову експертизу. Теоретичні та прикладні проблеми судової експертизи і криміналістики: тези доп. учасників наук.-практ. конф. (Харків, 30 вер. 2022 р.). Харків: НДІ ППСУ, 2022. С. 160–162.

5. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та експертних досліджень: Наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98#n14>.

6. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>

Олександр ТЕРЕЩЕНКО

головний судовий експерт відділу трасологічних досліджень лабораторії
криміналістичних видів досліджень,
Дніпропетровський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр
Міністерство внутрішніх справ України

**ВИЯВЛЕННЯ ЗНИЩЕНИХ МАРКУВАЛЬНИХ ПОЗНАЧЕНЬ НА
ВОГНЕПАЛЬНІЙ ЗБРОЇ МЕТОДОМ ЕЛЕКТРОХІМІЧНОГО
ТРАВЛЕННЯ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ПРИЛАДУ «НАБІР ДЛЯ
ПЕРЕВІРКИ АВТЕНТИЧНОСТІ НОМЕРІВ НА МЕТАЛЕВИХ
ПОВЕРХНЯХ «НОМЕР-ДЕТЕКТ»**

Боротьба з кримінальними правопорушеннями у сфері незаконного обігу вогнепальної зброї була і залишається одним із важливих завдань, які стоять перед органами внутрішніх справ України. З початку повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України значно збільшилась кількість так званої «кримінальної» вогнепальної зброї, яка надходить на дослідження до Дніпропетровського НДЕКЦ МВС України.

З метою обліку та ідентифікації вогнепальної зброї кожна її одиниця підлягає маркуванню, яке полягає у нанесенні умовних знаків, букв, цифр, графічних знаків (логотипа, клейма тощо). Для приховання даної інформації правопорушники нерідко вдаються до механічного знищення маркувальних позначень на деталях вогнепальної зброї. Виявлення знищених маркувальних позначень проводиться в ході проведення судової трасологічної експертизи за спеціальністю 4.4 «Дослідження ідентифікаційних номерів та рельєфних знаків».

Найбільш поширеними способами нанесення маркувальних позначень на деталі вогнепальної зброї є: ударний спосіб (штампування – з використанням клейма або пуансонів), а також кернування – нанесення неглибоких конусних заглиблень на певній рівномірній відстані одне від одного з використанням голки

(голок) з твердосплавного матеріалу, в результаті чого утворюється серія заглиблень, які у сукупності формують певний знак.

При набиванні знаків на металеві вироби в результаті деформації відбувається спотворення кристалічних ґрат металу, що супроводжується зміною фізико-механічних властивостей матеріалу в місцях деформації (розчинності, щільності, електропровідності і т. д.) не тільки в межах глибини штампованих знаків, а й у прилеглих до них шарах. Вищевказані зміни властивостей металу і є основним фактором, який дозволить використовувати електрохімічний метод для виявлення знищених маркувальних позначень, оскільки даний метод заснований на різній швидкості розчинення деформованих і недеформованих ділянок металу.

Механічне видалення рельєфних маркувальних позначень проводиться шляхом знімання шару металу, частіше за все, на глибину нанесення знаків.

Як показує практика, для видалення маркувальних позначень на металі частіше за все використовують інструменти з абразивною робочою частиною (типу кутової шліфувальної машинки). Зустрічаються випадки забивання номера стамескою, зубилом або іншим предметом, що має гостру кромку. При цьому способі виникає безліч деформованих ділянок із залишковою напругою, що затрудняє відновлення первісних знаків [1, С. 265].

Основними ознаками знищення маркувальних позначень на вогнепальній зброї є: різниця у структурі поверхні ділянки для нанесення маркувальних позначень і структурі прилеглої поверхні; рельєфні маркувальні позначення відсутні на ділянках для їх нанесення; наявність слідів абразивного оброблення поверхні в місці розміщення маркувальних позначень (наявність трас, різних за глибиною, виразністю, формою, розміром, які розміщені у різних напрямках, під різними кутами) [2, С. 8]. Зазначений перелік ознак не є вичерпним.

Виявлення вказаних вище ознак здійснюється в ході огляду об'єкту дослідження (попереднього та детального). При цьому експертові доцільно володіти інформацією про місця та спосіб нанесення маркувальних позначень на тому чи іншому зразку вогнепальної зброї.

Набір для перевірки автентичності номерів на металевих поверхнях «Номер-Детект», який використовується судовими експертами науково-дослідних Експертно-криміналістичних центрів МВС України, складається з наступних основних складових частин (рис. 1): ударостійкий гелієвий акумулятор з амперметром та вольтметром (відмітка 1); дві телескопічні щогли зі світильниками (із радіусом оберту 360°) (відмітка 2); інвертор 12/220 В, з кабелем для підключення до акумулятора (відмітка 3); блок живлення, з функцією регулювання напруги та сили струму (відмітка 4); кабель червоного кольору із затискачем на одному кінці (відмітка 5); кабель чорного зі пінцетом на одному кінці (відмітка 6). Слід зазначити, що акумулятор та інвертор доцільно використовувати за умови відсутності інших джерел електричного живлення. В лабораторних умовах є можливість підключати блок живлення безпосередньо до електричної розетки.

Рис. 1. Вигляд приладу «Набір для перевірки автентичності номерів на металевих поверхнях «Номер-Детект» у робочому режимі

При виявленні знищених рельєфних знаків з використанням набору для перевірки автентичності номерів на металевих поверхнях «Номер-Детект» застосовується метод прямого контакту поверхні металу, що є анодом, з ватним тампоном, змоченим електролітом, який служить катодом.

Для проведення травлення необхідно:

- провести попередню підготовку досліджуваної ділянки: очистити її поверхню від сторонніх речовин (бруд, слідів корозії, фарби, тощо); зачистити поверхню металу від грубих слідів і подряпин, залишених інструментом, за допомогою якого проводиться видалення. Зачищення проводять обережно, знімаючи мінімальний шар металу [1, с. 268];

- приготувати електроліт. Для виявлення знищених маркувальних позначень на вогнепальній зброї експертами Дніпропетровського НДЕКЦ МВС України використовується електроліт, для приготування якого в певних пропорціях змішується лимонна кислота, хлористий калій та дистильована вода;

- приготувати засоби фіксації, масштабну лінійку, збільшувальні прилади, додаткові засоби освітлення;

- налаштувати набір для перевірки автентичності номерів на металевих поверхнях «Номер-Детект»: кабель червоного кольору закріпити на поверхні виробу з використанням затискувача за межами ділянки, яка буде піддаватися травленню. В пінцеті, розташованому на кінці кабелю чорного кольору, зафіксувати ватний тампон, який змочити в електроліті. Після чого увімкнути блок живлення (діапазон напруги 4-12 V). Тампон, змочений в електроліті, доцільно постійно переміщувати по поверхні визначеної ділянки виробу [3, с. 16].

Електрохімічне травлення проводиться до появи контурів знаків і продовжується до їх повного виявлення. При цьому необхідно обов'язково враховувати, що виявлені знаки можуть швидко зникати, тому необхідно постійно контролювати даний процес, періодично фіксуючі на фото отримані результати. Розпочинати травлення доцільно з використанням низької напруги та за необхідності поступово її збільшувати. Однією з особливостей приладу

«Номер-Детект» є саме можливість регулювання напруги та сили струму, що дає змогу прискорити процес травлення та отримати позитивний результат навіть при доволі значному знятті шару металу при знищенні маркувальних позначень.

Для прикладу наведемо результати одного з експертних досліджень, проведених в Дніпропетровському НДЕКЦ МВС. На дослідження експерту було надано автомат, вилучений у гр. К.

В ході огляду деталей автомату встановлено, що на ствольній коробці, затворній рамі та затворі наявні ділянки з ознаками знищення маркувальних позначень (рис. 2-4).

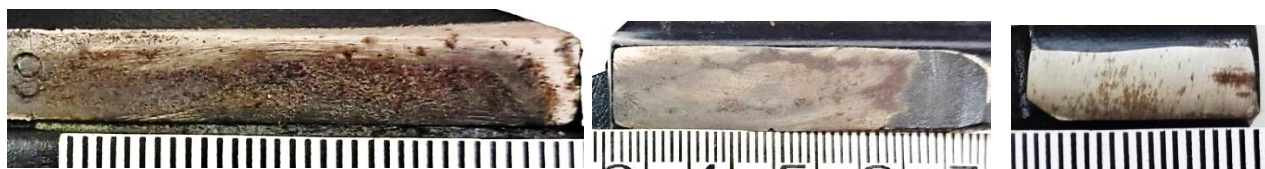

Рис. 2-4. Ділянка з ознаками знищення маркувальних позначень на деталях автомату

В результаті електрохімічного травлення зазначених ділянок були відновлені маркувальні позначення, а саме: номер автомату – на ствольній коробці та останні цифри номеру – на затворній рамі та затворі (рис. 5-7).

Рис. 5-7. Маркувальні позначення, виявлені на деталях автомату

Таким чином, в ході проведення дослідження експертом був відновлений знищений номер автомату, наданого на дослідження, що має важливе значення для подальшого розслідування даного злочину.

Перелік використаних джерел:

1. Кофанов А. В., Волошин О. Г., Літвінова О. В. Трасологічні дослідження: курс лекцій. Київ: Київ. нац. ун-т внутр. справ, 2010. 304 с.
2. Виявлення первинного змісту серійних номерів на зброї із застосуванням методу електрохімічного травлення: методичний лист [уклад. Є. С. Сопіженко, О. В. Завацька]. Київ: ДНДЕКЦ МВС, 2021. 14 с.
3. Виявлення первинного змісту рельєфних маркувальних позначень електрохімічним методом із застосуванням приладу «Набір для перевірки автентичності номерів на металевих поверхнях «Номер-Детект»: методичні рекомендації / уклад.: І. І. Жолтанська, С. А. Степура. Київ: ДНДЕКЦ МВС України, 2020. 25 с.

Людмила ФІЛЯНІНА

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри міжнародного права
ННІ права та міжнародно-правових відносин,
Університет митної справи та фінансів

ОСОБЛИВОСТІ ФІКСАЦІЇ ПОКАЗАНЬ ПОТЕРПІЛОЇ ОСОБИ ВІД ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ: МІЖНАРОДНИЙ ТА НАЦІОНАЛЬНИЙ ДОСВІД

В умовах триваючої агресії росії проти України питання щодо скоєння воєнних злочинів і порушення прав людини під час збройних конфліктів набувають актуального значення, враховуючи їх масштабний характер, частоту повторення, наприклад, щодо військовополонених чи цивільного населення. Національне кримінальне процесуальне законодавство України як законодавство більшості цивілізованих держав передбачає захист прав потерпілої особи від злочину з урахуванням міжнародних стандартів, зокрема, Директиви ЄС 2012/29/ЄС, надаючи потерпілим широкий спектр процесуальних прав. Так,

ст. 56 КПК передбачає перелік основних прав потерпілого під час кримінального провадження, досудового розслідування і судового провадження у будь-якій інстанції. Враховуючи специфіку кримінальних проваджень щодо злочинів передбачених ст. 438 Кримінального кодексу України процесуальне закріплення показів потерпілих від воєнних злочинів має особливе значення у національному судочинстві та міжнародному кримінальному правосудді. Документування воєнних злочинів має вирішальне значення для притягнення до відповідальності винних осіб. Покази потерпілих є одним із джерел доказової бази, допомагають встановити факти злочину, ідентифікувати винних осіб сприяють ухваленню справедливого рішення при розгляді кримінальних проваджень як у національних так і міжнародних судах. Наприклад, в Україні протягом 2024 року законної сили набрали рішення суду щодо 41 особи, які скоїли злочин передбачений ч. 1 ст. 438 КК України та 7 осіб – за ч. 2 ст. 438 КК України, до чотирьох з яких застосовано покарання довічне позбавлення волі. Міжнародні міжурядові та неурядові правозахисні організації підготували ряд стандартів документування воєнних злочинів. Наприклад, Організація Об'єднаних Націй розробила «Керівні принципи ООН щодо ефективної документації катувань та інших жорстоких видів поводження» (Стамбульський протокол, 1999, оновлений 2022 р.). Стамбульський протокол визначає методику фіксації свідчень потерпілих, дозволяє виявляти докази застосування катувань та іншого жорстокого поводження.

Покази потерпілого відіграють вирішальну роль при з'ясуванні мотивів, намірів, умов та встановленні обставин злочину для кваліфікації воєнних злочинів, особливо коли відсутні, недостатні або знищені інші докази у справі. Так, наприклад, у справі про геноцид Міжнародний трибунал по Руанді використовував для доведення порушення правил ведення війни, встановлення індивідуальної відповідальності та призначення справедливого покарання, свідчення потерпілих-військовополонених як основний елемент доказової бази. Більшість потерпілих-військовополонених описували конкретні випадки насильства: катування, вбивства та інші насильницькі дії щодо них з боку

урядових військ чи правоохоронних органів, що не пов'язані із веденням бойових дій.

Враховуючи можливі наслідки посттравматичного стресового розладу у потерпілих від воєнних злочинів рекомендовано використання методик, що зменшують ризики до повторного психологічного травмування, наприклад, дистанційні або анонімні допити. Так, у справі Міжнародного кримінального суду «Прокурор проти Жермена Катанги» у ході розслідування були допитані потерпілі особистість, яких приховали, називаючи їх P-132, P-249 і P-353, у зв'язку з вчиненням проти них сексуального насильства [1].

Національні та міжнародні суди для підтвердження усних свідчень вимагають інших матеріальних доказів, наприклад, використання в якості доказової бази технічних засобів фіксації. Так, для фіксації первинних показань-спогадів потерпілого доречно використовувати відео чи аудіо фіксацію свідчень, враховуючи ті обставини, що на точність показів потерпілих може впливає час який пройшов після скоєного злочину. Чим більше часу минуло, тим більша імовірність неточного відтворення подій. Це також може убезпечити від необхідності давати повторно свідчення і ще раз переживати жахи злочину. У національних судах України щодо військових злочинів скоєних російськими військовими свідчення потерпілих доповнюються не тільки їх відео-, аудіо-фіксацією але і перехопленими телефонними розмовами, фотофіксацією та супутниковими знімками. У розслідуванні справи щодо збиття літака «МН-17» в якості підтвердження причетність російських військових до вчинення злочину як докази визнали: перехоплені телефонні розмови та аналіз траєкторії польоту ракети.

Отже, покази, які дають потерпілі є одним із основних матеріальних доказів у воєнних злочинах. Для забезпечення їх достовірності, безпеки та чутливого підходу до потерпілого доречно використовувати технічні засоби фіксації. Правильне документування, використання та збереження інформації про злочин і злочинні діяння допомагає забезпечити невідворотність покарання для винної у скоєнні воєнного злочину особи та справедливе, неупереджене правосуддя.

Перелік використаних джерел:

1. Situation in the Democratic Republic of the Congo in the case of the Prosecutor v. Germain Katanga. International Criminal Court. 2014. URL: https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/CourtRecords/CR2015_04025.PDF.

Анна ХАРЧЕНКО

здобувач третього (освітньо-наукового) рівня вищої освіти
кафедри кримінально-правових дисциплін,
Дніпровський державний університет внутрішніх справ

**ВІЙНА ЯК ЧИННИК ВИНИКНЕННЯ ПРОЯВІВ ДОМАШНЬОГО
НАСИЛЬСТВА**

Домашнє насильство з більшою ймовірністю може проявлятися під впливом певних факторів. Зокрема, випадки домашнього насильства можуть збільшуватись у часи збройних конфліктів, ведення бойових дій або під впливом наслідків війни, з якими зустрічаються люди, в тому числі і вимушене переміщення. І тому доказ, що за даними Єдиного звіту від Офісу Генерального прокурора, річний показник осіб, які вчинили домашнє насильство передбачене ст. 126-1 Кримінального кодексу України у 2024 році становив 1968 осіб, що порівняно з 2021 роком є більшим майже вдвічі, їх тоді було зафіксовано 1116 осіб [2].

Війна вже сама по собі є формою соціального насильства. Оскільки люди змінюють свій звичний порядок, спосіб життя на той, який сприяє задоволенню базових потреб та виживанню загалом. В таких умовах людина втрачає здатність контролювати своє власне життя, планувати майбутнє, за результатом чого перебуває у постійному стресі, який негативно відображається на здоров'ї особи, що у свою чергу провокує вразливий стан особи. І з одного боку, така людина легко може стати об'єктом насильницьких дій, а з іншого і сама може створювати

загрозу несприятливого агресивно налаштованого становища для виникнення випадків насильства.

Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» закріплено поняття «домашнього насильства», ґрунтуючись на ньому окреслюються риси такого явища, як: діяння у формі фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняється в сімейному середовищі між особами, що спільно пов'язані спільним побутом або кровним спорідненням [3].

Але досліджуючи це явище важливо не тільки закріпити його існування на законодавчому рівні, а й вивчати соціально-психологічні чинники обумовлення виникнення насильства задля запобігання вчинення нових правопорушень та боротьби із наявними порушеннями прав постраждалих від насильства осіб.

У відомому Всесвітньому звіті про насильство та його вплив на здоров'я наведені основні чинники ризику, серед яких: низький рівень освіти; злидений стан родини; насильство, пережите в дитинстві; прийняття моделі поведінки чоловіка, наділеного великими правами; прийняття традиційних сімейних ролей; домінування чоловіка у стосунках; часті конфлікти та їх ескалація; толерантне ставлення суспільства до проявів насильства; неефективна робота органів із боротьби з насильством тощо [4].

Війна є фактором, який суттєво загострює виникнення явища домашнього насильства в державі. Для початку можна виокремити, що відповідно до території ескалації конфлікту залежить і певні проблеми з виявленням правопорушень. Якщо говорити про тимчасово окуповані території або території активних бойових дій, а також у випадках перебування кривдника на таких територіях, то взагалі втрачається контроль для належного виявлення та реагування на епізоди насильства. У випадках переміщення осіб у разі ведення бойових дій на іншу територію, то напруга в сім'ї може зростати через проблеми втрати звичного устрою життя, стабільності, соціальних зв'язків з рідними, погіршення економічного становища особи та інше. Постає необхідність вирішення інших нагальних проблем як пошук житла, роботи, налагодження

нових соціальних зв'язків. Незалежно від території проведення бойових дій люди можуть нівелювати власну проблему, користуючись упередженнями, що нібито їхня проблема «не на часі», знецінюють небезпеку існування насильства в сім'ї, як для самої особи так і для дітей, які незалежно від того, чи вчиняється стосовно них насильство вже є постраждалими від насильства. За наслідками неповідомлення особи у відповідні органи або ж відсутності у таких органах належної реакції, особа може опинитись у циклі насильства, вихід з якого потребує неабияких зусиль.

У випадках якщо насильницька модель поведінки в сім'ї вже існує, то негативні емоції, які виникають на підставі хронічного стресу можуть спровокувати саморуйнування особи, яке може проявлятися у вживанні алкоголю, наркотичних речовин, існуванні інших видів залежностей, на фоні яких рівень агресії підвищується, а самоконтроль втрачається.

Якщо ж говорити про прогнози існування домашнього насилля після закінчення воєнних дій, то ситуація залишається невтішною, на це зауважують ГО «Ла Страда-Україна», оскільки виникає посттравматичний синдром, депресії, інші ментальні проблеми, в більшій ступені у військових, демобілізованих після повномасштабної війни, а також і у цивільних, бо навіть сам факт війни вже може стати травматичним досвідом. Тому вже зараз мають створюватись програми якісних реабілітацій, програм підтримки для надання кваліфікованої допомоги [1].

Варто зауважити, що не дивлячись на те, що бойові дії продовжуються майже на всій території України, не потрібно зневажливо розраховувати на врегулювання випадків насильства на «побутовому рівні», а важливо зосереджуватись на превентивній діяльності, просвітництві населення щодо можливих способів отримання допомоги в разі вчинення домашнього насильства та створювати загальну довіру до органів, які мають одним із завдань запобігання вчинення випадків насильства.

Перелік використаних джерел:

1. Війна не скасовує потребу протидіяти домашньому насильству. Думка експерта. Юридичні новини України. Lexinform. 2022. URL: <https://lexinform.com.ua/dumka-eksperta/vijna-ne-skasovuye-potrebu-protydiyaty-domashnomu-nasylstvu/>
2. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень–грудень 2022 та січень–грудень 2024 рр. (форма № 2). Офіс Генерального прокурора. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>.
3. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text>.
4. Devastatingly pervasive: 1 in 3 women globally experience violence. 2021. URL: <https://www.who.int/news/item/09-03-2021-devastatingly-pervasive-1-in-3-women-globally-experience-violence>.

Сергій ЧОРНИЙ

кандидат технічних наук, доцент, провідний науковий співробітник
лабораторії інженерно-технічних досліджень,

*Національний науковий центр «Інститут судових експертиз
ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України*

Володимир ЧУПРУН

головний судовий експерт лабораторії криміналістичних
та військових досліджень,

*Національний науковий центр «Інститут судових експертиз
ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України*

**РОЗРОБЛЕННЯ СПЕЦІАЛІЗОВАНОЇ ГЕОІНФОРМАЦІЙНОЇ
СИСТЕМИ ДЛЯ ПІДТРИМКИ ВІЙСЬКОВОГО ЕКСПЕРТНОГО
ДОСЛІДЖЕННЯ УРАЖЕНИХ ОБ'ЄКТІВ**

У матеріалах досудових та судових проваджень, щодо аналізу місць прильотів засобів ураження, широко використовуються речові докази у вигляді фотозображень, відеозаписів місць ураження отриманих з поверхні Землі, з повітряних суден, картографічні матеріали, дані геоінформаційних систем (супутникові знімки району, рельєф, мережа доріг, водні ресурси та ін.). Типовим є поєднання у ході дослідження локальних даних з місця прильоту засобів ураження та глобальних даних розташування бойових розрахунків, що здійснювали обстріли, а також довідкових даних про характеристики використаного озброєння.

На даний час у межі Інтернет існують певні інформаційні ресурси, які можуть бути використані у експертних дослідженнях місць прильоту засобів ураження у ході судових військових експертиз. Важливою інформацією, що використовується у цих дослідженнях є дані про географічне розташування окупованих зон та ліній розмежування військ. Так, Інтернет-ресурси [1] та [2] надають інформацію у вигляді відображення ліній розмежування військ та

окупованих територій, довідник з озброєння має лише [2], але у вигляді перепосилання до Вікіпедії. Ресурси загального користування [3] та [4] лінії розмежування, окуповані території, характеристики засобів ураження не відображають.

Таким чином, жоден з цих та інших відомих нам ресурсів не має повного набору функцій, що необхідні експерту при проведенні судових військових експертиз та підготовки відповідних документів у напрямку дослідження місць прильоту засобів ураження та оцінки дислокації бойових розрахунків, що здійснювали обстріли. Використання ж кількох ресурсів одночасно, які доповнюють один одного та у сукупності забезпечують виконання експертного дослідження ускладнює роботу експерта, збільшує навантаження, та час виконання експертизи.

Великий обсяг різнорідних даних уповільнює процес аналізу та потребує розвитку спеціалізованих експертних інформаційних систем здатних прискорити процес поєднання, відображення та аналізу цих даних.

Тому розробка спеціалізованої експертної геоінформаційної системи (СЕГС) що поєднує максимальну необхідну кількість функцій у одному онлайн-додатку є актуальним завданням.

Основою для створення такої геоінформаційної системи авторами обрано хмарну геоінформаційну платформу Google Earth Engine (GEE) [5], яка дозволяє створювати спеціалізовані інтерактивні геоінформаційні середовища з доступом до глобальних геоінформаційних даних (світова електронна мапа населених пунктів, дорожні мережі, водні ресурси, рельєф, супутникові знімки у різних спектральних діапазонах, оперативні дані про місця пожеж, мапи теплових полів, характеристики атмосфери, мапи з класифікацією земного покриву та ін.). GEE дозволяє вносити та використовувати власні геоінформаційні дані, наприклад, лінії бойового зіткнення, топографічні мапи, фотографії високого розрізнення, отримані за допомогою безпілотних повітряних суден (дронів).

СЕГС у рамках GEE може бути створена на основі як персонального так і групового аканту.

Авторами створено дослідний прототип СЕГС з онлайн-доступом та наступними функціональними елементами (рис.1):

1 – засоби нанесення ліній на мапу (інтерактивне нанесення лінії розмежування, нанесення лінії вздовж якої буде відображено рельєф місцевості у вікні 6);

2 – керування масштабом відображення мапи;

3 – вікно вибору засобів ураження;

4 – вікно вибору лінії розмежування попередньо внесеної до каталогу СЕГС;

5 - кнопка оновлення профілю висот рельєфу;

6 – вікно відображення профілю висот рельєфу вздовж заданого напрямку;

7 – кнопка приховування вікна відображення профілю рельєфу 6;

8 – вікно відображення переліку шарів мапу та керування їх візуалізацією;

9 – кнопка переключення з супутникового зображення Google на мапу Google та відображення мапи рельєфу місцевості;

10 – кнопка переключення з мапи Google на супутникове зображення Google;

11 – включення повно екранного режиму відображення мапи;

12 – вікно вводу координат точки прильоту, сектору прильоту та параметрів засобів ураження;

13 – кнопка запуску розрахунків та оновлення результатів відображення ліній на мапі.

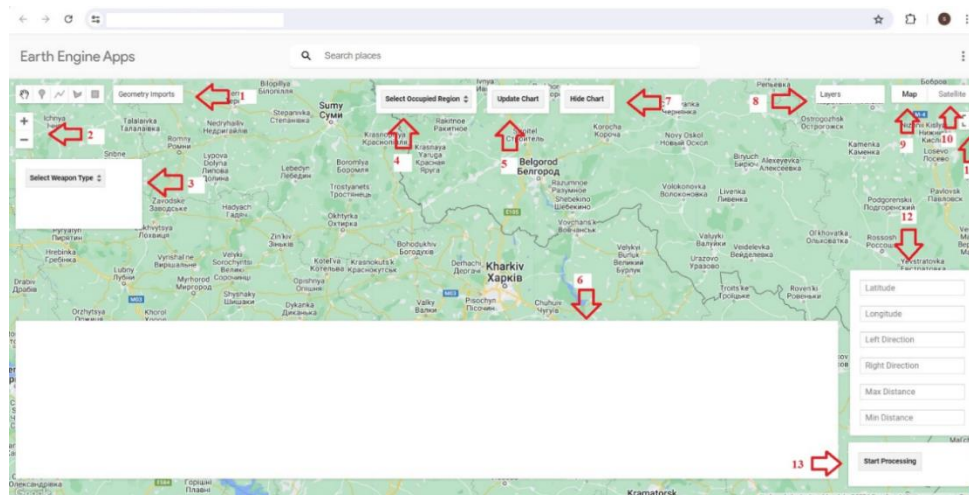

Рис. 1. Початкове робоче вікно СЕГС

На рис.2 та рис. 3 наведено приклади використання СЕГС для відображення елементів зони можливого обстрілу об'єкта ракетами комплексу С200.

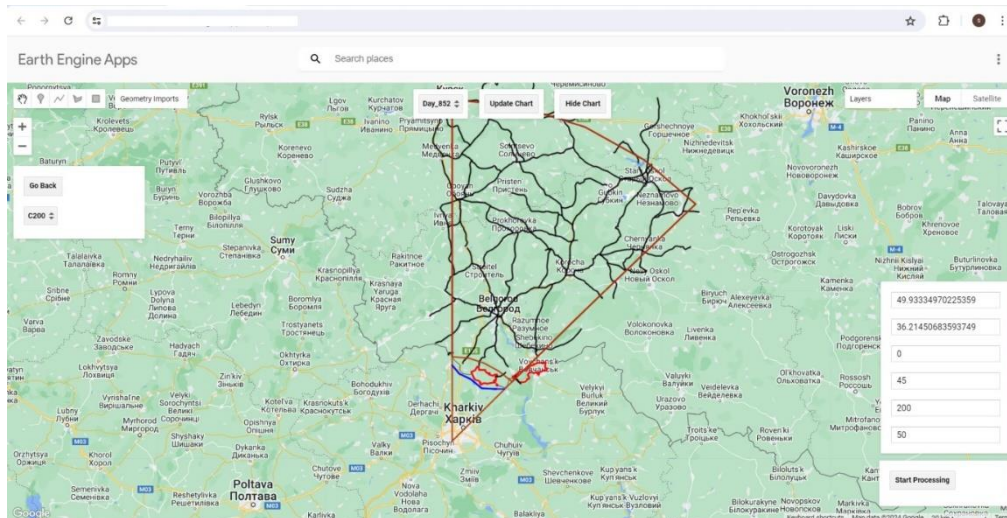

Рис. 2. Приклад відображення сектору можливих обстрілів, мережі доріг, ліній бойового зіткнення та параметрів озброєння

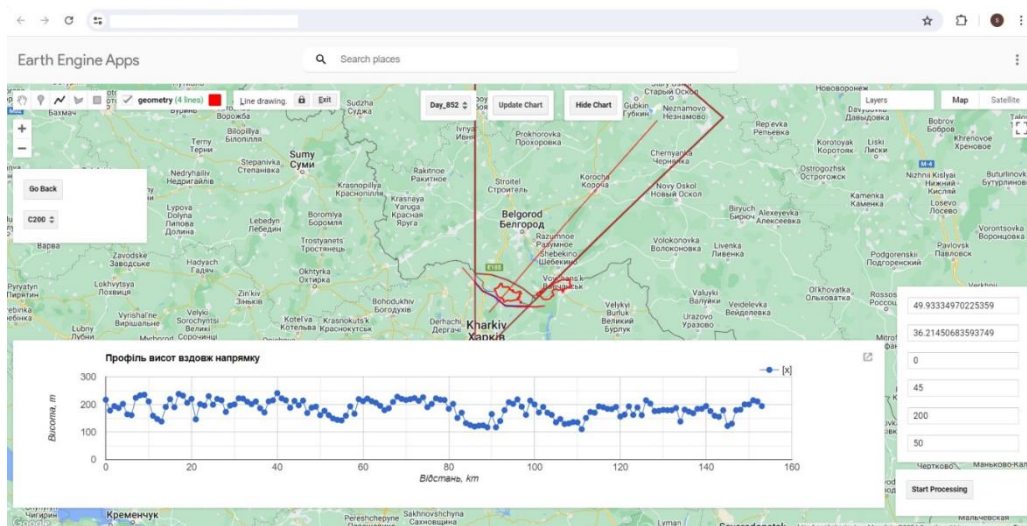

Рис. 3. Приклад результатів виконаного відображення зони можливих обстрілів та профілю рельєфу вздовж обраного напрямку

Розроблена СЕГС забезпечує наступний типовий порядок роботи експерта для обраного району досліджень:

завдання координат точки прильоту (клік по мапі або вручну у відповідне поле);

завдання кутів сектору прильоту (вручну у відповідне поле);

завдання мінімальної та максимальної дальності стрільби засобу ураження (автоматично, після обрання засобу ураження, або вручну);

вибір лінії розмежування з бази даних;

відображення обраних елементів на мапі (клік по Start Processing);

уточнення лінії зіткнення;

нанесення лінії дослідження профілю рельєфу (вручну графічним редактором СЕГС);

отримання профілю рельєфу вздовж обраної лінії (клік по Update Chart);

внесення та відображення даних для кількох районів дослідження.

СЕГС створена у вигляді програми на JavaScript що запускається користувачем індивідуально з онлайн-редактора GEE його акаунту (потребує навичок програмування), або запускається з відповідної Інтернет-сторінки (груповий доступ, не потребує навичок програмування) у вигляді застосунку GEE App.

Доступ до програми у вигляді застосунку GEE App може бути вільним, або обмежуватися певним колом експертів. Застосунок GEE App забезпечує паралельну роботу кількох експертів з захистом інформації кожного.

Таким чином, розроблена СЕГС дозволяє автоматизувати експертне дослідження та відображення необхідних параметрів взаємного розташування ураженого об'єкта та засобу ураження.

Перелік використаних джерел:

1. Мапа війни в Україні. URL: <https://liveuamap.com>.
2. Deep State. URL: <https://deepstatemap.live/>
3. Google Earth. URL: <https://www.google.com/earth/about/versions/>
4. Google Maps. URL: <https://www.google.co.uk/maps/>
5. Google Earth Engine. URL: <https://earthengine.google.com/>

Ольга ШИКОРЯК

кандидат юридичних наук, головний судовий експерт,

Київський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр

Міністерства внутрішніх справ України

ВІЙСЬКОВА ЕКСПЕРТИЗА ЯК ІНСТРУМЕНТ ДОВЕДЕННЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ У МІЖНАРОДНОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ СУДІ

Воєнні злочини є одним з найсерйозніших порушень міжнародного права, що загрожує миру та безпеці людства. Розслідування таких злочинів є складним процесом, що вимагає ретельного аналізу великого масиву доказів, зокрема військової документації, показань свідків, матеріальних слідів та експертних висновків.

Особливу роль при цьому виконує військова експертиза, яка дозволяє встановити факти застосування заборонених методів ведення війни, незаконного використання озброєння, нападів на цивільне населення та інші порушення норм міжнародного гуманітарного права.

Науково-методичні рекомендації щодо підготовки та проведення судових експертиз і експертних досліджень не містять визначення терміна «військова експертиза» та не окреслюють її об'єкт дослідження. Тому важливо зазначити наступні наукові підходи до визначення зазначених понять:

В.Т. Чупрун до об'єктів судової військової експертизи відносить різні види інформаційних носіїв, зокрема текстові та графічні документи (як паперові, так і електронні), відео- та аудіозаписи, фотоматеріали та інші джерела даних [5, с. 216].

На думку П. Є. Антонюк, об'єкти військової експертизи не мають унікальних або специфічних характеристик, а їхні властивості та ознаки не відрізняються особливою ексклюзивністю [1, с. 393].

Що стосується поняття військової експертизи І. В. Шугаєва зазначає, що військова експертиза – це різновид судової експертизи, яка реалізується, як

процесуальна форма використання спеціальних знань у кримінальному провадженні [6, с. 602].

Військова експертиза призначається в межах кримінальних проваджень, що стосуються військових кримінальних правопорушень, і спрямована на вирішення таких ключових завдань:

- визначення обставин використання військових формувань та характеру їхніх дій;

- з'ясування причинно-наслідкових зв'язків між конкретними подіями та настанням тяжких наслідків, включаючи загибель осіб (військовослужбовців, співробітників Служби безпеки України, Збройних Сил України, Міністерства внутрішніх справ України, Національної гвардії України, а також інших державних структур), втрату озброєння, військової техніки, пошкодження або знищення об'єктів державної влади, інфраструктури та приватного майна під час бойових дій або інших військових операцій;

- оцінка відповідності дій чи бездіяльності посадових осіб встановленим нормативно-правовим вимогам, посадовим інструкціям та керівним документам [2].

На сьогодні в Україні військову експертизу здійснюють лише чотири спеціалізовані установи: Київський науково-дослідний інститут судових експертиз (НДІСЕ), Дніпропетровський НДІСЕ, Львівський НДІСЕ та Харківський НДІСЕ імені заслуженого професора М. С. Бокаріуса [4, с. 3].

Як вже зазначалося, військова експертиза відіграє ключову роль у розслідуванні воєнних злочинів, що розглядаються Міжнародним кримінальним судом. Так, одним з ключових аспектів інтеграції України в міжнародну систему правосуддя, що регулює переслідування осіб, винних у вчиненні найтяжчих злочинів проти людяності, воєнних злочинів та геноциду є ратифікація 21 серпня 2024 року Римського статуту Міжнародного кримінального суду (далі МКС) [3].

Римський статут є основоположним документом, що визначає юрисдикцію, структуру та процедури діяльності МКС. Відповідно до ст. 12 Статуту, тільки держави-учасниці можуть ініціювати розслідування або передавати справи до

Суду, якщо вони не надали відповідних повноважень через окрему декларацію. Україна, використовуючи цей механізм, визнала юрисдикцію МКС щодо злочинів, вчинених на її території з 2014 року, однак відсутність повноцінного членства обмежує можливості держави щодо ініціювання розслідувань, участі у прийнятті рішень Суду та використання його механізмів у повному обсязі [3].

Ратифікація Римського статуту забезпечує декілька важливих аспектів для здійснення військової експертизи:

1) гармонізація з міжнародними стандартами. Після ратифікації Римського статуту національні методики військової експертизи мають відповідати міжнародним вимогам, що сприяє їхній об'єктивності та прийнятності у МКС;

2) забезпечення міжнародного співробітництва. Країни-учасниці Римського статуту мають можливість залучати міжнародних експертів, отримувати консультативну підтримку та використовувати матеріально-технічні ресурси МКС для проведення експертних досліджень;

3) визнання експертних висновків у міжнародних судах. Результати військової експертизи, здійсненої у межах ратифікованих міжнародно-правових норм, є юридично значущими доказами у процесах МКС та можуть бути використані для обґрунтування обвинувачення;

4) розширення доказової бази – завдяки ратифікації можливе використання висновків експертів у рамках міжнародного слідства, що підвищує ефективність документування воєнних злочинів.

Окрім цього, ратифікація впливає на здатність держави використовувати механізми МКС у розгляді справ, пов'язаних із воєнними злочинами. Основні аспекти цього впливу включають:

- офіційний доступ до юрисдикції МКС. Після ратифікації Україна зможе самостійно передавати справи на розгляд Суду без необхідності використання спеціальних декларацій визнання юрисдикції;

- розширення повноважень національних слідчих органів. Співпраця з МКС дозволяє отримувати міжнародну підтримку у зборі доказів, проведенні слідчих дій та військової експертизи;

- можливість переслідування вищого військово-політичного керівництва держави-агресора. Ратифікація Статуту дає змогу ініціювати кримінальні переслідування не лише окремих виконавців, а й організаторів воєнних злочинів, включаючи командний склад та політичне керівництво;

- виконання рішень МКС. Держави-учасниці зобов'язані виконувати ордери на арешт та співпрацювати у питаннях екстрадиції осіб, обвинувачених у міжнародних злочинах.

Таким чином, військова експертиза є невід'ємною складовою процесу розслідування воєнних злочинів, оскільки забезпечує встановлення фактів порушення норм міжнародного гуманітарного права. Однак відсутність чітко визначених науково-методичних засад її проведення ускладнює експертну діяльність, що зумовлює необхідність гармонізації національних підходів із міжнародними стандартами. Ратифікація Україною Римського статуту Міжнародного кримінального суду є важливим кроком у цьому напрямку, оскільки забезпечує офіційний доступ до міжнародних правових механізмів, сприяє розширенню доказової бази та підвищує юридичну значущість експертних висновків у міжнародних судах. Крім того, це розширює можливості притягнення до відповідальності не лише виконавців, а й організаторів воєнних злочинів, що має суттєве значення для відновлення справедливості та міжнародного правопорядку.

Перелік використаних джерел:

1. Антонюк П. Є. Методологічний аналіз військової експертизи. Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. 2021. Вип. 23. С. 388-399.

2. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: наказ Міністерства юстиції України від 08.10.98 № 53/5. Офіційний вісник України. 1998. № 46. Стор. 172. Ст. 1715.

3. Римський статут Міжнародного кримінального суду : ратифіковано Україною 21 серпня 2024 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text.

4. Толкач А. М. Військова експертиза: виклики сучасності. Юридична осінь : зб. тез доповідей Міжнарод. наук.-практ. конф. мол. учених та студентів (Харків, 19 листоп. 2024 р.). Харків : Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2024. С. 418-421.

5. Чупрун В. Т. Щодо введення нового виду судової експертизи – «військова». Теорія та практика судової експертизи і криміналістики. 2015. Вип. 15. С. 208- 219.

6. Шугаєва І.В., Пчеліна О.В. Військова експертиза: що це таке і які завдання вирішує? Злочинність і протидія їй в умовах війни та у повоєнній перспективі: між дисципліна панорама. Вінниця. 2024. С. 600-602. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/b6db8750-3340-418a-a2e8-970a50508626/content>.

Катерина ЩЕРБАК

судовий експерт сектору дослідження наркотичних засобів відділу дослідження наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів, сильнодіючих та отруйних лікарських засобів лабораторії досліджень матеріалів, речовин і виробів,
*Дніпропетровський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр
Міністерства внутрішніх справ України*

**НОВІ СИНТЕТИЧНІ НАРКОТИЧНІ РЕЧОВИНИ НА ЧОРНОМУ
РИНКУ: ДОСЛІДЖЕННЯ ТЕНДЕНЦІЙ ТА МЕТОДІВ ВИЯВЛЕННЯ В
УМОВАХ ВІЙНИ**

Психологічні та фізичні травми отримані внаслідок війни штовхають частину постраждалих до пошуку полегшення через знеболювальні та психоактивні речовини. Зокрема, велика кількість поранених з хронічним болем, який не минає навіть після одужання значно збільшує можливість розвитку залежності. Також, у випадках коли стандартне лікування посттравматичного стресового розладу (ПТСР) не допомагає люди шукають альтернативи у психоактивних речовинах. Таким чином війна впливає на ріст споживання наркотичних та психотропних речовин, зокрема нелегальних. Серед таких в нелегальному обігу зустрічаються нові малодосліджені наркотичні засоби групи опіатів, барбітурати, бензодіазепіни, синтетичні та напівсинтетичні канабіноїди та інші.

У зв'язку з вищезазначеним, до лабораторії досліджень матеріалів речовин і виробів Дніпропетровського НДЕКЦ МВС протягом 2022-2025 років надходили на дослідження як лікарські засоби, що містять підконтрольні речовини та вилучені з нелегального обігу, так і речовини кустарного виробництва, з метою виявлення наркотичних засобів, психотропних речовин та прекурсорів, серед яких можна виділити такі нові для українського нелегального ринку синтетичні речовини, як фентаніл, гексагідроканабінол, 4-суано CUMYL-BUTINACA, 4f-

MDMB-BUTICA, 4f-MDMB-BUTINACA, 5F-MDMB-PICA, ADB-BUTINACA, ADB-PINACA, оксикодон, метоксіамін, що має певну кореляцію з даними, які надає Європейське агентство з наркотиків (EUDA) [1]. Однак найбільш розповсюдженими синтетичними наркотичними та психотропними речовинами, які надходять з нелегального обігу стабільно залишається PVP, метадон, метамфетамін, амфетамін, 4-ММС (4-метилметкатинон) та МДМА (3,4-метилендіоксиметамфетамін) [2].

В Європейських країнах також занепокоєні появою нових молодосліджених синтетичних психоактивних речовин. У 2023 році в Систему раннього попередження ЄС було офіційно повідомлено про сім нових синтетичних опіоїдів, причому 6 із них належать до групи сильнодіючих опіоїдів бензімідазолу (нітазену). З 2019 року принаймні 20 країн ЄС повідомили про наявність нітазену. Видається, що опіоїди нітазену з'явилися після запровадження заходів контролю щодо фентанілу та його похідних, з метою зменшення доступності цієї групи речовин. Попередні звіти за 2023 рік свідчать про збільшення смертності, пов'язаної з нітазенами, в Естонії та Латвії. Крім того, в Ірландії та Франції повідомлялося про локалізовані спалахи отруєнь, викликаних нітазенами, які були замасковані під героїн. Також є деякі повідомлення, які свідчать про збільшення виявлення підроблених ліків, що містять опіоїди нітазену. Зафіксовані випадки, коли нові синтетичні опіоїди зустрічалися в поєднанні з іншими речовинами. Серед них поява «tranq-dope», у якому нові синтетичні опіоїди змішуються із заспокійливим і знеболювальним засобом для тварин ксилазином, і «benzo-dope», у якому нові синтетичні опіоїди змішуються з новими бензодіазепінами (такими як бромазолам) [1].

Відповідно до даних, наведених у Стратегії наркополітики на період до 2030 року, оприлюдненій Міністерством охорони здоров'я України, станом на 01.01.2025 в Україні офіційно зареєстровано 64558 осіб із розладами психіки та поведінки, спричиненими вживанням наркотичних і/або психотропних речовин. З них 67,8% мають залежність від опіоїдів. Точна кількість людей із не діагностованими залежностями залишається невідомою [3].

Нещодавня заборона на вирощування опіуму в Афганістані, ймовірно, спричинила значне скорочення виробництва опіуму. Хоча ще зарано говорити про остаточні наслідки, це може призвести до зниження постачання героїну до Європи. У разі цього розвитку подій існує занепокоєння, що нові синтетичні опіоїди можуть замінити героїн на чорному ринку, що може підвищити ризики, пов'язані з вживанням опіоїдів. В цілому, поява сильнодіючих синтетичних опіоїдів вимагає перегляду сучасних підходів до запобігання, лікування, зменшення шкоди, а також методів дослідження, щоб вони могли адекватно відповідати новим викликам та реаліям [4].

Останні роки зростає поява нових психоактивних речовин, так званих синтетичних канабіноїдів, які за своєю хімічною структурою відмінні від «класичних» природних канабіноїдів, однак схожі за своєю дією на організм. Згідно з інформаційними джерелами, поширенню таких речовин сприяє наявність у відкритому доступі так званих наборів для синтезу синтетичних канабіноїдів, що дозволяє організовувати кустарне виробництво без необхідності у спеціальному обладнанні та важкодоступних дорогих прекурсорів. Це, у свою чергу, створює певні труднощі для уповноважених органів щодо виявлення та вилучення таких підпільних лабораторій [5]. Такі нові речовини найчастіше не мають законодавчого регулювання, тобто не внесені до «Переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України №770 від 6 травня 2000 року (далі – Перелік), що дає змогу наркодилерам уникати юридичної відповідальності за розповсюдження цих речовин. Серед таких в період 2022-2025 роки до лабораторії досліджень матеріалів речовин і виробів Дніпропетровського НДЕКЦ МВС зокрема надходили наступні синтетичні канабіноїди, які станом на момент дослідження не були включені до Переліку, а саме:

- ADB-4en-PINACA (станом на квітень 2025 року не включено до Переліку);
- MDMB-BUTINACA (MDMB-BINACA; MDMB(N)-073) (включено в Перелік 19.11.2024 року);

- MDMA-INACA (станом на квітень 2025 року не включено до Переліку);
- ADB -INACA (станом на квітень 2025 року не включено до Переліку).

Стосовно кожної з вищеперерахованих речовин до Державної служби України з лікарських засобів були направлені відповідні листи з метою доцільності включення їх до Переліку, а також з детальним описом хімічної будови цих сполук та їхньої подібності до аналогічних речовин, які вже внесені до Переліку [6].

Експерт, якому на дослідження надходять об'єкти, які у своєму складі можуть містити нові синтетичні канабіноїди може стикатися зі складнощами щодо ідентифікації таких речовин, оскільки часто такі речовини можуть бути нанесені на рослинну сировину (наприклад лікарські трави в сухому вигляді, такі як ромашка або кропива), або у суміші з канабісом, також часто такі речовини нанесені нерівномірно та в невеликих кількостях. Для точної ідентифікації найкращим є метод газової хроматографії з мас-селективним детектуванням з дотриманням розроблених методик.

Синтетичні канабіноїди можуть викликати серйозні отруєння. З 2021 року на незаконному ринку стали доступні їстівні продукти, зокрема солодоші, які можуть містити синтетичні канабіноїди. Необізнаність покупців та відсутність законного регулювання нових синтетичних канабіноїдів можуть створювати непорозуміння на ринку продукції та у вигляді начебто "корисних" речовин продаватись людям, а безконтрольне вживання цих продуктів, особливо дітьми призводить до отруєнь чи навіть смерті [5].

Синтетичні канабіноїди іноді виявляються в інших наркотиках. У травні 2023 року в Парижі понад 20 людей постраждали від отруєнь, спричинених героїном, фальсифікованим синтетичними канабіноїдами. Аналогічний випадок стався в Литві у квітні 2023 року, де було вилучено подібний фальсифікат героїну [5].

У 2022 році на європейському наркоринку вперше з'явилися напівсинтетичні канабіноїди, які на той час ще не підпадали під міжнародне законодавство щодо контролю за наркотиками. Першим був

гексагідроканабінол, який було ідентифіковано в травні 2022 року, і про нього станом на грудень 2023 року повідомили 23 країни-члени ЄС і Норвегія [1]. Згідно з Постановою Кабінету Міністрів України № 770 від 6 травня 2000 року «Про затвердження переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів» зі змінами, внесеними Постановою Кабінету Міністрів України від 15.11.2024 № 1306 «Про внесення змін до переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів» гексагідроканабінол, а також його похідні такі як гексагідроканабінолілацетат, гексагідроканабіфорол та гексагідроканабігексол віднесено до списку № 2 таблиці II «Психотропні речовини, обіг яких обмежено» [6]. Також станом на квітень 2024 року ННС було включено до списку контрольованих препаратів щонайменше у 18 країнах-членах ЄС [1].

Гексагідроканабінол та його похідні найчастіше виробляються з канабідіолу, отриманого з промислових сортів конопель з низьким вмістом тетрагідроканабінолу. Спочатку ці напівсинтетичні канабіноїди провозили зі Сполучених Штатів, але тепер є ознаки їх виробництва в Європі. Продукти, що містять гексагідроканабінол та його похідні, доступні на нелегальному ринку як замітники канабісу. Вони можуть бути у суміші з канабісом або у складі «вейпів» і кондитерських виробів. Для точної ідентифікації таких речовин необхідно розробляти спеціалізовані методики з урахуванням природи об'єкта (кондитерські вироби, рідини для вейпів тощо) та застосуванням оптимальних хімічних і фізико-хімічних методів аналізу [7].

Синтетичні катіони набувають все більшої популярності на ринку нелегальних речовин, утвердившись як замітники стимуляторів на кшталт амфетаміну.

У 2022 році в Європі продовжували вилучати значні обсяги катіонів, таких як 3-СМС і 3-ММС, переважно з Індії, що свідчить про їхню висхідну роль у деяких країнах. У 2022–2023 роках Система раннього попередження ЄС зафіксувала зростання випадків продажу синтетичних катіонів замаскованих під МДМА або їх використання для фальсифікації цього препарату [1].

Нові бензодіазепіни продовжують з'являтися на ринку незаконних наркотиків Європи. Неконтрольовані та нові бензодіазепіни також продовжували бути доступними в деяких європейських країнах, але, знову ж таки, поточні підходи до моніторингу ускладнюють коментування масштабів їх використання, хоча існують сигнали про те, що ці речовини можуть мати серйозні наслідки для здоров'я, особливо в поєднанні з іншими ліками. Вони часто дуже дешеві й можуть вживатися молодими людьми в поєднанні з алкоголем, що іноді призводить до потенційно серйозних реакцій на здоров'я або аномальної поведінки. Ці речовини також пов'язують зі смертельними випадками від передозування серед людей, які вживають опіоїди. Відсутність токсикологічної інформації означає, що роль бензодіазепінів у смертях, пов'язаних із вживанням опіоїдів, недостатньо вивчена. Загалом про 36 нових бензодіазепінів було повідомлено до Системи раннього попередження ЄС між 2007 та 2023 роками, причому 23 з них з'явилися на ринку наркотиків у 2022 році в 19 країнах ЄС та Норвегії [1, 8].

Суміші, що містять нові бензодіазепіни та опіоїди, відомі як «benzo-dope», були пов'язані зі збільшенням смертності від передозування в Канаді та Сполучених Штатах. Наразі про вилучення бензодопінгу повідомили Естонія та Латвія. В обох країнах ті самі суміші також були виявлені в залишках, проаналізованих із використаних шприців [8].

Таким чином можна зробити висновки, що війна лише посилює проблему, створюючи підґрунтя для поширення нових наркотичних засобів, які часто не мають належного законодавчого регулювання. Тому важливо вдосконалювати методи виявлення нелегальних речовин, включаючи нові синтетичні опіоїди та канабіноїди, синтетичні катинони та бензодіазепіни а також здійснювати ефективний контроль та лікування залежностей.

Сучасні методи хімічного та фізико-хімічного аналізу, наприклад, газова хроматографія з мас-селективним детектуванням, повинні бути адаптовані до виявлення нових синтетичних наркотичних речовин. Також існує потреба в постійному оновленні баз даних мас-спектрів, щоб мати можливість вчасно

ідентифікувати ці сполуки. Це дозволить точно ідентифікувати такі речовини навіть у найменших кількостях та в складних сумішах.

Важливо вчасно оновлювати законодавчі акти та додавати нові синтетичні наркотики до переліку заборонених речовин, що дозволить швидше реагувати на їх появу на чорному ринку.

Загалом, для подолання проблеми виявлення та дослідження нових наркотичних речовин необхідно комплексно підходити до питання, поєднуючи наукові дослідження, міжнародну співпрацю та вдосконалення законодавства.

Перелік використаних джерел

1. New psychoactive substances – the current situation in Europe (European Drug Report 2024). EUDA. 2024. URL: https://www.euda.europa.eu/publications/european-drug-report/2024/new-psychoactive-substances_en.

2. Drug Situation in Ukraine, 2024 (based on 2023 data). EUDA. 2025. URL: https://www.euda.europa.eu/drugs-library/drug-situation-ukraine-2024-based-2023-data_en.

3. Стратегія наркополітики на період до 2030 року : Стратегія. URL: <https://moz.gov.ua/uk/povidomlennya-pro-oprilyudnennya-ministerstvo-ohoroni-zdorov-ya-ukrayini-povidomlyaye-pro-oprilyudnennya-proyektu-rozporyadzhennya-kabinetu-ministriv-ukrayini-pro-shvalennya-derzhavnoyi-strategiyi-narkopolitiki-na-period-do-2030-roku-ta-zatverdzhennya>.

4. ООН попереджає про смерті від передозування після різкого падіння виробництва опіуму в Афганістані. Велика Епоха. 2024. URL: <https://www.epochtimes.com.ua/novyny-svitu/oon-poperedzhaye-pro-smerti-vid-peredozuvannya-pislya-rizkogo-padinnya-vyrobnyctva-opiumu-v-161368>.

5. Designer Drug Scene Webinar Highlights. URL: <https://www.caymanchem.com/news/designer-drug-scene-webinar-highlights>.

6. Про затвердження переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів: Постанова Кабінету Міністрів України від 06.05.2000 № 770. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/770-2000-п#Text>.

7. Hexahydrocannabinol (HHC) and related substances. EUDA. 2023. URL: https://www.euda.europa.eu/publications/technical-reports/hhc-and-related-substances_en.

8. Other drugs – the current situation in Europe (European Drug Report 2024). EUDA. URL: https://www.euda.europa.eu/publications/european-drug-report/2024/other-drugs_en.

